

EVALUIM I GJENDJES ME TË DREJTAT E NJERIUT DHE SUNDIMIN E SË DREJTËS GJATË KRYESIMIT TË OSBE-së

Prill, 2023

Titulli:

Evaluim i gjendjes me të drejtat e njeriut dhe sundimin e së drejtës gjatë kryesimit të OSBE-së

Botues:

Komiteti i Helsinkit për të Drejtat e Njeriut

Përfaqësuar nga:

Prof. Dr. Neda Zdraveva

Autore:

Vëzhgimi i zgjedhjeve - Simonida Kacarska

Mbrojtja e pakicave kombëtare - Ardit Abazi Imeri

Intoleranca - Hate speech - Slavica Anastasovska

Liria e shprehjes dhe bashkimit - Natasa Petkovska

Freedom of Expression and Association - Goce Kocevski

Trafikimi i qenieve njerëzore - Irena Zdravkova

Barazia gjinore - Bojana Jovanovska

Redaktore:

Natasa Boskova

Përkthimi në shqip:

Katerina Ivanisevikj

Viti i botimit:

2023

Place of issue:

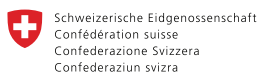
Shkup

Numri i faqeve:

68

Dizajni grafik:

Masiva Creative Agency

Ky raport është përpiluar me mbështetje financiare të Komitetit holandez të Helsinkit, Fondacionit Shoqëri e Hapur – Maqedoni dhe Departamentit Federal Zviceran të Punëve të Jashtme. Përmbajtja e këtij raporti është përgjegjësi e vetme e Komitetit të Helsinkit për të Drejtat e Njeriut, Shoqatës Maqedonase të Juristëve të Rinj dhe Institutit për Politika Evropiane (EPI) – Shkup dhe nuk është e thënë që t'i reflektojë qëndrimet e Komitetit holandez të Helsinkit, Fondacionit Shoqëri e Hapur – Maqedoni dhe Departamentit Federal Zviceran të Punëve të Jashtme.

Përmbajtja

Kapitulli 1

VËZHGIMI I ZGJEDHJEVE5

Kapitulli 2

MBROJTJA E PAKICAVE KOMBËTARE9

Kapitulli 3

INTOLERANCA18

Kapitulli 4

LIRIA E SHPREHJES DHE BASHKIMIT.....36

Kapitulli 5

TRAFIKIMI I QENIEVE NJERËZORE51

Kapitulli 6

BARAZIA GJINORE57

Shkurtesat

KSHZ - Komisioni shtetëror i zgjedhjeve

OSBE - Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë

ODIHR - Zyra për institucionet demokratike dhe të drejtat e njeriut

MD - Ministria e Drejtësisë

IRI - Instituti Ndërkombëtar Republikan

KB - Kombet e Bashkuara

KE - Këshilli i Evropës

KE - Komisioni Evropian

SHBA - Shtetet e Bashkuara të Amerikës

KKKR - Komiteti Këshillimor për Konventën Kornizë për mbrojtjen e pakicave kombëtare

SLAPP - *Padi strategjike kundër veprimit publik*

LSHF - Ligji për shoqatat dhe fondacionet

VNRR - Vlerësimi i ndikimit të rregullativës

MSHIA - Ministria e Shoqërisë Informatike dhe Administratës

TQNJ - Trafikimi i qenieve njerëzore

PSO - Procedurat standarde operative

MKR - Mekanizmi Kombëtar i Referimit për Viktimat e Trafikimit të Qenieve Njerëzore

PTHPNKOK - Prokuroria Themelore Publike për Ndjekjen e Krimit të Organizuar dhe Korrupsionit

GRETA - Grupi i Ekspertëve të Këshillit të Evropës për Veprimin kundër trafikimit të qenieve njerëzore

ONP - Organizata Ndërkombëtare e Punës

VT - Viktimat e trafikimit të qenieve njerëzore,

CEDAV - Konventa për eliminimin e të gjitha formave të diskriminimit ndaj grave

LPMD - Ligji për parandalim dhe mbrojtje nga diskriminimi

Kapitulli 1 – VËZHGIMI I ZGJEDHJEVE

1.1. Sistemi zgjedhor i Maqedonisë së Veriut

Maqedonia e Veriut është demokraci parlamentare shumëpartiake. Për momentin, ka 57 parti të regjistruara politike.¹ Duke marrë parasysh karakterin shumetnik të vendit, partitë politike shpesh organizohen rreth interesave të grupeve të caktuara etnike. Partitë politike mund të garojnë në zgjedhjet parlamentare për deputetë, në zgjedhjet lokale për kryetarë komunash dhe anëtarë të këshillave komunalë dhe në zgjedhjet presidenciale.

Korniza legislative, gjithashtu, lejon që kandidatët e pavarur të garojnë në zgjedhje. Parashtrimi i kandidaturës paraprihet nga mbledhja e një numri të caktuar të nënshkrimeve (siç përcaktohet në Kodin Zgjedhor), ose nga votuesit ose nga deputetët, në varësi nga ajo se kush e parashtron kandidaturën në emër të kandidat-it/ëve të pavarur. Nënshkrimet mblidhen në njësitë rajonale të Komisionit Shtetëror të Zgjedhjeve (KSHZ), ndërsa procedura është e përcaktuar me Rregulloren që e miraton KSHZ-ja.

Zgjedhjet presidenciale mbahen çdo pesë vjet, ndërsa zgjedhjet lokale dhe parlamentare mbahen çdo katër vjet. Por, për shkak të pasigurisë politike dhe krizave të shpeshta politike, e ndonjëherë edhe për shkak të përplasjeve politike, në vitin 2020 në vend u mbajtën zgjedhjet e pesta të parakohshme parlamentare.

Që nga viti 2002, sistemi zgjedhor parlamentar në Maqedoninë e Veriut ka qenë proporcional, me² lista të mbyllura të kandidatëve. Kuvendi përbëhet prej 120 deputetëve të zgjedhur në gjashtë njësi zgjedhore, ndërsa rezultatet përlogariten sipas **formulës D'Hondt**. Deri në tre deputetë plotësues zgjidhen përmes votimit jashtë shtetit³ në një njësi zgjedhore.⁴ Nga votimi brenda shtetit, zgjidhen 20 deputetë nga secila prej gjashtë njësitë zgjedhore. Detaje plotësuese për njësitë zgjedhore, votimin jashtë shtetit, llojet e listave dhe Listën e zgjedhësve janë dhënë në kapitujt e radhës.

Përveç numrit të madh të partive aktive politike, shumica e partive të vogla konkurrojnë në zgjedhje në koalicione parazgjedhore, të kryesuar zakonisht prej njëres nga dy partitë më të mëdha politike - Lidhja Socialdemokratike e Maqedonisë (e njohur si LSDM) ose Organizata e Brendshme Revolucionare Maqedonase - Partia Demokratike për Unitetin Kombëtar Maqedonas (e njohur si VMRO-DPMNE), në mënyrë që t'i rrisin shanset për t'u përfaqësuar në Kuvendin.

Maqedonia e Veriut është demokraci konsociale, e cila, ndër elementët e tjerë kryesorë, karakterizohet me qeveri të mëdha të koalicionit që përfaqësojnë grupe të ndryshme etnike. Në praktikë, koalicionet paszgjedhore formohen midis njëres prej dy partive më të mëdha maqedonase, e cila zakonisht fiton numrin më të madh të përgjithshëm të vendeve dhe një (ose më shumë) partive fituese shqiptare. Kjo praktikë bazohet kryesisht në Marrëveshjen joformale të majit, e cila parashikon që partitë fituese nga të dy grupet etnike të formojnë një qeveri.⁵ Mirëpo, kjo praktikë joformale është ndërprerë në zgjedhjet e parakohshme parlamentare në vitin 2016, kur partia fituese shqiptare, Bashkimi Demokratik për Integritim (BDI), formoi Qeveri me socialdemokratët, të cilët morën më pak vota se VMRO-DPMNE-ja djathtiste. Një zhvillim interesant në formimin e koalicioneve ndodhi edhe në zgjedhjet e parakohshme parlamentare në vitin 2020, kur para zgjedhjeve u dakordua koalicioni i parë qeveritar parazgjedhor midis LSDM-së, një parti maqedonase dhe BESA, një nga partitë më të mëdha shqiptare.

¹Agjencia për mbrojtjen e të drejtës për qasje të lirë deri te Informacionet e karakterit publike. Lista e poseduesve të informacioneve/Partitë politike. E arritshme në: <https://aspi.mk/imateli/8/>

²Pankovski M., Jovevska-Gjorgjeviq A., Janeska S., Ilievaska M. dhe Mladenovska S. (v. 2020). *Doracak për zgjedhjet parlamentare në Republikën e Maqedonisë së Veriut viti 2020 (botimi i dytë i përditësuar)*. Fondacioni Konrad Adenauer, Instituti për Demokraci "Societas Civilis" - Shkup. Të gjitha ndryshimet në renditjen kronologjike mund të gjenden në pjesën e dytë: *Historia e zgjedhjeve parlamentare në Republikën e Maqedonisë së Veriut (1990 - 2016)*, duke përfshirë informacionet e detajuara për ndryshimet në vitin 2002. E arritshme në:

https://izbornaarhiva.mk/dokumentacija/prirachnici/Prirachnik_za_parlamentarni_izbori_2020_ENG.pdf

³Nga v. 2011

⁴Nga v. 2015

⁵Markoviq N. dhe Popoviq M. (v. 2015). *Dialogu politik*. Fondacioni Konrad-Adenauer. E arritshme në: https://idscs.org.mk/wp-content/uploads/2009/08/Politicki_dijalog.pdf

1.2. Gjetjet e organizatave ndërkombëtare

Zgjedhjet e fundit lokale u mbajtën në tetor të vitit 2021. Në shtator të vitit 2021, u miratuan disa ndryshime në Kodin zgjedhor në lidhje me këto zgjedhje pas një procedure të përshpejtuar dhe pa debat publik ose konsultim me palët kryesorë të prekura, në kundërshtim me praktikën e mirë ndërkombëtare.

Sipas Zyrës së Organizatës për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë, për institucione demokratike dhe të drejtat e njeriut (OSBE/ODIHR), këto ndryshime u referohen pjesërisht disa rekomandimeve paraprake të OSBE/ODIHR-it, siç është definimi i afatit të mandatit të anëtarëve të KSHZ-së. E kundërta e kësaj, rekomandimet tjera, duke përfshirë ato që kanë të bëjnë me një rishikim gjithëpërfshirës të kornizës juridike zgjedhore, mbetën të pazgjidhura.⁶

OSBE/ODIHR vlerësoi se zgjedhjet kanë qenë konkurrencte dhe se liritë themelore janë respektuar gjerësisht.⁷ Nga ana tjetër, raporti i Fridomhaus "Kombe në transit" për vitin 2022 tregoi se ndonëse zgjedhjet ishin në përgjithësi të lira dhe konkurrencte, kishte keqpërdorim të resurseve shtetërore nga partitë në pushtet, ndërsa fushatat zgjedhore u prishën nga retorika përçarëse dhe armiqësore.⁸

ODIHR theksoi rekomandimet parësore të tij, të tilla si krijimi i kushteve më të drejta për fushatat zgjedhore dhe reklamim politik, forcimi i kapaciteteve të organeve të udhëheqjes së zgjedhjeve dhe krijimi i mekanizmave plotësuese për të siguruar transparencë në financimin politik dhe në financimin e fushatave. Zbatimi i reformave zgjedhore të lidhura me gjininë, gjithashtu, u diskutuan gjatë një takimi të dedikuar me palët e interesuara.⁹

Është arritur përparim i kufizuar në adresimin e rekomandimeve të jashtëzakonshme nga OSBE/ODIHR¹⁰ dhe Komisioni¹¹ i Venecias. Siç është përmendur në raportet e tyre, legjislacioni zgjedhor duhet të rishikohet në mënyrë gjithëpërfshirëse në mënyrë që të zgjidhjen mospërputhjet ekzistuese, ndërsa ligjet relevante duhet të miratohen me kohë, në mënyrë gjithëpërfshirëse dhe transparente, shumë përpara zgjedhjeve të ardhshme. Në këtë drejtim, autoritetet relevante duhet t'i përforcojnë përpjekjet e tyre dhe të tregojnë vullnet politik për përmirësim plotësues të procesit zgjedhor.¹²

1.3. Zhvillimet e fundit

Gjatë periudhës janar-mars 2022, u zhvilluan diskutime për reformën e Kodit Zgjedhor si përgjigje ndaj kërkesave të partive më të vogla politike të përfaqësuara në Kuvend. Kërkesat¹³ e tyre përfshijnë vendosjen e ndryshimeve në Kodin Zgjedhor, më konkretisht vendosjen e një sistemi zgjedhor prej një njësie zgjedhor me model zgjedhor proporcional pa prag zgjedhor.¹⁴ Në janar të vitit 2022, deputetët

⁶Zyra e OSBE-së për institucionet demokratike dhe të drejtat e njeriut. (v. 2022, 25 mars). *Republika e Maqedonisë së Veriut - Zgjedhjet lokale 17 dhe 31 tetor të vitit 2021: Raporti përfundimtar i Komisionit për vëzhgimin e zgjedhjeve të ODIHR-it*. E arritshme në: <https://www.osce.org/files/f/documents/9/3/514666.pdf>

⁷Komisioni Evropian. (v. 2022, 12 tetor). *Raporti për Maqedoninë e Veriut për vitin 2022: Komunikatë nga Komisioni drejtuar Parlamentit Evropian, Këshillit, Komitetit Ekonomik dhe Social Evropian dhe Komitetit të rajoneve, Komunikatë për politikën e zgjerimit të BE-së për vitin 2022*. E arritshme në: <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-10/North%20Macedonia%20Report%202022.pdf>

⁸Fridomhause (v. 2022). *Raporti "Kombet në tranzit" për vitin 2022*. E arritshme në: <https://freedomhouse.org/country/north-macedonia/nations-transit/2022>

⁹Zyra e OSBE-së për institucione demokratike dhe të drejtat e njeriut. (v. 2022, 28 qershor). *Ekspertët e ODIHR-it diskutojnë rekomandimet e zgjedhjeve në Maqedoninë e Veriut*. E arritshme në: <https://www.osce.org/odihr/elections/north-macedonia/521380>

¹⁰Ibid.

¹¹Komisioni Evropian për Demokraci dhe Drejtësi (Komisioni i Venecias) dhe Zyra e OSBE-së për Institucionet Demokratike dhe të Drejtat e Njeriut. (v. 2016, 29 shtator). *Ish-Republika Jugosllave e Maqedonisë: Propozim-mendmi i përbashkët për Kodin zgjedhor të ndryshuar më 9 nëntor të vitit 2015*. E arritshme në:

[https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL\(2016\)030-e](https://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL(2016)030-e)

¹²Komisioni Evropian. (v. 2022, 12 tetor). *Raporti për Maqedoninë e Veriut për vitin 2022: Komunikatë nga Komisioni drejtuar Parlamentit Evropian, Këshillit, Komitetit Ekonomik dhe Social Evropian dhe Komitetit të rajoneve, Komunikatë për politikën e zgjerimit të BE-së për vitin 2022*. E arritshme në: <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-10/North%20Macedonia%20Report%202022.pdf>

¹³Partia Politike Lidhja Demokratike. (v. 2022, 29 janar). *Lidhja Demokratike: Reforma rrënjësore të rregullave zgjedhore*. E arritshme në: <https://bit.ly/3SF7JTW>

¹⁴Dojçe Vele-Maqedonia e Veriut. (v.2022, 21 janar). *Ndryshimi i modelit zgjedhor sërish në tryezë*. E arritshme në: <https://bit.ly/35qNFAV>

nga pesë parti më të vogla në koalicionin qeverisës kushtëzuan mbështetjen për qeverinë e re me kërkesën ndryshimet në Kodin zgjedhor të lidhen në tre muajt e ardhshëm dhe kërkuar nga kryetari i Kuvendit të caktojë seancë plenare sa më shpejt të jetë e mundur¹⁵. Kushti lindi për shkak se nuk u diskutua propozimi për ndryshime në Kodin zgjedhor i parashtruar 11 muaj më parë (05.03.2021) në Kuvend nga këto parti më të vogla politike.¹⁶

Deri në fund të marsit të vitit 2022, Komisioni për sistem politik dhe marrëdhënie ndërmjet bashkësive mbajti seancë në Kuvend për propozim ligjin për ndryshimin dhe plotësimin e Kodit Zgjedhor¹⁷, në të cilin anëtarët e komisionit mbështetën fazën e parë të propozimit për model proporcional, pa prag zgjedhor, me modelin D 'hondt të shpërndarjes së mandateve ku shteti do të ishte një njësi zgjedhore.¹⁸

Për të pasuruar diskutimin mbi ndryshimet e nevojshme në Ligjin zgjedhor, u organizua panel diskutimi¹⁹ nga Instituti liberal²⁰, ku pjesëmarrësit kryesisht shprehën nevojën për "një njësi zgjedhore në vend të gjashtë". Gjithashtu, në fillim të qershorit të vitit 2022, u organizua anektë këshillëdhënëse²¹ nga Instituti i Politikave Evropiane (EPI) ku një numër i madh qytetarësh (150 nga i gjithë vendi) diskutuan dhe u pyetën se çfarë sistemi zgjedhor ata dëshironin dhe çfarë reformash nevojiten në procesin zgjedhor në shtet. Qytetarët patën mundësinë të diskutojnë modelet zgjedhore dhe njësitë zgjedhore, si dhe të drejtën e votës së diasporës, me përfaqësuesit politikë nga partitë parlamentare dhe listat zgjedhore²² dhe regjistrimin e votuesve me palët përkatëse të interesuara²³ në këtë fushë. Sipas vlerësimit të ngjarjes, mendimi i pjesëmarrësve për përfshirje më të gjerë të publikut të gjerë në dialogun për reformat zgjedhore është mbështetur në nivel të lartë. Sipas rezultateve të anketës këshillëdhënëse, paraqiten dallimet statistikisht të rëndësishme me vlera më të larta pas debatit vetëm për çështjen se duhet të ketë një njësi zgjedhore që mbulon të gjithë territorin e shtetit, por me një përqindje të caktuar minimale të votave që partitë/kandidatët e pavarur duhet t'i marrin për të fituar mandat parlamentar.²⁴

Gjatë periudhës korrik-shtator të vitit 2022, u zhvilluan disa diskutime për reformën e Kodit zgjedhor me mbështetjen e OSBE-së të Ministrisë së Drejtësisë (MD), e cila është institucioni kryesor qeveritar që drejton diskutimet e reformës.²⁵ Ministri i Drejtësisë deklaroi gjithashtu se “është e nevojshme të njihen paraprakisht rregullat e zgjedhjeve dhe ato të mos miratohen pak para zgjedhjeve”.

Lidhur me procesin zgjedhor, Gjykata Themelore Qytetare Shkup përcaktoi diskriminim ndaj personave me aftësi të kufizuara në ushtrimin e së drejtës së votës²⁶ nga Qeveria dhe Komisioni Shtetëror të Zgjedhjeve. Ky aktgjykim është miratuar në bazë të një padie actipopularis të ngritur nga Komiteti i Helsinkit për të Drejtat e Njeriut të Republikës së Maqedonisë, ku Koalicioni Margjinat ishte palë e tretë.²⁷ Në të njëjtën kohë, Gjykata obligoi Qeverinë dhe Komisionin Shtetëror të Zgjedhjeve deri në shpalljen e zgjedhjeve të ardhshme të sigurojnë qasje në rrugë të sheshta, parkim dhe qasje në qendrat e votimit për personat me aftësi të kufizuara në qendrat e votimit ku kjo nuk ka qenë e mundur deri më tani.

¹⁵Blazhevskaja K. (v. 2022, 14 janar). *Pesë parti kanë kushtëzuar mbështetjen për Qeverinë*. Dojçe Vele. E arritshme në: <https://bit.ly/3xdbpUr>

¹⁶Ibid.

¹⁷Kuvendi i Republikës së Maqedonisë së Veriut. (v.2022, 22 mars). *Sesioni nr. 39 i Komisionit për sistem politik dhe marrëdhënie ndërmjet bashkësive, i caktuar për 22 mars v. 2022 në orën 10:00*. Detaje të arritshme në: <https://bit.ly/3J36oDq>.

¹⁸Ibid.

¹⁹Nikolovski M. (v. 2022, 2 qershor). *Një njësi zgjedhore- nevojë për reformë të rrënjësishme të sistemit zgjedhor*. Televizioni *Telma*. E arritshme në: <https://bit.ly/3YeEJUj>

²⁰Instituti Liberal - Shkup. (v. 2022, 1 qershor). *Një njësi zgjedhore në vend të gjashtë sa janë tani – përfaqësimi më adekuat i votës së qytetarëve*. E arritshme në: <https://www.facebook.com/liberalinstitutemk/videos/1736530570040094>

²¹Instituti për Politikë Evropiane - Shkup. (v. 2022, 31 maj). *Qytetarët diskutojnë dhe pyesin: Sistemi zgjedhor dhe reformat në procesin zgjedhor në Maqedoninë e Veriut*. E arritshme në: <https://epi.org.mk/post/20948>

²²PavleTrajanov, Arta Bilalli-Zendeli, Dragan Kovački, Viktorija Avramovska-Madiq, si dhe përfaqësuesi i sektorit civil, Sefer Selimi.

²³Renata Deskoska, Sasho Klekovski, Halil Snopçe, Fadil Zendeli dhe Gordan Georgiev.

²⁴Instituti për Politikë Evropiane - Shkup. *Debati kombëtar për reformatzgjedhore në Maqedoninë e Veriut*. E arritshme në: https://epi.org.mk/wp-content/uploads/Summary_NED_ENG.pdf

²⁵Ministria e Drejtësisë. (v. 2022, 6 qershor). *Misioni i OSBE-së në Shkup mbështet iniciativën e Ministrisë së Drejtësisë për përgatitjen e Kodit të ri zgjedhor*. E arritshme në: <https://pravda.gov.mk/vest/6365>

²⁶Stojkova I. (v. 2022, 7 shtator). *Aktgjykimi - shteti ka diskriminuar personat me aftësi të kufizuara në realizimin e së drejtës së votës*. *Radio Evropa e Lirë (në gjuhënmaqedonase)*. E arritshme në: <https://bit.ly/3Sz4rjx>

²⁷Komiteti i Helsinkit për të Drejtat e Njeriut në Maqedoninë e Veriut. (v. 2022, 1 shtator). *Qeveria dhe Komisioni Shtetëror i Zgjedhjeve kanë kryer diskriminim të drejtpërdrejtë për personat me aftësi të kufizuara gjatë realizimit të së drejtës së tyre për të votuar*. E arritshme në: <https://bit.ly/3f7WWmb>

Në periudhën prill – qershor të vitit 2022, partia më e madhe opozitare parlamentare, VMRO-DPMNE, vazhdimisht kërkonte zgjedhje të parakohshme parlamentare dhe merrej në bllokimin e punës së Kuvendit. Ata gjithashtu kërkuan takim të liderëve midis udhëheqësve të dy partive më të mëdha parlamentare për shkak të përkeqësimit të krizës ekonomike dhe energjetike²⁸. Kjo kërkesë u refuzua nga kryeministri Kovaçevski dhe kreut të partisë në pushtet me arsyetimin se nuk ishte koha e duhur për të mbajtur zgjedhje të parakohshme parlamentare. Në të njëjtën kohë, kryeministri Kovaçevski theksoi se qeveria planifikonte të mbante zgjedhje të rregullta siç ishte planifikuar për vitin 2024, të cilat do të mbaheshin në të njëjtin vit me zgjedhjet presidenciale.²⁹

Në raport me zgjedhjet lokale në vitin 2021, ekzistonte rreziku i shpërbërjes së Këshillit të Komunës së Tetovës³⁰, gjë që përfundimisht ndodhi kur Qeveria e Maqedonisë së Veriut shkarkoi Këshillin e Komunës. Arsyeja kryesore për këtë hap ishte mosmiratimi i llogarisë vjetore të buxhetit komunal për vitin 2021.³¹ Nga Komuna reagues se shkarkimi i Këshillit ishte i paligjshëm për shkak se kishte skaduar afati për shkarkimin e Këshillit, por konfirmuan se duhet të mbahen zgjedhje të reja për këshilltarë.³² Pas mbajtjes së zgjedhjeve të reja për Këshillin e Komunës së Tetovës në gusht të vitit 2022, anëtarët e pavarur të Këshillit të zgjedhur më parë mbetën pa mandatet e tyre.³³

Zgjedhjet lokale të vitit 2021 demonstuan edhe një herë përfaqësimin e dobët të grave, pasi në vend u zgjodhën vetëm dy kryetare komunash, krahasuar me 79 kryetarë komunash. Pavarësisht këmbënguljes ndaj pengesave për pjesëmarrjen politike të grave, epilogu i vitit 2021 ishte rezultat i mungesës së kuotave për përfaqësim gjinor në nivelin e kryetarëve të komunave.³⁴

Në hulumtimin e zbatuar nga Instituti Ndërkombëtar Republikan (IRI), rezultatet e të cilit u botuan në fund të dhjetorit të vitit 2022, shumica e qytetarëve, ose gjithsej 70% (39% - me shumë gjasa; 31% - me gjasa), do të votonin nëse zgjedhjet do të mbaheshin nesër, ndërsa për momentin mbështetjen më të madhe ia japin partisë kryesore opozitare VMRO-DPMNE (19%), derisa LSDM-ja në pushtet shënon rënie në mbështetje dhe ka rejting prej vetëm 11%.³⁵

1.4. Rekomandimet

- Qeveria duhet të tregojë vullnet politik për të përmirësuar procesin zgjedhor, duhet të ketë një proces të gjerë konsultativ për reformën zgjedhore. Propozimet ekzistuese janë të paqarta pa hulumtim të thelluar se çfarë do të nënkuptonin ato ndryshime për demokracinë e shtetit, derisa për opinionin mesazhet janë habitëse, gjë që nga ana tjetër shkakton konfuzion në mesin e popullatës më të gjerë.
- Legjislacioni zgjedhor duhet të ndryshohet për t'iu përgjigjur rekomandimeve të OSBE/ODIHR-it me diskutim thelbësor në Kuvend, debate publike dhe procedurë normale.
- Ligjet relevante duhet të miratohen me kohë, në mënyrë gjithëpërfshirëse dhe transparente.

²⁸Lazova A. (v. 2022, 8 maj). *Nuk do të ketë takim të liderëve për zgjedhje të parakohshme parlamentare*. Kanali 5. E arritshme në: <https://kanal5.com.mk/nema-da-ima-liderska-sredba-za-predvremeni-parlamentarni-izbori/a528975>

²⁹TV 21. (v. 2022, 6 maj). *"Zgjedhje do të ketë në vitin 2024," shprehet Kovaçevski*. E arritshme në: <https://en.tv21.tv/izbori-ke-ima-vo-2024-godina-veli-kovacevski/>

³⁰Blazhevski B. (v. 2022, 29 prill). *Portalb: Këshilli i Komunës së Tetovës para shpërndarjes, është e paqartë nëse do të ketë zgjedhje të reja*. Meta.MkE arritshme në: <https://meta.mk/portalb-sovetot-na-opstina-tetovo-pred-raspushtanje-nejasno-e-dali-kje-ima-novi-izbori/>

³¹Ligji për financimin e NJVL-ve rregullon miratimin e llogarive vjetore për buxhetin nga viti paraprak deri më 31 mars të vitit paraprak. E arritshme në: <https://finance.gov.mk/wp-content/uploads/2009/02/Zakon-za-finansiranje-na-edinicite-na-lokalna-samouprava-Precisten-tekst.pdf>

³²Alsat M. (v. 2022, 14 qershor). *Qeveria ka shpërndarë Këshillin e Komunës së Tetovës*. E arritshme në: <https://alsat.mk/en/najnova-vest-vladata-go-raspushti-sovetot-na-opstina-tetovo/>

³³SDK.MK (v. 2022, 21 gusht). *BESA ka 12 këshilltarë në Këshillin e Tetovës, ndërsa BDI 11, VMRO-DPMNE dhe LSDM kanë numër të njëjtë si një zgjedhjet e vitit të kaluar*. E arritshme në: <https://sdk.mk/index.php/dopisna-mrezha/besa-osvoi-12-sovetnitsi-vo-sovetot-na-tetovo-a-dui-11-vmro-dpmne-i-sdsm-imaat-ist-broj-kako-na-lanskite-izbori/>

³⁴Fondacioni Ndërkombëtar i Sistemeve Zgjedhore (IFES). (v. 2022) *Pjesëmarrja e grave në proceset politike në Maqedoninë e Veriut*. E arritshme në: <https://electoralreforms.mk/wp-content/uploads/2022/06/ENG-Study-on-womens-participation-in-political-processes-in-North-Macedonia.pdf>

³⁵Instituti Ndërkombëtar Republikan (IRI). (v. 2022, 19 dhjetor). *Anketa Kombëtaree Maqedonisë së Veriut - shtator-tetor v. 2022* E arritshme në: <https://bit.ly/3PNIAq3>.

Kapitulli 2 – MBROJTJA E PAKICAVE KOMBËTARE

2.1. Standardet dhe legjislacioni ndërkombëtar

Maqedonia e Veriut është vend multietnik dhe grupet e saj kryesore etnike sipas Kushtetutës janë populli maqedonas, si dhe qytetarët që jetojnë brenda kufijve të saj, të cilët janë pjesë e popullit shqiptar, popullit turk, popullit vllah, popullit serb, popullit rom, popullit boshnjak dhe të tjerëve.³⁶ Ka shumë mendime se vendi funksionon përmes bashkësive të ndara dhe të veçuara me përkatësi etnike si vija primare të ndarjes.

Maqedonia e Veriut ka ratifikuar marrëveshjet kryesore ndërkombëtare për të drejtat e njeriut, duke përfshirë edhe Konventën e KB-ve për eliminimin e të gjitha formave të diskriminimit racor; Konventën Evropiane për Mbrojtjen e të Drejtave dhe Lirive Themelore të Njeriut, Konventën kornizë për mbrojtjen e pakicave kombëtare, Udhëzimet e Lubjanës për Integrimin e shoqërive të ndryshme të OSBE-së, të gjitha konventat fundamentale të OKB-së dhe KE-së për të drejtat e njeriut. Standardet ndërkombëtare e të drejtave të njeriut të ratifikuara nga vendi kanë prioritet mbi legjislacionin kombëtar. Maqedonia e Veriut është zotuar për Kartën evropiane për gjuhët rajonale ose minoritare, por ende nuk e ka ratifikuar atë.³⁷

Kushtetuta përfshin parimin e barazisë dhe ndalon diskriminimin, duke përfshirë edhe në bazë të prejardhjes racore dhe etnike. Për më tepër, Marrëveshja kornizë e Ohrit, e cila i dha fund konfliktit të armatosur në vitin 2001, parashikon një varg masash legjislative dhe politike në mënyrë që të sigurojë barazinë dhe mbrojtjen e bashkësive joshumicë³⁸, në mesin e të cilave edhe statusi zyrtar i gjuhës shqipe në fushat ku të paktën 20 për qind e popullsisë flet gjuhën, përfaqësimin e drejtë dhe proporcional, arsimin e përforcuar në gjuhën shqipe, rregullin e miratuar për "shumicë të dyfishtë"³⁹ dhe përmirësimin e pjesëmarrjes dhe punësimit të bashkësive joshumicë në jetën publike dhe institucionet shtetërore. Pasqyra e Marrëveshjes Kornizë të Ohrit për kohezionin social (MKO) të përgatitur në vitin 2015 tregon situatën e brishtë ndëretnike, mungesën e besimit ndërmjet bashkësive dhe nevojën për fokusim të vazhdueshëm në kohezionin social.⁴⁰

Në vitin 2019, Qeveria e Maqedonisë së Veriut miratoi Strategjinë "Një shoqëri për të gjithë", e cila ka për qëllim të zhvillojë në mënyrë plotësuese komunikimin ndërkulturor ndërmjet kulturave dhe bashkësive të ndryshme të saj dhe ta zbatojë atë si vegël për të zbatuar rekomandimet e organeve ndërkombëtare, të tilla si Kombet e Bashkuara, Këshilli i Evropës, Komisioni Evropian dhe Organizata për Siguri dhe Bashkëpunim në Evropë.

2.2. Gjendja momentale

Sipas raportit të KE-së për vendit për vitin 2022, në raport me mbrojtjen e bashkësive joshumicë, autoritetet vazhduan të zbatojnë strategjinë kombëtare "Një shoqëri për të gjithë dhe interkulturalizëm". Komisioneri i Lartë i OSBE-së për pakicat kombëtare, gjithashtu, shprehu mbështetjen e tij për përpjekjet e vazhdueshme të Maqedonisë së Veriut për të zhvilluar strategjinë

³⁶Kushtetuta e Republikës së Maqedonisë së Veriut. E arritshme në: https://www.sobranie.mk/the-constitution-of-the-republic-of-macedonia-ns_article-constitution-of-the-republic-of-north-macedonia.nsp

³⁷Këshilli i Evropës, Promovimi i ratifikimit të Kartës evropiane për gjuhë rajonale dhe të pakicave e arritshme në: <https://www.coe.int/en/web/european-charter-regional-or-minority-languages/promoting-ratification>

³⁸Terminologjia e miratuar nga Marrëveshja Kornizë e Ohrit është "bashkësitë joshumicë".

³⁹Vendimet parlamentare i prekin të drejtat e bashkësive ose vetëqeverisjen lokale duhet të miratohen edhe me shumicën e deputetëve dhe me shumicën e votave nga deputetët e bashkësive joshumicë.

⁴⁰Qeveria e Republikës së Maqedonisë së Veriut dhe Sekretariati për Zbatimin e MKO (v. 2015). Pasqyrë e Marrëveshjes Kornizë të Ohrit për kohezionin social. E arritshme në: <https://www.eip.org/wp-content/uploads/2020/07/OFA-Review-on-Social-Cohesion.pdf>

Një shoqëri për të gjithë si kornizë efektive për të ndihmuar në përmirësimin e kohezionit social. KE-ja beson se marrëdhëniet ndëretnike janë bërë të qëndrueshme, ndërsa Marrëveshja Kornizë e Ohrit vazhdon të zbatohet, derisa Këshilli i Evropës thekson se megjithëse marrëdhëniet ndëretnike janë përmirësuar, linjat ndarëse etnike dhe gjuhësore shfaqen në sipërfaqe në kohë krize. Për të siguruar qëndrueshmërinë e Strategjisë "Një shoqëri për të gjithë", e cila merr një qasje të vlefshme ndërkulturore, nevojitet mbështetje më e madhe politike e nivelit të lartë dhe financim solid.⁴¹

Komiteti këshillimor për Konventën kornizë të Këshillit të Evropës për mbrojtjen e pakicave kombëtare, në mendimin e tij të pestë për Maqedoninë e Veriut në vitin 2022, përcaktoi se ka pasur përparim në mbrojtjen juridike të pakicave kombëtare përmes përmirësimit të politikave të saj në përputhje me Konventën kornizë, por zbatimin e tyre praktik duhet të përmirësohet. Komiteti i Këshillit të Evropës bën disa rekomandime për Maqedoninë e Veriut që synojnë forcimin e mëtejshëm të antidiskriminimit dhe barazisë, mbrojtjen e pakicave kombëtare nga armiqësia dhe dhuna, promovimin e kulturave të tyre, përmirësimin e arsimit dhe përfaqësimit të tyre mediatik, si dhe të drejtat e tyre gjuhësore, të punës dhe banimit.

Sipas Raportit të SHBA-së për gjendjen e të drejtave të njeriut në vend për vitin 2021⁴², pjesëtarët e grupeve më të vogla të pakicave etnike vazhduan të ankohen për përfaqësim të padrejtë në Qeveri dhe politika diskriminuese që i përjashtonin ata nga pjesëmarrja politike. Në kabinetin qeveritar prej 20 anëtarësh kishte tetë ministra që janë shqiptarë etnikë. Që nga 1 nëntori i vitit 2021, në Kuvend kishte 32 deputetë shqiptarë etnikë, duke përfshirë edhe kryeparlamentarin dhe tre turq, dy serbë, një rom, një vllah, një boshnjak dhe një deputet hebre.

Zbatimi i Ligjit për përdorimin e gjuhëve vuan nga një hendek i konsiderueshëm midis përdorimit të gjuhës shqipe dhe situatës praktike në administratën dhe gjykatat. Në mënyrë që të korrigjohet kjo, nevojiten investime të konsiderueshme në trajnimin dhe rekrutimin e përkthyesve dhe stafit dygjuhësor.

Autoriteteve, gjithashtu, u është bërë thirrje të rrisin pjesëmarrjen socio-ekonomike të pjesëtarëve të pakicave kombëtare që jetojnë në zonat rurale përmes investimit në infrastrukturë dhe mundësi punësimi për të rinjtë nga bashkësitë joshumicë.

2.3. Zhvillimet e fundit

Dy dekada pas regjistrimit të fundit kombëtar të popullsisë, në shtator të vitit 2021, vendi më në fund zbatoi regjistrimin e popullsisë dhe amvisërive⁴³, ndërsa të dhënat u publikuan në fund të marsit të vitit 2022, pas një analize disamujore të të dhënave.

Sipas Entit Shtetëror të Statistikave⁴⁴, popullsia e përgjithshme rezidente është 1.836.713 banorë. Popullsia e përgjithshme jorezidente, e cila përfshin shtetasit e Republikës së Maqedonisë së Veriut që mungojnë jashtë vendit për më shumë se 12 muaj dhe të huajt të pranishëm përkohësisht në Republikën e Maqedonisë së Veriut për më pak se 12 muaj, arrin në 260.606 persona të përfshirë në regjistrimin.

Nga popullsia e përgjithshme e regjistruar, 54,21% janë deklaruar si maqedonas, 29,52% si shqiptarë, 3,98% si turq, 2,34% si romë, 1,18% si serbë, 0,87% si boshnjakë dhe 0,44% si vllahë.

⁴¹Komiteti Këshillimor për Konventën kornizë për mbrojtjen e pakicave kombëtare (v. 2022, 21 shtator). Mendimi i pestë për Maqedoninë e Veriut. E arritshme në: <https://rm.coe.int/5th-op-north-macedonia-en/1680a82967>

⁴²Departamenti i Shtetit i SHBA-së (v. 2022, 27 prill). Raport mbi gjendjen e të drejtave të njeriut në Maqedoninë e Veriut për vitin 2021. E arritshme në: https://www.state.gov/wp-content/uploads/2022/02/313615_NORTH-MACEDONIA-2021-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf.

⁴³Enti Shtetëror i Statistikës. (v. 2022, 30 mars). *Popullsia e përgjithshme rezidente e Republikës së Maqedonisë së Veriut është 1.836.713 banorë. Regjistrimi i popullsisë i vitit 2021*. E arritshme në: <https://bit.ly/3uXf13D>

⁴⁴Enti Shtetëror i Statistikës. (v. 2022, 30 mars). *Regjistrimi i popullsisë, amvisërive dhe banesave në Republikën e Maqedonisë së Veriut, viti 2021 - baza e parë e të dhënave. E arritshme në: https://www.stat.gov.mk/PrikaziSoopstenie_en.aspx?rbtxt=146*

Nga popullsia e përgjithshme rezidente në Republikën e Maqedonisë së Veriut, 58,44% e popullsisë janë deklaruar si maqedonas, 24,30% si shqiptarë, 3,86% si turq, 2,53% si romë, 0,47% si vllahë, 1,30% si serbë dhe 0,87% si boshnjakë.

Në popullsinë e përgjithshme jorezidente të përfshirë në regjistrimin, që përfshin shtetasit e Republikës së Maqedonisë së Veriut që mungojnë jashtë vendit për më shumë se 12 muaj dhe të huajt të pranishëm përkohësisht në Republikën e Maqedonisë së Veriut për më pak se 12 muaj, 24,45% janë deklaruar si maqedonas, 66,36% si shqiptarë, 4,79% si turq, 1,02% si romë, 0,19% si vllahë, 0,35% si serbë, 0,81% si boshnjakë dhe të tjerë.

Një nga konkluzionet kryesore nga regjistrimi është se popullsia është ulur për rreth 10%. Përkundër faktit se Qeveria e cilësoi këtë proces si të suksesshëm, opozita shprehu shqetësim, duke thënë se regjistrimi nuk ishte i plotë. Me fjalë tjera, VMRO-DPMNE-ja pohon se 7,2% nuk janë regjistruar dhe se të dhënat janë marrë nga bazat e të dhënave. Bashkësitë⁴⁵ joshumicë gjithashtu shprehën pakënaqësinë e tyre nga procesi.⁴⁶

Në përputhje me konkluzionet e Këshillit Evropian të korrikut të vitit 2022, Maqedonia e Veriut duhet të ndryshojë Kushtetutën e saj për të përfshirë qytetarët që jetojnë brenda kufijve të shtetit dhe që janë pjesë e popujve të tjerë, siç janë bullgarët.⁴⁷ Diskutimi për ndryshimet kushtetuese ishte në rrjedhë në momentin e shkrimit të këtij raporti dhe është kusht për mbajtjen e konferencës së dytë ndërqeveritare me Bashkimin Evropian dhe vazhdimin e bisedimeve aderuese në tërësi.

2.4. Përfaqësimi i drejtë

Në janar të vitit 2022, Avokati i Popullit prezantoi Raportin⁴⁸ e monitorimit për zbatimin e parimit të përfaqësimit të drejtë për vitin 2020⁴⁹, i cili u publikua në dhjetor të vitit 2021. Sipas raportit për periudhën 2007 – 2020, ka një përmirësim të përgjithshëm në raport me respektimin e përcaktimit kushtetues;⁵⁰ mirëpo, tendenca e përfaqësimit të pakënaqshëm të bashkësive më të vogla në ministrinë ekziston ende, veçanërisht në pozitat udhëheqëse.⁵¹ Përveç kësaj, zbatimi i parimit të përfaqësimit të drejtë nuk respektohet në gjyqësor dhe prokurori.⁵² Raporti i KE-së për vendin për vitin 2022 është i ngjashëm, meqë konstatoi se përfaqësimi i drejtë i bashkësive joshumicë mbetet jokonsistent në sektorin publik dhe në të gjitha kategoritë e nëpunësve shtetërorë. Raporti paraqet shqetësimin, duke përfshirë edhe nga Enti Shtetëror i Statistikës, në lidhje me nismën e Ministrisë së Shoqërisë Informatike dhe Administratës për rishikimin e përqindjes në formulën e të ashtuquajturit “Balances”, vegël kjo për burime njerëzore që përcakton përqindjen e të punësuarve në sektorin publik nga secili grup etnik. Përveç kësaj, nuk ka përfunduar transferimi i të punësuarve nga Ministria e Sistemit Politik dhe Marrëdhënieve me Bashkësitë në institucione të ndryshme, gjë që vazhdoi të minojë parimet e meritës dhe efektivitetit.

⁴⁵Kanali 5. (v.2022, 30 mars). *Miloshoski: Numrat nga regjistrimi i popullsisë janë disfatuese, ndërsa operacioni i pakompletuar*. E arritshme në: <https://kanal5.com.mk/miloshoski-brojkite-od-popisot-se-porazitelni-a-operacijata-nekompletua/a523370>

⁴⁶360 Gradë. (v. 2022, 31 mars). Partia për lëvizjen e turqve kërkon që Ligji për përdorimin e gjuhëve të zbatohet në përputhje me rezultatet e regjistrimit. E arritshme në: <https://bit.ly/3LA5VqG>

⁴⁷Shih Konkluzionet e Këshillit të Bashkimit Evropian më 18 korrik të vitit 2022. E arritshme në: <https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-11440-2022-INIT/en/pdf>

⁴⁸Avokati i Popullit i Republikës së Maqedonisë së Veriut. (v. 2022, 28 janar). Konferencë për mediae *Avokatit të Popullit z. Naser Ziberi mbi gjendjen e nivelit të respektimit të parimit të përfaqësimit adekuat dhe të drejtë të bashkësive*. E arritshme në: <https://bit.ly/3kKseSH>

⁴⁹Avokati i Popullit i Republikës së Maqedonisë së Veriut. (v. 2021, dhjetor). Raport mbi ndjekjen *gjendjes me zbatimin e parimit të përfaqësimit adekuat dhe të drejtë për vitin 2020*. E arritshme në: <https://bit.ly/3ra6jnZ>.

⁵⁰Ibid.

⁵¹Ibid.

⁵²Ibid.

Avokati i popullit prezantoi edhe gjetjet nga Raporti i posaçëm për gjendjen e përfaqësimit gjinor e të punësuarve në sektorin publik në vitin 2020, me ç'rast gjetjet tregojnë përmirësim të nivelit të barazisë gjinore, për dallim nga vitet paraprake, me përjashtim të pozicioneve udhëheqëse.⁵³

2.5. Grupet e rrezikuara dhe parimi i mosdiskriminimit

Komisioni për parandalim dhe mbrojtje nga diskriminimi (KPMD) kontribuoi në konsultimet e Komisionit Evropian për zhvillimin e standardeve për trupat për barazi.⁵⁴ Gjatë periudhës prill – qershor të vitit 2022, KPMD filloi procedurë sipas detyrës zyrtare kundër një funksionari publik, me rastin e deklaratave të tij në një emision debativ televiziv, duke bërë të ditur në ngacmimin etnik të pjesëtarëve të bashkësisë etnike turke në Republikën e Maqedonisë së Veriut.⁵⁵

KPMD mori vlerësim pozitiv për punën e vet në raportin e fundit të Departamentit të Shtetit.⁵⁶ Sipas raportit, në vitin 2021 KPMD punonte në mbrojtjen e qytetarëve nga shkelja e të drejtave të tyre nga institucionet publike, ulja e diskriminimit kundër bashkësive pakica dhe personave me aftësi të kufizuar, promovimin e përfaqësimit të drejtë në jetën publike dhe parandalimin e keqpërdorimit të të drejtave të fëmijëve.⁵⁷

Për më tepër, KPMD mori pjesë në përgatitjen e Raportit të katërt periodik për Republikën e Maqedonisë së Veriut në përputhje me Paktin Ndërkombëtar për të drejtat civile dhe politike të të KB-ve, i cili erdhi si rrjedhojë e pjesëmarrjes së KPMD në raportin në përputhje me Konventën për eliminimin e diskriminimit racor.⁵⁸

Nga mesi i qershorit, KPMD nënshkroi Memorandume bashkëpunimi me Frontin subversiv dhe Institutin për qeverisje të mirë dhe perspektiva euroatlantike (IQMPE), me qëllim të realizimit të përpjekjeve të përbashkëta për të forcuar bashkëpunimin dhe mbështetjen e ndërsjellë në përpjekjet për përballje me gjuhën diskriminuese dhe dukuritë tjera negative në internet.⁵⁹

Nga fundi i korrikut, KPMD dhe Kabineti i Presidentit të Republikës së Maqedonisë së Veriut nënshkruan një Memorandum bashkëpunimi me qëllim të ndërmarrjes së aktiviteteve të koordinuara për të avancuar mbrojtjen nga diskriminimi dhe për të siguruar gëzimin e plotë dhe të barabartë të të gjitha të drejtave të njeriut dhe lirive themelore për të gjithë qytetarët e Republikës së Maqedonisë së Veriut.⁶⁰

Mendimi i ri i Komitetit Këshillimor të Konventës Kornizë për Mbrojtjen e Pakicave Kombëtare bën të ditur se Maqedonia e Veriut ka arritur përparim të konsiderueshëm në mbrojtjen juridike e të drejtave të personave që u përkasin pakicave kombëtare, veçanërisht në fushën e antidiskriminimit dhe

⁵³Komisioni Evropian. (v. 2022, 12 tetor). Raporti 1për Maqedoninë e Veriut për vitin 2022: Komunikatë nga Komisioni drejtuar Parlamentit Evropian, Këshillit, Komitetit Ekonomik dhe Social Evropian dhe Komitetit të rajoneve, Komunikatë për politikën e zgjerimit të BE-së për vitin 2022. E arritshme në: <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-10/North%20Macedonia%20Report%202022.pdf> || UNTRANSLATED_CONTENT_END ||

⁵⁴Komisioni për Parandalim dhe Mbrojtje nga Diskriminimi. (v. 2022, 16 mars). *Rëndësia, roli dhe sfidat e barazisë në promovimin e barazisë dhe luftimin e diskriminimit. Kontributi në procesin e konsultimit publik "Trupa për barazi - standarde detyruese"*. E arritshme në: <https://kszd.mk/wp-content/uploads/2022/03/CPD-Contribution-EC.pdf>

⁵⁵Komisioni për Parandalim dhe Mbrojtje nga Diskriminimi. (v. 2022, 18 prill). Procedura e nisur sipas detyrës zyrtare ndaj Valon Belës. E arritshme në: <https://bit.ly/3SISQj>

⁵⁶Departamenti i Shtetit i SHBA-së (v. 2022, 27 prill). Raport mbi gjendjen e të drejtave të njeriut në Maqedoninë e Veriut për vitin 2021. E arritshme në: https://www.state.gov/wp-content/uploads/2022/02/313615_NORTH-MACEDONIA-2021-HUMAN-RIGHTS-REPORT.pdf.

⁵⁷Komisioni për Parandalim dhe Mbrojtje nga Diskriminimi. (v. 2022, 18 prill). Vlerësim pozitiv i punës së KPMD-së në Raopirtin e Departamentit të Shtetit për vitin 2021. E arritshme në: <https://bit.ly/3EPeJYJ>

⁵⁸Komisioni për Parandalim dhe Mbrojtje nga Diskriminimi. (v. 2022, 18 prill). KPMD-ja është përfshirë në përpilimin e "Raporteve shtetërore të Paktit Ndërkombëtar të OKB-së". E arritshme në: <https://bit.ly/41QpUdV>

⁵⁹Komisioni për Parandalim dhe Mbrojtje nga Diskriminimi. (v. 2022, 15 qershor). KPMD nënshkroi Memorandum bashkëpunimi me Frontin Subversiv dhe IDUEP. E arritshme në: <https://bit.ly/41Ar78S>

⁶⁰Komisioni për Parandalim dhe Mbrojtje nga Diskriminimi. (v. 2022, 25 korrik). KPMD dhe Kabineti i Presidentit të Republikës së Maqedonisë nënshkruan Memorandum bashkëpunimi. E arritshme në: <https://bit.ly/3DeVeqS>

përdorimit të gjuhës shqipe. Ata shtojnë se në nivel politik, strategjia "Një shoqëri për të gjithë" siguron një udhërrëfyes të vlefshëm drejt një shoqërie të integruar multietnike dhe është në përputhje me parimet e Konventës kornizë meqë promovon respektimin e diversiteteve përmes dialogut interkulturore. Mirëpo, zbatimi praktik i legjislacionit dhe politikave për pakicat kombëtare duhet të përmirësohet.⁶¹

Raporti i KE-së për Maqedoninë e Veriut për vitin 2022 përsëriti çështjet e njëjta nga raportet e mëparshme për vendin, meqë ato janë sfida të shumta logjistike dhe financiare që pengojnë punën e KPMD-së. Për më tepër, u konkludua se Qeveria përsëri ka shkurtuar buxhetin vjetor të KPMD-së, ndërsa ende ka mungesë të stafit administrativ. Ka vërejtje edhe për mungesën e pavarësisë së KPMD-së në lidhje me shpenzimin e buxhetit për shkak të mospërputhjes së kornizës aktuale ligjore dhe mungesës së diversitetit në përbërjen e KPMD-së, veçanërisht në raport me gjininë dhe personat me aftësi të kufizuara.⁶²

Në fillim të nëntorit, pas dorëheqjes së presidentit dhe anëtarit të KPMD-së, anëtarët e KPMD-së zgjedhën president dhe nënkryetar të ri.⁶³ Momentalisht, në KPMD ka dy vende të lira. Më 15 shkurt të vitit 2023, Kuvendi shpalli thirrje për zgjedhjen e anëtarëve të rinj të KPMD-së, deri në finalizimin e këtij dokumenti, Komisioni për zgjedhje dhe emërim në Kuvend dështoi në caktimin e seancës dhe organizimin e debatit publik për përzgjedhjen e kandidatëve dhe plotësimin e KPMD-së me shtatë anëtarë.⁶⁴

2.6. Gjuha e urrejtjes

Sipas Komitetit Këshillimor të KKMPK⁶⁵, korniza juridike për luftë kundër gjuhës së urrejtjes dhe krimeve nga urrejtja është përmirësuar në mënyrë plotësuese, por zbatimi i saj mbetet edhe më tej i pakënaqshëm dhe gjuha e urrejtjes, veçanërisht në internet, është problem serioz. Ka pasur disa raste të shkeljeve të të drejtave të njeriut nga autoritetet policore, por sanksionet kundër nëpunësve të policisë janë të rralla. Prandaj, Maqedonisë së Veriut i bëhet thirrje të kujdeset që krimet nga urrejtja dhe gjuha e urrejtjes të hetohen në mënyrë efektive dhe të forcohen mekanizmat mbikëqyrës për përballje me sjelljen e policisë.⁶⁶

Sipas raportit nga ndjekja e gjuhës së urrejtjes në internet kundër romëve, të zbatuar nga Instituti për hulumtime dhe analiza të politikave "Romalitiko" dhe Asociacioni Rajonal Rinor Arsimor i Romëve (RROMA)⁶⁷, u konstatua se gjuha më e zakonshme e urrejtjes në internet kundër romëve haset në Fejbuk. Është dhënë edhe rekomandim që institucionet të njoftohen me termin "anticiganizëm" si formë specifike e racizmit ndaj romëve. Ky term u pranua zyrtarisht nga Qeveria në Strategjinë e re të Romëve.⁶⁸

⁶¹RadioMOF. (v. 2022, 21 shtator). *Maqedonia e Veriut ka arritur përparim të konsiderueshme në mbrojtjen juridike të pakicave*. E arritshme në: <https://www.radiomof.mk/s-makedonija-postigna-znachitelen-napredok-vo-pravnata-zashtita-namalcinstvata/>

⁶²Komisioni për Parandalim dhe Mbrojtje nga Diskriminimi. (v. 2022, 18 tetor). *KPMD në Raportine Komisionit Evropian*. E arritshme në: <https://bit.ly/3ZEAS50>

⁶³Komisioni për Parandalim dhe Mbrojtje nga Diskriminimi. (v. 2022, 3 nëntor). *KPMD me kryetar të ri*. E arritshme në: <https://bit.ly/3klkxls>

⁶⁴Rrjeti për Mbrojtje nga Diskriminimi. *Kuvendi duhet të zgjedhë urgjentisht anëtarët e ri të KPMD*. E arritshme në: https://mzd.mk/en/vesti/sobranie_izbor_kszd/

⁶⁵Komiteti Këshillimor për Konventën kornizë për mbrojtjen e pakicave kombëtare (v. 2022, 21 shtator). *Mendimi i pestë për Maqedoninë e Veriut*. E arritshme në: <https://rm.coe.int/5th-op-north-macedonia-en/1680a82967>

⁶⁶bid.

⁶⁷Asociacioni Rajonale Arsimor dhe Rinor "Roma" dhe Instituti për hulumtime dhe analiza të politikave "Romalitiko" (v. 2021, dhjetor). *Raporti maqedonas nga monitoringui gjuhës së urrejtjes onlajn ndaj romëve*. E arritshme në: <https://bit.ly/3DMSMb4>

⁶⁸Instituti për hulumtime dhe analiza të politikave - Romalitiko. (v. 2022, 18 shkurt). *Konferenca "Gjuha e urrejtjes kundër bashkësisë së romë në sferën onlajn si pjesë e anticiganizmit"*. E arritshme në: <https://romalitiko.org/index.php/en/vesti/93-news/press-releases/471-konferencija-govor-omraza-kon-romi-mediumi>

Kohët e fundit, u bënë ndryshime në Kodin Penal, ndërsa vepra "urrejtje e bazuar në një ligj ose marrëveshje të ratifikuar ndërkombëtare" u shtua në krimet nga urrejtja, në përputhje me luftën kundër gjuhës së urrejtjes që do të vendoset në mesin e segmenteve kryesore të protokollit dypalësh të nënshkruar kohët e fundit nga Shkupi dhe Sofja. Gjuha e urrejtjes nuk do të hyjë në kompetencën e diplomacisë, por vetëm institucionet kompetente do të vlerësojnë atë që konsiderohet gjuhë e urrejtjes dhe në raste të tilla do të veprojnë në përputhje me ligjin, e kjo nuk duhet të lidhet vetëm me Bullgarinë, siç sqaruan ministri i Punëve të Jashtme dhe ministri i Drejtësisë.⁶⁹

Komisioneri i Lartë për të Drejtat e Njeriut shprehu shqetësimin e vet se festimi shtetëror i përvjetorit të nënshkrimit të Marrëveshjes së Ohrit të organizuar nga Qeveria e Republikës së Maqedonisë së Veriut, në vend që të kishte karakter unifikues, është edhe një shkas për përhapjen e urrejtjes dhe intolerancës ndëretnike. Publikimi i prezantueses në gjuhën maqedonase, e cila u fishkëllua nga të pranishmit, kundërshtoi drejtpërdrejt idenë e një festivali multikulturor dhe shkaktoi urrejtje midis bashkësive etnike në vend.⁷⁰

2.7. Romët

KE konsideron se ka pasur përparim të caktuar në drejtim të përfshirjes së romëve. Është miratuar strategjia e re për inkluzion të romëve për vitet 2022-2030. Qeveria shqyrtoi dhe miratoi Planin kombëtar të veprimit për mbrojtjen, avancimin dhe përmbushjen e të drejtave të njeriut të grave dhe vajzave romë për vitet 2022-2024⁷¹. Strategjia e re është udhëhequr nga Deklarata e Poznanit për integrimin e romëve në procesin e zgjerimit të BE-së⁷² dhe duke ndjekur udhëzimet e dhëna nga Korniza Strategjike e BE-së për romët.⁷³ Përveç kësaj, Qeveria caktoi këshilltar të kryeministrit përgjegjës për çështjet e përfshirjes së romëve. Pas miratimit të Strategjisë, ministrja e Punës dhe Politikës Sociale organizoi takim dyditor pune në të cilin prezantoi projektet dhe zgjidhjet ligjore që synojnë arritjen e qëllimeve konkrete, veçanërisht në fusha të tilla si arsimi, punësimi, banimi dhe sigurimi i dokumenteve personale për personat që nuk i kanë ato.⁷⁴ Në takim u theksuan edhe përgatitjet për zbatimin e agjendës së gjelbër dhe digjitale dhe mënyrat për përfshirjen e romëve në to.^{75 76}

Segregacioni në shkolla mbetet i lartë. Më 13 dhjetor të vitit 2022, GJEDNJ miratoi aktgjykim me të cilat përcaktoi se dy shkolla fillore, "Gjorgji Sugarev" në Manastir dhe "Goce Delçev" në Shtip, shkelën të drejtën e mosdiskriminimit (neni 14) në lidhje me të drejtën për arsimim (paragrafi 2 i Protokollit 1) të fëmijëve romë. Me fjalë tjera, fëmijët për disa vjet kanë mësuar në klasa gjithnjë e më të ndara, një trend ky që ka përfunduar me klasa të përbëra tërësisht nga fëmijë romë sepse prindërit e nxënësve

⁶⁹S. Hristovska Ugrinovska (v. 2022, 26 korrik). Gjuha e urrejtjes gjykohet vetëm gjatë formave më të vështira.

Slobodenpeçat.E arritshme në: <https://www.slobodenpecat.mk/govorot-na-omraza-kje-se-sudi-samo-pri-najteshkite-formi/>

⁷⁰Komiteti i Helsinkit për të Drejtat e Njeriut të Republikës së Maqedonisë. (v. 2022, 17 gusht). Kërkojmë dënim publik të përhapjes së urrejtjes ndëretnike. E arritshme në: <https://mhc.org.mk/news/barame-javna-osuda-za-shirenjeto-meguetnichka-omraza/>

⁷¹Ministria e Punës dhe Politikës Sociale. (v. 2021, nëntor). Plani kombëtar i veprimit për mbrojtjen, promovimin dhe përmbushjen e të drejtave të njeriut të grave dhe vajzave romë 2022-2024. E arritshme në: <https://bit.ly/3m7lWvF>

⁷²Këshilli rajonal i Bashkëpunimit. (v. 2019, 5 korrik). Deklarata e partnerëve të Ballkanit Perëndimor për integrimin e romëve në procesin e zgjerimit të BE-së. E arritshme

në: <https://www.rcc.int/romaintegration2020/files/admin/docs/866ab25893dd6d9271ebccbfd195349e.pdf>

⁷³Komisioni Evropian. (v. 2020, 7 tetor). Udhëzime për planifikimin dhe zbatimin e kornizave strategjike kombëtare për romët. E arritshme në: https://commission.europa.eu/document/01d77607-55ef-4536-b08c-394e6ac0f5b9_en

⁷⁴Përfshirja e 400 fëmijëve romë në procesin e arsimit parashkollor, me qëndrimi pa pagesë në kopshte, 700 bursa për shkollarë romë në vit, normë të lartë të punësimit të romëve në administratën shtetërore dhe publike, mbështetje për banimin, në kuptim të legalizimit të shtëpive të tyre, të gjitha të përmendura si qëllime të realizuara që Ministria së bashku me partnerët ka punuar në periudhën e kaluar.

⁷⁵Përfshirja e romëve në axhendën digjitale është kryesisht përmes rritjes së qasjes në mjetet digjitale, arsimimin digjital, mbështetjen e fëmijëve në fushën e arsimit të romëve, tregun e punës në kuptimin e përvetësimit dhe përdorimit të shkathtësive të duhura, si dhe mbështetjen e sipërmarrësve romë për të digjitalizuar aktivitetet e tyre. Në fushën e axhendës së gjelbër, përfshirjen e romëve në ekonominë cirkulare, transformimin e sistemeve për menaxhimin e llojeve të ndryshme të mbeturinave dhe resurseve të tjera dhe përfshirjen e modeleve novatore të energjisë së ripërtërishe.

⁷⁶Ministria e Punës dhe Politikës Sociale. (v. 2022, 24 shkurt). *Trençevska: Inkluzion i plotë i romëve në shoqëri është detyrim për të cilin punojmë së bashku*. E arritshme në: <https://bit.ly/3r8AMmv>

poromë i kanë çregjistruar fëmijët e tyre dhe i regjistronin në shkolla të tjera. Kjo bëri që prindërit e fëmijëve romë të besonin se cilësia e arsimit që u ofrohet fëmijëve në shkolla me shumicë rome është në rënie. Kështu, GJEDNJ konstatoi trajtim diskriminues dhe u dha kompensim amvisërive të këtyre fëmijëve.⁷⁷

KKKK shpreh keqardhje që mjediset e përziera në shkolla dhe klasa mbeten përjashtim. Duhet të vazhdohet qasja më interkulturore, duke përfshirë edhe përmes trajnimit të mësimitdhënësve dhe nxënësve për kulturat dhe historitë e pakicave të ndryshme dhe përmes sigurimit të kontakteve më të rregullta midis nxënësve me prejardhje të ndryshme etnike.⁷⁸

Përkundër rritjes së moderuar të normave të regjistrimit dhe uljes së frekuentimit të shkollave speciale, fëmijët romë vazhdojnë të kenë rezultate arsimore dukshëm më të ulëta. Autoritetet duhet të zgjidhin me vendosmëri problemin me de facto arsimin e segreguar, duke përmirësuar regjistrimin e fëmijëve romë në institucionet parashkollore, si dhe qasjen e tyre të mëtejshme në arsimin cilësor.

KPMD miratoi mendim kundër një shkolle filllore në Manastir, me ç'rast autoritetet kanë afat prej gjashtë muaj për të zbatuar masa për të zvogëluar ndarjen e fëmijëve romë në shkollë, e cila bëhet përmes praktikave të regjistrimit në shkollë që përbëjnë diskriminim të tërthortë ndaj fëmijëve romë të cilët janë të ndarë në bazë të përkatësisë së tyre etnike, gjë që është në kundërshtim me Ligjin për arsimin fillor. Me fjalë tjera, prindërve të nxënësve që nuk janë romë u është mundësuar të regjistrojnë fëmijët e tyre në shkolla jashtë mjedisit në të cilin jetojnë për shkak të zbatimit selektiv të Ligjit nga shkolla. Kjo do të thoshte që shkolla u bë de facto e ndarë etnikisht, mqë një numri të madh të fëmijëve që nuk janë romë u është lejuar të transferohen në shkolla në zona të tjera, gjë që shtyro KPMD-në t'u rekomandojë drejtorëve të shkollave në këtë zonë të regjistronin vetëm ata fëmijë që administrativisht i përkasin asaj shkolle, derisa Ministrisë së Arsimit iu rekomandua të vendoste kritere më rigorozë për regjistrimin e fëmijëve që janë jashtë rajonit të tyre.⁷⁹

Pjesëtarët e bashkësisë rome duhet të gëzojnë kujdes shëndetësor falas të garantuar me ligj, ndërsa duhet t'i kushtohet vëmendje e veçantë qasjes së romeve deri te shërbimet dhe informacionet për shëndetin reprodutiv. Qasja e kufizuar në shërbimet shëndetësore rezultoi me një rast të parashtruar në CEDAV, ku Komiteti konstatoi diskriminim ndaj dy grave rome në qasjen e tyre në shërbimet e shëndetit seksual dhe reprodutiv.⁸⁰

Ka përfunduar hartëzimi gjeografik i vendbanimeve rome, gjë që ofron pasqyrë të kushteve të jetesës në vendbanimet rome në 14 komuna me popullsinë më të madhe rome. Megjithatë, strehimi për romët mbeti një çështje shqetësuese. Pjesa më e madhe e vendbanimeve rome nuk janë ende të mbuluara me planet urbanistike. Komiteti i Helsinkit për të Drejtat e Njeriut raportoi se disa familje rome përballen përsëri me rrezik social. Me fjalë tjera, ata kanë marrë aktvendim nga Ministria e Punës dhe Politikës Sociale për të braktisur qëndrimin e përkohshëm në qendrën e pranimit Vizbegovë, pa bërë plane për integrimin e tyre të mëtejshëm në shoqëri.⁸¹ Qëllimi i akomodimit të romëve nga Kalaja në strehimore të përkohshme në qendrën e pranimit në Vizbegovë ishte që t'u ndihmohet në përfshirjen e tyre në tregun e punës, t'u sigurohet kujdes social dhe shëndetësor, dokumente identifikimi, në mënyrë që fëmijët të mund të përfshihen në sistemin arsimor dhe të arrihet zgjidhje e përhershme për banimin e tyre, me qëllimin përfundimtar për t'i nxjerrë nga varfëria. Shpërngulja e tyre në këtë moment pa ndonjë plan të ndihmës për banim, të paktën për një periudhë të caktuar pas shpërnguljes nga qendra e pranimit, do t'i kthejë menjëherë në varfëri. Përveç kësaj, duke prezantuar raportin vjetor

⁷⁷GJEDNJ. (v. 2022, 13 dhjetor). Rasti *Elmazova dhe të tjera përballë Maqedonisë së Veriut*. E arritshme në: <https://bit.ly/3i92CxS>

⁷⁸Komiteti Këshillimor për Konventën kornizë për mbrojtjen e pakicave kombëtare (v. 2022, 21 shtator). Mendimi i pestë për Maqedoninë e Veriut. E arritshme në: <https://rm.coe.int/5th-op-north-macedonia-en/1680a82967>

⁷⁹RadioMOF. (v. 2022, 17 prill). QEDR: *KPMD urdhëroi SHF "Gjorgji Sugarev" për të ndaluar segregacionin e fëmijëve romë*. E arritshme në: <https://www.radiomof.mk/ERRC-kszd-mu-naredi-na-osnovnoto-uchilishite-gjorgji-sugarev-da-ja-prekine-segregacijata-na-romskite-deca/>

⁸⁰CEDAV. Komunikimi nr. 103/2016.

⁸¹Komiteti i Helsinkit për të Drejtat e Njeriut. (v. 2022, 30 mars). Familjet rome *përballen me shpërngulje me forcë nga qendra e pranimit në Vizbeg*. E arritshme në: <https://bit.ly/3r45dKD>

për vitin 2021, Avokati i popullit bëri të ditur se familjet rome, vendbanimet e improvizuara e të cilave u dogjën në nëntor të vitit 2021 në Gostivar, ende janë pa strehim adekuat.⁸² KPMD veproi në bazë të një ankese të parashtruar nga Qendra Evropiane për të Drejtat e Romëve në Bruksel në lidhje me ndarjen në bazë të përkatësisë etnike⁸³ dhe miratoi rekomandim të përgjithshëm⁸⁴ për autoritetet lokale, drejtorët e shkollave, Ministrinë e Arsimit dhe Shkencës dhe ISHMJ-në. Komiteti për eliminimin e të gjitha formave të diskriminimit ndaj grave (CEDAV) konstatoi kundërvajtje në favor të gjashtë grave të reja rome që u dëbuan nga shtëpitë e tyre pa paralajmërim gjatë shtatzënisë.⁸⁵ Gratë dhe vajzat rome mbeten veçanërisht të rrezikuara, shpesh për shkak të papunësisë.⁸⁶

Më 8 prill, Ditën ndërkombëtare të romëve, filluan aktivitetet e Rrjetit për të drejtat e romëve. Rrjeti synon të ndikojë në mbrojtjen e të drejtave të njeriut të romëve në Evropë, që të forcojë përpjekjet e përfaqësimit të bazuar në të drejtat, të stimulojë debatin për të drejtat e romëve dhe të vazhdojë kontestet gjyqësore për të drejtat e njeriut si vegël për aktivizëm. Anëtarët e tij janë 18 organizata për të drejtat e njeriut nga 15 vende të ndryshme në mënyrë që të bashkojnë aktivistët të cilët janë ose nuk janë romë, të cilët luftojnë për mbrojtjen e të drejtave të njeriut të romëve në të gjithë Evropën, ndërsa SHMJR është organizata përfaqësuese nga Maqedonia e Veriut.⁸⁷

KPMD dhe Instituti për hulumtim dhe analiza të politikave Romalitiko nënshkruan Memorandum për bashkëpunim me qëllim avancimin, zhvillimin dhe vazhdimin e bashkëpunimit në kuptim të barazisë, avancimit të të drejtave të njeriut dhe eliminimit të të gjitha llojeve të diskriminimit në përputhje me interesat dhe qëllimet e përbashkëta të të dy subjekteve. Për më tepër, dy subjektet ranë dakord të shkëmbejnë periodikisht informacione në lidhje me rastet që lidhen me diskriminimin të drejtuar ndaj bashkësisë etnike rome.⁸⁸

Shoqata "Iniciativa për të drejtat e grave nga Shuto Orizara" informoi se një vajzë e re nga bashkësisë rome u përball me diskriminim të drejtpërdrejtë, ndërseksional në bazë të racës, ngjyrës së lëkurës, kombësisë dhe përkatësisë etnike, për shkak se asaj iu ndalua përdorimi i pishinës në ditë të caktuara. Drejtoria policore Shuto Orizarë reagoi ndaj kësaj me pohimin se ky nuk është diskriminim. Shoqata, së bashku me OJQ HERA, parashtroua peticion drejtuar KPMD-së dhe Avokatit të Popullit.⁸⁹

Qendra Evropiane për të Drejtat e Romëve (QEDR) njoftoi se autoritetet lokale në Komunën e Prilepit kanë marrë urdhëruar të sigurojnë qasje në ujë të pastër në dy vendbanimet rome në Prilep, pas një peticioni të paraqitur nga QEDR, si dhe një vendimi nga KPMD për diskriminimin e drejtpërdrejtë në bazë të racës, ngjyrës së lëkurës, përkatësisë etnike, prejardhjes sociale dhe pronës në fushën e qasjes në mallra dhe shërbime, meqë këto vendbanime rome nuk kanë qenë asnjëherë të lidhura me ujësjellësin kryesor, përkundër faktit që atje kanë jetuar për një kohë të gjatë bashkësitë rome.⁹⁰

⁸²Avokat i Popullit i Republikës së Maqedonisë së Veriut (v. 2022, mars). *Raport vjetor për nivelin e sigurisë, respektimit, avancimit dhe mbrojtjes së lirive dhe të drejtave të njeriut*. E arritshme në:<https://ombudsman.mk/CMS/Upload/NarodenPravobranitel/upload/Godisni%20izvestai/GI-2021/GI-2021.pdf>

⁸³Komisioni për Parandalim dhe Mbrojtje nga Diskriminimi. (v. 2022, 11 shkurt). Miratohet rekomandim i përgjithshëm për desegregiminfëmijëve romë gjatë regjistrimit në shkollat. E arritshme në: <https://bit.ly/3ICD6Kq>

⁸⁴Komisioni për Parandalim dhe Mbrojtje nga Diskriminimi. (v. 2022, 11 shkurt). Mendim. E arritshme në: <https://bit.ly/3NR2hL3>

⁸⁵CEDAV. Komunikata nr. 107/2016.

⁸⁶Komisioni Evropian. (v. 2022, 12 tetor). Raporti 1për Maqedoninë e Veriut për vitin 2022: Komunikatë nga Komisioni drejtuar Parlamentit Evropian, Këshillit, Komitetit Ekonomik dhe Social Evropian dhe Komitetit të rajoneve, Komunikatë për politikën e zgjerimit të BE-së për vitin 2022. E arritshme në: <https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2022-10/North%20Macedonia%20Report%202022.pdf>

⁸⁷Shoqata Maqedonase e Avokatëve të Rinj. (v. 2022, 8 prill). Është lansuar rrjeti i QEDR-së për mbrojtjen e romëve. E arritshme në: <https://bit.ly/3ZzTr9s>

⁸⁸Komisioni për Parandalim dhe Mbrojtje nga Diskriminimi. (v. 2022, 18 prill). Nënshkruhet memorandum bashkëpunimi mes KPMD-së dhe "Romalitiko". E arritshme në: <https://bit.ly/3kMVyYN>

⁸⁹RadioMOF. (v. 2022, 4 korrik). Diskriminimi i denoncuar - "A e keni ditur se romët kanë të drejtë vetëm një ditë në javë të lahen në pishinë?". E arritshme në: <https://www.radiomof.mk/prijavena-diskriminacija-znaevte-li-deka-romite-imaat-pravo-samo-eden-den-vo-nedelata-da-se-kapat-na-bazen/>

⁹⁰RadioMOF. (v. 2022, 25 gusht). Pas diskriminimit të përcaktuar nga KPMD-ja, pushteti vendor në Prilep duhet të sigurojë ujë të pijshëm për vendbanimet rome. E arritshme në: <https://www.radiomof.mk/po-utvrdena-diskriminacija-od-kszd-lokalnata-vlast-vo-prilep-dobi-naredba-da-obezbedi-pitka-voda-za-romskite-naselbi/>

Sipas të dhënave zyrtare të Agjencisë së Punësimit të Republikës së Maqedonisë së Veriut, në gjysmën e parë të vitit 2022 kishte gjithsej 11.923 romë të papunë, gjysma e të cilëve ishin gra (6.101). Megjithëse KPMD dhe Avokati i Popullit nuk kanë marrë ankesa nga gratë rome për diskriminim në vendin e punës, ata janë të vetëdijshëm për këtë çështje dhe rekomandojnë që institucionet të veprojnë në mënyrë sistematike me qëllim që të tejkalohet diskriminimi ndaj grave rome. Ata gjithashtu u bëjnë thirrje grave të raportojnë diskriminimin pa frikë se dikush do të zbulojë të dhënat e tyre personale, e madje edhe nëse nuk janë të autorizuar të veprojnë, t'i udhëzojnë gratë tek autoritetet përkatëse që mund të hetojnë rastin.⁹¹

Hulumtimi i titulluar “Qëndrimet dhe përvojat me paragjykimet, distancën dhe barazinë sociale në Maqedoninë e Veriut” i zbatuar nga Qendra Maqedonase për Bashkëpunim Ndërkombëtar (MCMS) tregoi se megjithëse shumica e qytetarëve do të dëshironin të kishin fqinjë të përkatësive të ndryshme etnike ose besimeve të ndryshme fetare, ata nuk mendojnë njësoj kur u pyetën nëse do të dëshironin të kishin fqinjë romë. Shumica e të anketuarve në anketën, 52.5%, u përgjigjën se nuk do të pëlqenin situatën e tillë, gjë që tregon se paragjykimet dhe diskriminimi ndaj romëve ekziston ende në shoqërinë maqedonase.⁹²

2.8. Rekomandime

- Qeveria duhet të angazhohet për zbatimin e mirëfilltë të Marrëveshjes Kornizë të Ohrit dhe Strategjisë "Një shoqëri për të gjithë".
- Duhet të avancohen politikat për kohezionin social dhe shoqëri të integruar të bazuar në respekt dhe besim midis bashkësive të ndryshme.
- Qeveria duhet të veprojë sipas rekomandimeve të Avokatit të Popullit dhe KPMD-së.
- Nevojiten përpjekje për të siguruar zbatimin e Strategjisë së inkluzionit të romëve për vitet 2022-2030 dhe Planit kombëtar të veprimit për mbrojtjen, avancimin dhe përmbushjen e të drejtave të njeriut të grave dhe vajzave rome për vitet 2022-2024.

⁹¹Shoqata Maqedonase e Avokatëve të Rinj. (v. 2022, 20 tetor). Gratë rome endediskriminohen gjatë punësimit. E arritshme në: <https://bit.ly/3Gxs2x9>

⁹²N. Dimova (v. 2022, 15 nëntor). *Tolerancë dhe vlera të qytetarëve. MCMS*. E arritshme në: <https://mcms.mk/images/docs/2022/tolerancija-i-vrednosti-na-graganite.pdf>

Kapitulli 3 – INTOLERANCA

3.1. Gjuha e urrejtjes

3.1.1. Standardet ndërkombëtare

Në pjesën më të madhe, shfaqjet e gjuhës së urrejtjes filluan të rregullohen në nivel ndërkombëtar, pas gjenocidit gjatë Luftës së Dytë Botërore. Mandati i parë për mbrojtjen e të drejtave të njeriut u rregullua me nenin 55 të Deklaratës Universale të Kombeve të Bashkuara të vitit 1948, e cila shpalli se Kombet e Bashkuara do të promovonin respektimin universal dhe do t'u përmbahen të drejtave dhe lirive themelore të njeriut, pavarësisht nga prejardhja etnike, raca, gjinia, gjuha ose bindjet fetare. Ky mandat i përgjithshëm u elaborua në disa dokumente:

- Pakti ndërkombëtar për të drejtat civile dhe politike i vitit 1966;
- Konventa ndërkombëtare për eliminimin e të gjitha formave të diskriminimit racor e vitit 1966;
- Konventa për parandalimin dhe ndëshkimin e veprës penale gjenocid e vitit 1948;
- Konventa për eliminimin e të gjitha formave të intolerancës fetare të vitit 1967.

Dokumente evropiane

Konventa evropiane për të drejtat e njeriut e Këshillit të Evropës e vitit 1950 është dokumenti më referues evropian që garanton lirinë e shprehjes, por parashikon edhe kufizimin që është i domosdoshëm për një shoqëri demokratike.

Me fjalë tjera, në nenin 10 të Konventës Evropiane për mbrojtjen e të drejtave të njeriut qëndron përcaktimi se çdokush ka të drejtën e lirisë së shprehjes. Kjo e drejtë përfshin lirinë për të pasur mendim dhe për të transmetuar informacione dhe ide pa ndërhyrje nga autoritetet publike. Realizimi i këtyre lirive, si dhe detyrave dhe përgjegjësisë që vijnë me to, mund të jenë lëndë e formaliteteve, kushteve, kufizimeve ose dënimeve siç është përcaktuar me ligj, të cilat janë të domosdoshme në një shoqëri demokratike në interes të sigurisë kombëtare, integritetit territorial ose sigurisë publike, për të parandaluar çrregullimin dhe krimin, për të mbrojtur shëndetin ose moralin, për të mbrojtur reputacionin ose të drejtat e të tjerëve, për të parandaluar zbulimin e informacioneve të marra në fshehtësi, ose për të ruajtur autoritetin dhe paanshmërinë e gjyqësorit.

Në vitin 1997, Komiteti i ministrave i Këshillit të Evropës, duke marrë parasysh rëndësinë e lirisë së shprehjes, lëshoi disa rekomandime dhe instrumente për qeveritë e vendeve anëtare për të ndërmarrë masa për të luftuar gjuhën e urrejtjes.

- Këshilli i Evropës, Rekomandimi (97) 20 i vitit 1997;
- Komiteti i ministrave, Deklarata për lirinë e debatit politik në mediat e vitit 2004;
- Këshilli i Evropës, Rekomandimi 1805(2007) mbi blasfeminë, ofendimet fetare dhe gjuhën e urrejtjes ndaj të tjerëve bazuar në religjionin e tyre;
- EKRI, Rekomandimi i përgjithshëm i politikave nr.7 për luftimin e racizmit, ksenofobisë, antisemitizmit dhe intolerancës të vitit 2002;
- EKRI, Rekomandimi i përgjithshëm i politikave nr. 15 për luftë kundër gjuhës së urrejtjes të vitit 2015.

Sipas standardeve ndërkombëtare dhe evropiane, shteti duhet të bëjë dallimin ndërmjet, së pari, rasteve më serioze të gjuhës së urrejtjes që duhet të jenë të ndaluara me ligjin penal; së dyti, gjuhës së urrejtjes që është lëndë e së drejtës civile dhe administrative; dhe së fundi, llojeve të shprehjes

ofenduese ose të dëmshme që nuk plotësojnë pragun për të qenë të kufizuara në mënyrë legjitime, por megjithatë kërkojnë përgjigje alternative.

3.1.2. Legjislacioni kombëtar

Kriminalizimi i gjuhës së urrejtjes në Maqedoninë e Veriut

Duke marrë parasysh angazhimet ndërkombëtare kundër gjuhës së urrejtjes dhe rekomandimet e bëra për të luftuar gjuhën e urrejtjes në mënyrë më efikase, Maqedonia e Veriut parashikon kriminalizimin e gjuhës së urrejtjes dhe përmbajtjes së saj në Kodin Penal. Ndalimet penale për gjuhën e urrejtjes përqendrohen në kriminalizimin e keqpërdorimit të lirisë së shprehjes që përbëhet nga shpifja, nxitja e dhunës ose shkeljet e tjera të lirisë dhe të drejtave të barabarta; ose shprehja e qëndrimit diskriminues ndaj të tjerëve. Megjithëse terminologjia e Kodit penal nuk përdor termin "gjuha e urrejtjes", veprat e kriminalizuara përbëjnë gjuhë të urrejtjes dhe ato shtohen për të përmbushur detyrimet ndërkombëtare, në veçanti Rekomandimin e përgjithshëm për politikë nr. 7 të EKRI për të luftuar racizmin, ksenofobinë, antisemitizmin dhe intolerancën.

Rekomandimi i përgjithshëm për politikë nr.7 për legjislacionin kombëtar për të luftuar kundër racizmit dhe diskriminimit racor rekomandon ndryshime në Kodin penal për të luftuar deklaratat të ndryshme raciste në shtetet anëtare të Këshillit të Evropës. Deklaratat e tilla kanë të bëjnë me nxitjen publike të dhunës, urrejtjes ose diskriminimit, ofendimeve dhe shpifjeve publike ose kërcënimeve ndaj çdo personi ose grupi njerëzish bazuar në racën, ngjyrën e lëkurës, gjuhën, religjionin, shtetësinë ose prejardhjen kombëtare ose etnike. Shprehja publike me qëllim racist ose ideologji raciste ose mohim publik me qëllim racist, krim, gjenocid ose krim kundër njerëzimit ose krim lufte duhet gjithashtu të jetë e dënueshme me ligj. Përhapja publike me qëllim racist ose material që përmban shprehje raciste gjithashtu duhet t'u nënshtrohet sanksioneve penale.

Ndalimet ligjore të gjuhës së urrejtjes kanë për qëllim kriminalizimin e keqpërdorimeve të lirisë së shprehjes që përbëhen nga: nxitja e dhunës ose shkelje të tjera të lirisë dhe të drejtave të barabarta ose shprehje të qëndrimit diskriminues ndaj të tjerëve.

Në rekomandimin nr.15 në lidhje me politikën e përgjithshme, termi "gjuhë e urrejtjes" nënkupton: përfaqësimin, promovimin ose nxitjen, në çdo formë, denigrimin, urrejtjen ose shpifjen e një personi ose grupi personash, si dhe çdo formë ngacmimit, ofendimit, stereotipizimit negativ, stigmatizimit ose kërcënimit në lidhje me një person ose grup personash të tillë dhe justifikimin e të gjitha llojeve të shprehjeve të përmendura më parë bazuar në racën, ngjyrën e lëkurës, prejardhjen, prejardhjen kombëtare ose etnike, moshën, aftësinë e kufizuar, gjuhën, religjionin ose besimin, seksin, gjininë, identitetin gjinor, orientimin seksual dhe karakteristikat ose statusin tjetër personal.

Veprat penale në të cilat gjuha e urrejtjes kriminalizohet në Kodin Penal të Republikës së Maqedonisë së Veriut janë: "Rrezikimi i sigurisë" nga neni 144 paragrafi 4, "Shprehja e talljes së popullit maqedonas dhe pjesëtarëve të bashkësive" nga neni 179, "Nxitja e urrejtjes, përçarjes ose intolerancës mbi baza kombëtare, racore, fetare dhe të tjera diskriminuese" nga neni 319, "Përhapja e materialit racist dhe ksenofobik me anë të sistemit kompjuterik" nga neni 394-ç, "Aprovimi ose justifikimi i gjenocidit, krimeve kundër njerëzimit ose krimeve të luftës" nga neni 407-a dhe "Diskriminim racor dhe diskriminim tjetër" nga neni 417 paragrafi 3 nga Kodi Penal.

Në nenet e Kodit Penal, arsyet janë marrë nga Ligji për Parandalimin dhe Mbrojtjen nga Diskriminimi dhe i referohen bazës së gjinisë, racës, ngjyrës së lëkurës, gjinisë, përkatësisë së një grupi të marginalizuar, përkatësisë etnike, gjuhës, shtetësisë, origjinës sociale, fesë ose besimit fetar, llojeve të tjera të besimeve, arsimit, përkatësisë politike, statusit personal ose shoqëror, paaftësisë mendore ose fizike, moshës, statusit familjar ose martesor, statusit të pasurisë, statusit shëndetësor. Në nenet "Nxitje të urrejtjes, përçarjes ose intolerancës në baza kombëtare, racore, fetare dhe të tjera diskriminuese" nga neni 319, "Përhapja e materialit racist dhe ksenofobik përmes sistemit kompjuterik"

nga neni 394-ç “Diskriminim racor dhe të tjera” të nenit 417 paragrafi 3 të Kodit Penal, orientimi seksual dhe identiteti gjinor nuk janë përmendur konkretisht si arsye. Për të kuptuar më mirë konceptin e gjuhës së urrejtjes, si dhe përhapjen e gjuhës së urrejtjes të bazuar në orientimin seksual dhe identitetin gjinor, është e nevojshme të shtohen këto baza.

Bazuar në dispozitat e Kodit Penal, mund të konkludohet se korniza formale ligjore për njohjen dhe sanksionimin e gjuhës së urrejtjes është mbizotërues në nene të ndryshme, nuk është mjaft e saktë dhe nuk ofron një kornizë të qartë për përkufizimin dhe fushëveprimin e gjuhës së urrejtjes. Paqartësitë konceptuale hapin rrugën për diskrecionin e tepruar të organeve për zbatimin e ligjit dhe keqpërdorimet potenciale (për shembull, për persekutimin politik të disidentëve ose përgjegjësinë penale për ofendimet që nuk bëjnë pjesë në kuadër të këtij koncepti). Në këtë kuptim, është i nevojshëm përkufizimi i qartë i rrethanave të përshtatshme për shqiptimin e sanksionit penal për një rast konkret të përdorimit të gjuhës së urrejtjes. Paqartësitë konceptuale në lidhje me gjuhën e urrejtjes ndikojnë gjithashtu në zhvillimin e praktikës gjyqësore.

Dënimet e parashikuara në dispozitat e gjuhës së urrejtjes të Kodit Penal të Maqedonisë së Veriut janë gjoba ose dënime me burg nga një deri në pesë vjet, e për veprat e kryera penale në rrethana të vështirësuar, mund të shqiptohet dënim me burgim nga një deri në dhjetë vjet. Megjithatë, paraburgimi dhe dënimet e larta me siguri nuk do të konsiderohen proporcionale sipas nenit 10 të Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut, përveç në raste shumë të rënda të gjuhës së urrejtjes. Përveç kësaj, shteti duhet të krijojë kushtet dhe praktikën e shqiptimit të masës punës së përgjithshme të dobishme sipas nenit 58-b (1) në bazë të urrejtjes ndaj individit ose grupit, e gjithë kjo me qëllim të riintegritimit dhe rehabilitimit të autorëve krahas dënimit me burgim ose gjobë.

Ligji për parandalim dhe mbrojtje nga diskriminimi

Ligji i parë për parandalim dhe mbrojtje nga diskriminimi u miratua në vitin 2010. Ligji u miratua me disa lëshime thelbësore, siç është fakti se nuk ishin përfshirë segregacioni dhe diskriminimi asociativ, orientimi seksual dhe identiteti gjinor mungonin nga lista e bazave të renditura/karakteristikave të mbrojtura, Ligji nuk u dha mundësi shoqatave që kanë një interes legjitim në luftën kundër racizmit dhe diskriminimit racor (që nënkupton gjithashtu gjuhën e urrejtjes) për të ngritur padi për mbrojtje nga diskriminimi i interesit publik (actiopopularis).

Ligji i ri për parandalimin dhe mbrojtjen nga diskriminimi i vitit 2020 ka fjalor dhe përkufizime të mira, si dhe listë të gjerë dhe të hapur të bazave diskriminuese. Ky ligj njeh orientimin seksual dhe identitetin gjinor si bazë e ndaluar, krahas karakteristikave të tjera mbrojtëse që ishin parashikuar në Ligjin paraprak për mbrojtje nga diskriminimi të vitit 2010. Ligji ekzistues mbron karakteristikat e mëposhtme nga diskriminimi: raca, ngjyra e lëkurës, prejardhja, prejardhja kombëtare ose etnike, gjinia, seksi, orientimi seksual, identiteti gjinor, përkatësia në grup të marginalizuar, gjuha, shtetësia, prejardhja sociale, arsimi, religjioni ose bindja fetare, bindja politike, bindje tjetër, aftësia e kufizuar, moshë, gjendja familjare ose martesore, statusi i pasurisë, gjendja shëndetësore, veçoria personale dhe statusi shoqëror ose çdo bazë tjetër.

Ligji për parandalimin dhe mbrojtjen nga diskriminimi i vitit 2020 nuk e njeh shprehimisht gjuhën e urrejtjes si të tillë, por përmban elemente përmes të cilave mund të ndalohet gjuha e urrejtjes. Me fjalë tjera, neni 9 rregullon thirrjen, nxitjen dhe instruksionet për diskriminim, derisa neni 10 e përshkruan ngacmimin si sulm ndaj dinjitetit dhe krijimin e mjedisit të frikshëm. Mandati i Komisionit për parandalim dhe mbrojtje nga diskriminimi për përballje me gjuhën e urrejtjes rezultoi nga nenet 9 dhe 10 të Ligjit, por Komisioni nuk ka mandat eksplicit për t'u marrë me gjuhën e urrejtjes dhe për këtë arsye në praktikë mungon strategji konkrete për përballje me rastet e gjuhës së urrejtjes.

Gjuha e urrejtjes si fenomen që synon këto grupe të përfshira nga legjislati për trajtimin e barabartë të karakteristikave mbrojtëse prek në mënyrë të pashmangshme trupat për barazi me mandatet e tyre ligjore për të promovuar barazinë dhe për të luftuar diskriminimin mbi këto baza si në parandalimin ashtu edhe në pjesën për parandalim dhe mbrojtje nga diskriminimi. Kështu, sipas standardeve

evropiane, mandati i trupave për barazi duhet të zgjerohet për t'i përfshirë të gjitha segmentet e përballjes me gjuhën e urrejtjes, gjë që do të mundësojë shpërndarjen e resurseve për të luftuar gjuhën e urrejtjes.

Ligji për parandalimin e dhunës dhe sjelljes së pahijshme në garat sportive

Ky ligj rregullon çështjet që kanë të bëjnë me dhunën dhe sjelljen e papërshtatshme në garat sportive, si dhe masat për parandalimin e tyre, garantimin e sigurisë së spektatorëve. Neni 3 përshkruan dhunën dhe sjelljen e pahijshme, ndër të tjera, si hyrjen dhe theksimin e banderolave, flamujve dhe sendeve të tjera me tekst, fotografi, shenja ose simbole të tjera, si dhe këndimin e këngëve ose hedhjen e mesazheve që shkaktojnë dhe nxisin urrejtje ose dhunë në bazë të përkatësisë racore, kombëtare dhe fetare ose në bazë të veçorive të tjera. Gjoha për këtë vepër është nga 180 deri në 220 euro në denarë. Tifozët dhe grupet e tifozëve janë gjeneratorët më të mëdhenj të gjuhës së urrejtjes. Shpeshtësia dhe intensiteti i gjuhës së urrejtjes që ndodh në tribuna ka potencial serioz për të provokuar akte të urrejtjes. Në këtë drejtim, gjobat relativisht të vogla nuk janë të mjaftueshme për të parandaluar këtë dukuri.

Ligji për shërbimet mediatike audio dhe audiovizuale

Ligji për shërbimet mediatike audio dhe audiovizuale u miratua në vitin 2013. Me të ndalohej emetimi i përmbajtjeve mediatike që nxisin diskriminim, intolerancë apo urrejtje. Në versionin origjinal të ligjit, ky ndalim përfshinte vetëm bazat diskriminuese siç janë raca, gjinia, religjioni apo kombësia. Me Ligjin për ndryshime dhe plotësime në Ligjin për shërbime mediatike audio dhe audiovizuale të 31 dhjetorit të vitit 2018, pa bërë ndryshimet kryesore në drejtim të harmonizimit me standardet evropiane në këtë fushë. Prandaj, Ligji për shërbime mediatike audio dhe audiovizuale tani ndalon emetimin e përmbajtjeve mediatike që nxisin ose përhapin diskriminim, intolerancë ose urrejtje në bazë të racës, ngjyrës së lëkurës, prejardhjes, përkatësisë kombëtare ose etnike, seksit, gjinisë, orientimit seksual, identitetit gjinor, që i përkasin një grupi të marginalizuar, gjuhës, kombësisë, prejardhjes sociale, religjionit ose bindjes fetare, bindjes politike, bindjes tjetër, aftësisë së kufizuar, moshës, statusit familjar ose martesor, statusit të pronës, gjendjes shëndetësor, veçorisë personale ose statusit shoqëror, ose mbi çfarëdo baze tjetër. Për më tepër, shërbimet mediatike të Agjencisë audiovizuale mund të marrin ankesa në lidhje me gjuhën e urrejtjes nga mediat audiovizive, si dhe të veprojnë sipas detyrës zyrtare. Më konkretisht, Agjencia për shërbime mediatike audio dhe audiovizuale "mund të ndër marrë masa kur përcakton gjuhën e urrejtjes në përmbajtjen e mediave audiovizuale (neni 48), të tilla si: paralajmërim publik, kërkesë për të filluar procedurë kundërvajtëse, propozim për heqjen e licencës dhe aktvendim për fshirjen e medias nga regjistri (neni 23). Për shkeljen e këtij neni parashikohet gjobë deri në 5.000 euro për personin juridik, ndërsa nuk përjashtohet përgjegjësia penale (neni 147).

Zhvillimi teknik ka ndryshuar shprehitë e shikimit të përmbajtjeve audiovizuale, veçanërisht të rinjtë, ndërsa rrjetet sociale janë bërë mjeti kryesor i shkëmbimit dhe pranimit të informacioneve. Si rrjedhojë, është vërejtur një ndryshim në gjuhën e urrejtjes nga mediat tradicionale në internet, mbi të cilat nuk ka organ rregullator. Me ndryshimet e reja në Ligjin për shërbimet mediatike audio dhe audiovizuale, i cili pritet të miratohet në vitin 2023, me rregullativën do të përfshihen subjektet si YouTube, Dailymotion dhe platforma të tjera; Përmbajtja audiovizuale që ndahet përmes rrjeteve sociale si Facebook, Twitter, TikTok, Instagram, etj.; por edhe pjesë të pavarura të faqeve të internetit të gazetave ose mediave në internet që përmbajnë programe audiovizuale ose video të krijuara nga përdoruesit, nëse plotësojnë kriteret për shërbim mediatik audiovizuel. Agjencia për shërbime mediatike audio dhe audiovizuale do të jetë përgjegjëse për platformat për shkëmbimin e videove që janë themeluar ose do të themelohen në vend, si dhe ato që do të plotësojnë kushtet për të qenë në juridiksionin e Maqedonisë së Veriut. Portalet informative dhe faqet e internetit do të vazhdojnë të jenë të parregulluara.

Ballafaqimi me gjuhën e urrejtjes në internet

Në vend nuk ka asnjë organ rregullator për internet, e kjo fushë nuk është në kompetencën e trupit rregullator për mediat audiovizuale. Departamenti i krimit kibernetik dhe forenzikës digjitale në Ministrinë e Punëve të Brendshme (MPB) është organi përgjegjës për ballafaqim me incidente në internet dhe parandalimin e përhapjes së mëtejshme të gjuhës së urrejtjes. Në vitin 2015, Ministria e Punëve të Brendshme vendosi Vijë të kuqe përmes së cilës mund të parashtrihen lehtësisht ankesat ose rastet e gjuhës së urrejtjes në internet.

Në praktikë, agjencitë për zbatimin e ligjit përballen me sfida. Me fjalë tjera, madje edhe në rastet kur Ministrisë së Punëve të Brendshme i është i njohur personi që qëndron pas përhapjes së gjuhës së urrejtjes, ata nuk mund të lidhin identitetin e tij digjital dhe fizik pa bashkëpunim me mediat sociale.

Duke marrë parasysh zhvillimin e zbulimeve të reja teknologjike dhe rritjen e përdorimit të internetit edhe në nivel global edhe në nivel kombëtar, është e domosdoshme që Maqedonia e Veriut të miratojë legjislacion efektiv për të parandaluar dhe luftuar gjuhën e urrejtjes në internet.

3.1.3. Pasqyrë e përgjithshme e situatës me gjuhën e urrejtjes

Ndjekja e situatës me gjuhën e urrejtjes në rrjetet sociale

Komiteti i Helsinkit për të Drejtat e Njeriut në vitin 2022, ngjashëm si në vitin 2021, regjistroi një numër të lartë të rasteve të gjuhës së urrejtjes në rrjetet sociale, të regjistruara në portalin www.govornaomraza.mk. Gjuha e urrejtjes e bazuar në përkatësinë politike dhe etnike përsëri kryesoi denoncimet, duke arritur në dy të tretat e të gjitha rasteve. Në të njëjtën kohë, denoncimet e bazuara në orientimin seksual dhe identitetin gjinor shënuan rritje dhe mbetën të larta në vitin 2022. Ajo që është shqetësuese si dukuri në vitin 2022 është gjuha e regjistruar e urrejtjes në lidhje me përkatësinë politike, gjë që bën të ditur në ndarjen dhe polarizimin plotësues në shoqërinë.

Për shembull, në vitin 2021, janë regjistruar gjithsej 877 denoncime. Përkatësia etnike përsëri kryesoi denoncimet, duke arritur në 34% të të gjitha rasteve. Orientimi seksual dhe identiteti gjinor përbënin 33% të denoncimeve, një rritje proporcionale me rritjen e dukshmërisë së bashkësisë LGBTI gjatë muajit të krenarisë në qershor. Kjo tendencë është vetëm një vazhdim i retorikës që filloi në vitin 2020.

Me këtë raport, Komiteti i Helsinkit për të Drejtat e Njeriut konfirmon edhe një herë trendin negativ që filloi në vitin 2019 dhe arriti kulmin në vitin 2020 me fillimin e pandemisë globale të Kovid-19. Përmes monitorimit të vendosur sistematik të mediave sociale, bëhet e evidente se diskursi publik transmetohet në mediat sociale dhe përdoret për manipulim emocional dhe klik bejt pa marrë parasysh pasojat negative të kësaj qasjeje. Raporti përkon me ngjarjet kryesore vendore dhe ndërkombëtare që kontribuuan më tej në intensifikimin e retorikës negative në rrjetet sociale. Përkundër mbështetjes deklarative nga institucionet kompetente, përmes monitorimit në vitin 2022 mund të konstatohet se nuk ka asnjë mekanizëm sistematik dhe gjithëpërfshirës për ballafaqim me këtë dukuri, si dhe sanksionimin e saj.

Numri më i madh i rasteve në vitin 2020 i referohen zgjedhjeve të parakohshme parlamentare (të mbajtura më 15 korrik të vitit 2020) dhe tonit të përgjithshëm negativ politik. Kjo rezultoi me numër të madh të rasteve të denoncuara të gjuhës së urrejtjes në lidhje me përkatësinë politike dhe etnike. Për shkak të ndryshimeve në mënyrën e udhëheqjes së fushatës politike për shkak të pandemisë, shumica e mesazheve nga partitë politike u transmetuan dhe diskutuan në rrjetet sociale. Ndonëse pjesa më e madhe e fushatës u zbatua me mjete virtuale, megjithatë u zhvillua fushatë tradicionale duke organizuar mitingje, ku nuk u respektuan plotësisht masat mbrojtëse (veçanërisht në lidhje me mbajtjen e maskave). Kjo rezultoi me shkëmbimin e gjuhës së urrejtjes në rrjetet sociale, që përveç asaj politike, po ashtu kishin edhe kontekst etnik. Sa për krahasim, nga 1 prilli i vitit 2019 deri në fund të ciklit të dytë të zgjedhjeve parlamentare, Komiteti i Helsinkit regjistroi 63 denoncime të gjuhës së urrejtjes. Gjatë këtyre zgjedhjeve është vërejtur rritje prej mbi 80% në denoncimet për kategoritë e

njëta. Diskursi negativ nga periudha paszgjedhore në korrik vazhdoi edhe në gusht të vitit 2020, me retorikë shumë më të forcuar dhe ofenduese. Bisedimet për qeveri të re prodhuan gjuhë të urrejtjes, kryesisht të lidhura me përkatësinë etnike, që rezultoi nga bisedimet ndërmjet Lidhjes Socialdemokrate të Maqedonisë (LSDM) dhe Bashkimit Demokratik për Integrim (BDI). Numri më i madh i rasteve janë regjistruar më 25 gusht të vitit 2020, pas paralajmërimit të koalicionit paszgjedhor midis LSDM-së dhe BDI-së.

Nga Raporti vjetor i Ministrisë së Punëve të Brendshme rezulton se gjatë vitit 2021, janë regjistruar gjithsej 25 vepra penale nga fusha e krimeve nga urrejtja, gjë që paraqet rënie prej 13,8% në krahasim me vitin 2020, e pas masave dhe aktiviteteve që janë ndërmarrë në lidhje me inkriminimet e regjistruara, ka pasur 24 kallëzime penale kundër 31 autorëve. Duke parë fushat, numri më i madh, përkatësisht 12 nga veprat penale, u regjistruan në zonën e SPB Ohër, më pas 5 në zonën e SPB Shtip, 3 në zonën e SPB Tetovë, dy në zonën e SPB Manastir, nga 1 në zonën e SPB Shkup, SPB Veles dhe SPB Strumicë. Veprat më të shumta penale janë "përhapja e materialit racist dhe ksenofobik përmes sistemit kompjuterik" – 17 vepra penale, më pas "rrezikimi i sigurisë" – 5 vepra penale, 2 vepra penale për "nxitje të urrejtjes, përçarjes ose intolerancës mbi baza kombëtare, racore, fetare dhe bazë tjetër diskriminuese", si dhe 1 vepër për "diskriminim racor dhe diskriminim tjetër". Kjo tendencë e kryerjes së krimeve përmes sistemit informativ vazhdon, e cila në vitin 2021 është rritur për 8,7% krahasuar me vitin 2020 dhe arrin 88% të numrit të përgjithshëm të veprave të denoncuara. Veprimet janë ushtruar me kërcënime për jetën dhe trupin dhe nxitje të dhunës ndaj të lënduarve, me ç'rast viktimat më shpesh janë bartës të posteve publike (kryeministër, ministra dhe politikanë aktualë, ish-deputetë). Pozicionimi i këtyre i agjencive për zbatimin e ligjit dhe përdorimin e mekanizmave për të mbrojtur politikanët është shqetësues.

Në vitet e kaluara, veçanërisht nga viti 2018, Komiteti i Helsinkit ka parashtruar dhjetëra ankesa kundër personaliteteve publike, gazetarëve, një kandidati për kryetar komune dhe një kreu të partisë politike, për shkak të seriozitetit të gjuhës së urrejtjes dhe rrezikut të veprimeve të urrejtjes gjatë Paradës së Krenarisë, si dhe kundër personave që bëjnë thirrje për dhunë dhe dëshirojnë vdekjen e anëtarëve të bashkësisë LGBTI dhe të aktivistëve. Nga të gjitha këto denoncime që janë dërguar në Ministrinë e Punëve të Brendshme dhe Prokurori, asnjë nga denoncimet nuk ka aktakuzë, as nuk ka pasur zgjidhje ligjore.

Baza e të dhënave të gjuhës së urrejtjes

Ministria e Brendshme, përkatësisht agjencitë për zbatimin e ligjit, Prokuroria Publike dhe gjykatat janë kryesisht përgjegjëse për mbledhjen e informacioneve për veprat penale. Të dhënat duhet të përfshijnë numrin e kallëzimeve, numrin e lëndëve të përpunuara dhe lëndëve të përfunduara. Mirëpo, në legjislacionin kombëtar nuk ka dispozitë të saktë dhe të qartë që imponon detyrim ndaj një trupi të caktuar për të mbledhur, evidentuar dhe përpunuar në mënyrë sistematike të dhëna në lidhje me gjuhën e urrejtjes dhe krimet nga urrejtja.

Në Raportin e Komisionit Evropian për Maqedoninë e Veriut për vitin 2019 bëhet e ditur se "mbledhja e të dhënave për gjuhën e urrejtjes nuk është sistematike, derisa rritja e rasteve të krimeve nga urrejtja është evidentuar në bazën e të dhënave të shoqërisë civile", të përcjellur me konkluzionin e njëjtë në raportin e Komisionit Evropian për Maqedoninë e Veriut për vitin 2020, "vazhdon të jetë problem mbledhja josistematike e të dhënave për gjuhën e urrejtjes" me një trend të vazhdueshëm rritës të incidenteve me krime nga urrejtja të regjistruara në bazën e të dhënave të shoqërisë civile në vitin 2019. Madje edhe në vitin 2021, çështja e mungesës së mbledhjes sistematike të të dhënave për gjuhën e urrejtjes mbetet e hapur.

3.1.4. Bashkëpunimi me institucionet

Në fillim të vitit 2019, u themelua rrjeti për luftimin e gjuhës së urrejtjes në media, iniciator dhe koordinatori i të cilit është Këshilli i Etikës në Mediat në Maqedoni (KEMM). Në themelimin e Rrjetit morën pjesë shoqatat profesionale dhe mediatike, vendimmarrësit, trupat shtetërore dhe rregullatore përgjegjëse për mbrojtjen e të drejtave të njeriut, organizatat e sektorit civil dhe subjektet e tjera mediatike. Ky proces u mbështet nga Misioni i OSBE-së në Shkup. Anëtarët e Rrjetit nënshkruan Deklaratë kundër gjuhës së urrejtjes në media dhe në internet, nënshkrimi i së cilës shënoi fillimin e funksionimit të Rrjetit.

Në nëntor të vitit 2022, përsëri me mbështetjen e Misionit të OSBE-së në Shkup, u mbajt takim me anëtarët e rrjetit për të diskutuar nënshkrimin e Memorandumit të bashkëpunimit në ballafaqimin me gjuhën e urrejtjes në mediat në Republikën e Maqedonisë së Veriut, me qëllim të koordinimit më të mirë të të gjitha palëve të interesuara. Ky Memorandum pritet të nënshkruhet në vitin 2023.

Në periudhën e kaluar, Komiteti i Helsinkit, në bashkëpunim me Akademinë për Gjykatës dhe Prokurorë Publik, zbatoi trajnime për prokurorët publik dhe gjykatësit për gjuhën e urrejtjes, si dhe trajnime me Ministrinë e Punëve të Brendshme. Edhe pse ka bashkëpunim të përgjithshëm midis Komitetit të Helsinkit dhe organeve për zbatimin e ligjit, ende ka mungesë të praktikës që lëviz në drejtim të mbrojtjes së më të dobëtve dhe më të marginalizuarve në shoqëri, siç janë romët dhe personat me orientim të ndryshëm seksual dhe identitet gjinor, personat me aftësi të kufizuara, etj.

Autoritetet duhet të sigurojnë trajnim për Ministrinë e Punëve të Brendshme dhe Prokurorinë Publike, në mënyrë që të kuptojnë më mirë shfaqjen e gjuhës së urrejtjes, si dhe të vendoset praktikë që do të harmonizohet me dokumentet dhe rekomandimet ndërkombëtare.

3.1.5. Rekomandime

Gjuha e urrejtjes është pasojë e paragjytimeve dhe stereotipave të rrënjosura thellë te qytetarët nga njëra anë dhe zhvillimeve të brendshme politike dhe vendimeve politike për të cilat shpesh ka informacion të pamjaftueshëm ose mungesë edukimi të qytetarëve nga ana tjetër, gjë që në mënyrë plotësuese shkakton përshkallëzim të diskursit. Monitorimi i Komitetit të Helsinkit tregon një rritje të gjuhës së urrejtjes çdo vit.

Si shoqëri në të cilën paragjykimet dhe stereotipat janë të rrënjosura thellë, rekomandimet për përmirësimin e gjendjes janë si vijon:

- Të bëhen ndryshime në Kodin Penal dhe të vendosin orientimin seksual dhe identitetin gjinor si karakteristika të mbrojtura në të gjitha veprat që lidhen me gjuhën e urrejtjes.
- Janë përkufizuar qartë se në cilat marrëdhënie një vepër e caktuar është objekt i ndjekjes penale.
- Lidhur me ndëshkimin, gjykatat duhet të krijojnë kushte dhe të vendosin praktikën e shqiptimit të masës së punës së përgjithshme të dobishme në bazë të urrejtjes ndaj individit ose grupit, me qëllim të riintegritit dhe rehabilitimit të autorëve krahas dënimit me burg ose gjobës.
- Komisionit për parandalim dhe mbrojtje nga diskriminimi, si trup për barazi, duhet t'i jepet mandat i qartë për ballafaqim me gjuhën e urrejtjes.
- Të rriten dënimet në Ligjin për parandalimin e dhunës dhe sjelljes së pahijshme në garat sportive me qëllim të trajtimit të gjuhës së urrejtjes në garat sportive.
- Të vendoset një sistem dhe legjislacion efektiv për mbrojtje nga gjuha e urrejtjes në internet.
- Autoritetet duhet të sigurojnë trajnim për Ministrinë e Punëve të Brendshme dhe Prokurorinë Publike, në mënyrë që të kuptojnë më mirë shfaqjen e gjuhës së urrejtjes, si dhe të vendoset praktikë që do të harmonizohet me dokumentet dhe rekomandimet ndërkombëtare.

- Nevojitet rol proaktiv i Ministrisë së Brendshme në monitorimin e gjuhës së urrejtjes në rrjetet sociale, si dhe reagim i shpejtë ndaj njoftimit për veprat e tilla.
- Të specifikohet një detyrim në legjislacionin kombëtar që kërkon një trup i caktuar të mbledhë, evidentojë dhe përpunojë në mënyrë sistematike të dhënat në lidhje me gjuhën e urrejtjes dhe krimet nga urrejtja.

3.2. Krimet nga urrejtja

3.2.1. Standardet ndërkombëtare

Rëndësia e evidentimit dhe ballafaqimit me problemin me krimet nga urrejtja u dallua që në vitin 1965 me miratimin e Konventës ndërkombëtare për eliminimin e diskriminimit racor, derisa miratimi i termit "krim nga urrejtja", i cili vendosë karakteristika të tjera themelore në mbrojtje dhe detyrime specifike, është miratuar shumë më vonë nga bashkësia ndërkombëtare. Vazhdimisht zhvillohej një kornizë gjithnjë e më gjithëpërfshirëse – por kryesisht e paligjshme e detyrueshme – e normave, standardeve, udhëzimeve dhe aktiviteteve për denoncimin, evidentimin dhe mbledhjen e të dhënave për krimet nga urrejtja në Evropë dhe më gjerë. Gradualisht, vetëdija më e mirë për problemin dhe harmonizimi më i ngushtë konceptual dhe praktik midis organizatave dhe agjencive kryesore ndërkombëtare (OAN) aktive në këtë fushë çoi në aktivitete dhe rezultate praktike, udhëzime dhe programe të zbatueshme ndërkombëtarisht për trajnimin dhe ndërtimin e kapaciteteve kombëtare. Ekzistojnë një varg standardesh, disa prej të cilave janë ligjërish të detyrueshme, dhe disa janë "standarde të buta", siç janë rekomandimet e politikave dhe angazhimet politike. Pjesa e radhës ofron një pasqyrë të standardeve më relevante ndërkombëtare që rregullojnë këtë fushë.

Standardet juridike

- *Konventa ndërkombëtare për eliminimin e të gjitha formave të diskriminimit racor*⁹³ – neni 4(a)
- Pakti ndërkombëtar për të drejtat civile dhe politike¹ – neni 20(2); neni 26
- *Konventa evropiane për mbrojtjen e të drejtave dhe lirive të njeriut*⁹⁴
- *Konventa për parandalimin dhe luftimin e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje*⁹⁵
- *Vendimi kornizë i Këshillit të Bashkimit Evropian 2008/913/JNA për luftimin e formave të caktuara të racizmit dhe ksenofobisë*⁹⁶
- *Direktiva 2012/29/BE e Parlamentit Evropian dhe e Këshillit Evropian*⁹⁷
- *Aktvendimet kryesore të Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut*⁹⁸ – Identoba dhe të tjerët kundër Gjeorgjisë⁹⁹, Seçiç kundër Kroacisë¹⁰⁰, Angellova dhe Iliev kundër Bullgarisë¹⁰¹, Sabaliç kundër Kroacisë¹⁰²

⁹³Asambleja e Përgjithshme e Kombeve të Bashkuara (v. 1965).

⁹⁴Këshilli i Evropës (v. 1953).

⁹⁵Këshilli i Evropës (v. 2014).

⁹⁶Këshilli i Bashkimit Evropian (v. 2008).

⁹⁷Parlamenti Evropian dhe Këshilli i Bashkimit Evropian (v. 2012).

⁹⁸Aktgjykimet kryesore të Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut në fushën e krimeve nga urrejtja (në lidhje me disa raste të dhunës raciste, dhunës homofobike, dhunës fetare dhe deri diku aftësisë së kufizuar), shqyrtojnë të drejtën e viktimave për të qenë të lirë nga tortura dhe trajtimi çnjerëzor dhe degradues dhe të drejtën e tyre për jetë. Gjykata mori në pyetje dhe hetoi veprimet e policisë dhe hetimit policor në rastet e krimeve nga urrejtja dhe ua imponoi detyrimin ndaj autoriteteve kombëtare për të zbuluar motivin e paragjykimit përmes hetimit efektiv dhe me kohë.

⁹⁹Kallëzimi nr. 73235/12 nga 12 maji i v. 2015

¹⁰⁰Kallëzimi nr. 40116/02 më 31. maj të v. 2007.

¹⁰¹Kallëzimi nr. 55523/00, më 26. korrik të v. 2007.

¹⁰²Kallëzimi nr. 50231/13 më 14 janar të v. 2021.

Shiko më shumë në L Lazarova Trajkovska, M. Zhesko, M. (v. 2021). *Analiza e praktikës gjyqësore të Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut në lidhje me gjuhën e urrejtjes dhe krimin nga urrejtja*. OSBE. Në dispozicion

Maqedonia e Veriut është shtet anëtar i Konventës ndërkombëtare për eliminimin e të gjitha formave të diskriminimit racor (KNEGJFDR) dhe i Paktit ndërkombëtar për të drejtat civile dhe politike (PNDCP), me ratifikimin e vitit 1994.¹⁰³ Vendi bëri¹⁰⁴ një deklaratë në KNEGJFDR, në të cilën bën të ditur se "Republika e Maqedonisë deklaroi se një kompetencën e Komitetit për eliminimin e diskriminimit racor për të pranuar dhe shqyrtuar komunikime nga individë ose grupe individësh brenda kompetencës së saj, të cilët pretendojnë se janë viktime të shkeljes nga Republika e Maqedonisë të çfarëdo të drejte të saj të përmendur në këtë Konventë, me rezervën se Komiteti nuk do të marrë në konsideratë asnjë komunikim nga individë ose grupe individësh, përveç nëse përcaktohet se e njëjta çështje nuk ka qenë dhe nuk po shqyrtohet në një procedurë tjetër të hetimit ose marrëveshjes ndërkombëtare."¹⁰⁵ Republika e Maqedonisë së Veriut është vend anëtar i Konventës së KB-ve për të drejtat e personave me aftësi të kufizuara, të cilën e ratifikoi më 29 dhjetor të vitit 2011. Maqedonia e¹⁰⁶ Veriut ratifikoi Konventën e Këshillit të Evropës (KiE) për mbrojtjen e të drejtave të njeriut dhe lirive themelore më 10 prill të vitit 1997. Vendi ratifikoi Konventën e KE-së për parandalimin dhe luftimin e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje më 23 mars të vitit 2018, ndërsa Konventa hyri në fuqi më 1 korrik të vitit 2018¹⁰⁷, me disa rezerva.¹⁰⁸ Duke marrë parasysh konkluzionin e marsit të vitit 2020 të Këshillit të Bashkimit Evropian për hapjen e negociatave aderuese me Republikën e Maqedonisë së Veriut, vendi është zotuar të harmonizojë legjislacionin e tij me të drejtën e BE-së, duke përfshirë edhe Vendimin kornizë 2008/913/JNA për luftimin e formave të caktuara të racizmit dhe ksenofobisë dhe Direktivën 2012/29/BE. Aktgjykimet e miratuara nga Gjykata Evropiane për të Drejta të Njeriut janë juridikisht të detyrueshme për vendet në fjalë. Mirëpo, aktgjykimet dhe vendimet e Gjykatës shërbejnë për të sqaruar, mbrojtur dhe avancuar rregullat e përcaktuara me Konventën Evropiane për të Drejtat e Njeriut, krahas vendimmarrjes për rastet konkrete që janë prezantuar para saj. Kjo ndihmon vendet të mbështesin detyrimet që kanë marrë përsipër si palë të larta kontraktuese. Prandaj, qëllimi i sistemit të vendosur nga Konventa është të përcaktojë, në interesin e përgjithshëm, çështjet e politikës publike, ngritjen e kufirit për mbrojtjen e të drejtave të njeriut dhe shtrirjen e jurisprudencës së të drejtave të njeriut në të gjithë vendet e Konventës.¹⁰⁹

Dispozitat politike

- *Vendim i Këshillit të ministrave të OSBE-së nr. 12/04*¹¹⁰
- *Vendim i Këshillit të ministrave të OSBE-së nr. 9/09*¹¹¹
- *Rekomandimi i përgjithshëm për politika të EKRI nr.1 për luftë kundër racizmit, ksenofobisë, antisemitizmit dhe intolerancës*¹¹²

në<https://www.osce.org/files/f/documents/2/c/524601.pdf>.

¹⁰³Zyra e Komisionerit të Lartë të Kombeve të Bashkuara. *Statusi i ratifikimit TABELA INTERAKTIVE*. Në dispozicion në<https://indicators.ohchr.org/>.

¹⁰⁴Ndonjëherë vendet bëjnë "deklarata" në lidhje me të kuptuarit e tyre të një çështjeje ose interpretimin e një dispozite të caktuar. Ndryshe nga rezervat, deklaratat vetëm sqarojnë pozicionin e vendit dhe supozohet se përjashtojnë ose modifikojnë efektin juridik të marrëveshjes. Zakonisht, deklaratat bëhen në momentin e deponimit të instrumentit përkatës ose në momentin e shkrimit.

¹⁰⁵Deklaratë e dhënë më 22 dhjetor të v. 1999

¹⁰⁶OHCHR. *Statusi i ratifikimit TABELA INTERAKTIVE*. E arritshme në<https://indicators.ohchr.org/>.

¹⁰⁷Këshilli i Evropës *Grafiku i nënshkrimeve dhe ratifikimeve të Marrëveshjes nr. 210*. E arritshme në<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=signatures-by-treaty&treatynum=210>.

¹⁰⁸Këshilli i Evropës *Rezervimet dhe deklaratimet për Marrëveshjen nr. 210*. Në dispozicion në<https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=declarations-by-treaty&numSte=210&codeNature=2&codePays=TFY>.

¹⁰⁹Këshilli i Evropës kundër Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut. (v. 2022, 31 gusht). *Doracak për nenin 46 të Konventës – Forca detyruese dhe ekzekutimi i aktgjyimeve*. E arritshme nëhttps://www.echr.coe.int/Documents/Guide_Art_46_ENG.pdf.

¹¹⁰Këshilli ministror i OSBE-së (v. 2004, 7 dhjetor).

¹¹¹Këshilli Ministror i OSBE-së (v. 2009).

¹¹²Komisioni Evropian kundër racizmit dhe intolerancës (EKRI) (1996).

- *Rekomandimi i përgjithshëm për politika të EKRI nr. 11 për luftën kundër racizmit dhe diskriminimit racor gjatë ushtrimit të detyrave policore*¹¹³
- *Rekomandimet nr. 2*¹¹⁴, *5*¹¹⁵, *7*¹¹⁶ *dhe 15*¹¹⁷ *të EKRI.*

Këshilli i ministrave përbëhet nga ministrat e jashtëm të shteteve pjesëmarrëse të OSBE-së dhe është organi qendror vendimmarrës dhe drejtues i Organizatës, vendimet e OSBE-së miratohen me konsensus nga vendet pjesëmarrëse dhe reflektojnë qëndrimet e tyre të dakorduara.¹¹⁸ Ato janë politikisht të detyrueshme për Republikën e Maqedonisë së Veriut si shtet pjesëmarrës në OSBE.¹¹⁹ Deklarimet, deklaratat, raportet, letrat ose llojet e tjera të dokumenteve të miratuara nga trupi vendimmarrës i OSBE-së konsiderohen si dokumente zyrtare të OSBE-së.

Komisioni Evropian kundër racizmit dhe intolerancës (EKRI) ka elaboruar rekomandime të përgjithshme të politikave (RPP) drejtuar qeverive të të gjitha vendeve anëtare të Këshillit të Evropës, duke përfshirë edhe Republikën e Maqedonisë së Veriut. Ato sigurojnë udhëzime të hollësishme që kreatorët e politikave janë të ftuar t'ç'i përdorin gjatë hartimit të strategjive dhe politikave kombëtare në fusha të ndryshme.

3.2.2. Legjislacioni kombëtar

Kodi Penal i Maqedonisë u miratua në vitin 1996, u ndryshua në shtator të vitit 2009¹²⁰ dhe më pas në dhjetor të vitit 2018, veçanërisht në fushën e krimeve nga urrejtja. Ndryshimet e miratuara reflektojnë shumë standarde ndërkombëtare dhe praktika të mira në fushën e legjislacionit për krimet e motivuara nga paragjykimi dhe përfaqësojnë përmirësim të madh të kornizës së mëparshme ligjore për ndëshkimin e veprave të tilla penale në Maqedoninë e Veriut.

Nevoja për "të kundërshtuar paragjykimin e pranishme ndaj grupeve të caktuara dhe për të kompensuar dëmin që ua shkakton viktimave, anëtarëve të tjerë të grupit të njëjtë dhe shoqërisë në tërësi" arsyeton dënimin e krimeve që janë të paktën pjesërisht të motivuara nga njëanshmëria më rreptësisht sesa krimet e kryera pa motivim të tillë. Kërcënimet potenciale për rendin dhe sigurinë publike që rrjedhin nga konfliktet midis grupeve të ndryshme, të cilat mund të shkaktojnë trazira ndëretnike ose sociale, janë edhe një aspekt i dëmtimit të mundshëm të shoqërisë në tërësi. Në këtë kuptim, krimet nga urrejtja janë "krime me një porosi", përmes të cilës autori i krimit përcjell një mesazh se anëtarët e grupit të viktimës nuk janë të dëshirueshëm dhe nuk përshtaten në shoqëri, jo vetëm viktimës konkrete, por edhe anëtarëve të tjerë të grupit të viktimës (të perceptuar ose real) dhe shoqërisë në tërësi.¹²¹ Është e nevojshme që autori të zgjedhë viktimat e tij bazuar në një karakteristikë të përbashkët - të quajtur "karakteristika të mbrojtura" në kontekstin e legjislacionit për "krime nga urrejtja" - në mënyrë që të ketë një qëllim të njëanshëm. Këto veçori, të tilla si kombësia, prejardhja kombëtare ose etnike, ngjyra e lëkurës, gjuha, religjioni ose bindjet fetare, orientimi seksual, identiteti gjinor ose aftësia e kufizuar, janë ose të pandryshueshme ose në mënyrë tjetër themelore për identitetin e një individi.¹²² Koncepti i krimit të motivuar nga njëanshmëria kërkon vepër themelore penale, një veprim që në vetvete është ose i ndaluar dhe i sanksionuar nga ligji penal.

¹¹³Komisioni Evropian kundër racizmit dhe intolerancës (EKRI) (2007).

¹¹⁴ EKRI - miratuar më 13 qershor të v. 1997 dhe rishikuar më 7 dhjetor të v. 2017

¹¹⁵EKRI (v. 2000).

¹¹⁶EKRI (v.2002)

¹¹⁷EKRI (v. 2015).

¹¹⁸Proceset vendimmarrëse të organeve negociuese të OSBE-së rregullohen me Rregulloren e punës. OSBE (v. 2006, 1 nëntor) Rregullorja e punës. E arritshme në <https://www.osce.org/files/f/documents/5/0/22775.pdf>.

¹¹⁹Shihni listën e plotë të vendeve pjesëmarrëse. *Vendet pjesëmarrëse*. E arritshme në <https://www.osce.org/participating-states>.

¹²⁰Kodi Penal ("Gazeta Zyrtare e Maqedonisë" nr. 114/09) miratuar në shtator të v. 2009, i ndryshuar në dhjetor të v. 2018.

¹²¹OSBE/ODIHR (v. 2009). *Ligjet e krimeve nga urrejtja: Një udhëzues praktik*. i Arritshëm në <https://www.osce.org/files/f/documents/3/e/36426.pdf>.

¹²²Ibid.

Kodi Penal përfshin një dispozitë të përgjithshme në nenin 39(5) që obligon gjykatat të marrin parasysh motive të caktuara të njëanshmërisë gjatë diskutimit për shqiptimin e dënimit. Për momentin, dispozita në nenin 39(6) kërkon që gjykatat të evidentojnë arsyet e moszbatimit të dispozitave për rritjen e dënimit në rastet e krimeve të motivuara nga njëanshmëria. Megjithatë, kjo dispozitë duhet të forcohet duke përcaktuar se gjykatat do të jenë të obliguara të evidentojnë arsyet edhe kur i zbatojnë dispozitat për rritjen e dënimit në rastet e krimeve të motivuara nga njëanshmëria. Kjo do t'i bënte krimet e motivuara nga paragjykimi më të dukshme në gjyqësor dhe do të informonte organet hetimore për krimet e motivuara nga njëanshmëria në të kaluarën. Kjo mund të përdoret për të treguar se motivimi i njëanshmërisë është marrë parasysh, si dhe opinionit më të gjerë, se gjykatat kanë një politikë të tolerancës zero për krimet që janë të motivuara nga paragjykimi në shoqëri.

Neni 39 [Rrethanat vështirësuese]

(5) Gjatë matjes së dënimit, gjykata do të marrë parasysh në veçanti nëse vepra penale është kryer kundër një personi ose grupi personash ose pasurie, drejtpërdrejt ose tërthorazi, për shkak të gjinisë, racës, ngjyrës së lëkurës, klasës, përkatësisë së një grupi të marginalizuar, përkatësisë etnike, gjuhës, shtetësisë, prejardhjes shoqërore, religjionit ose bindjes fetare, llojeve të tjera të bindjeve, arsimit, përkatësisë politike, statusit personal ose shoqëror, paaftësisë mendore ose fizike, moshës, statusit familjar ose martesor, statusit të pasurisë, gjendjes shëndetësore, ose mbi çdo bazë tjetër të parashikuar me ligj ose me marrëveshje të ratifikuar ndërkombëtare.

(6) Nëse gjykata nuk zbaton dispozitën e pikës (5) të këtij neni, ajo është e detyruar të arsyetojë arsyet për një vendim të tillë.

Në nenin 122 i Kodit Penal është vendosur paragraf i ri, me të cilin vepra penale nga urrejtja përkufizohet si vepër penale kundër një personi fizik ose juridik dhe personave ose pasurisë që lidhen me të, që është kryer tërësisht ose pjesërisht për shkak të karakteristikës faktike ose të supozuar të një personi në lidhje me racën, ngjyrën e lëkurës, kombësinë, prejardhjen etnike, religjionin ose bindjet fetare, paaftësinë mendore ose fizike, gjininë, identitetin gjinor, orientimin seksual, përkatësinë politike. Ky përkufizim njihet me të drejtë konceptin e motiveve të përziera që mbulojnë veprime që kryhen vetëm pjesërisht me motivacion të njëanshmërisë. Veprat me "motive të përziera" konsiderohen "krime nga urrejtja" për sa kohë që motivimi i paragjykimit është një nga motivet për veprën.¹²³ Duke marrë parasysh se vepra penale duhet të klasifikohet si vepër penale e motivuar nga njëanshmëria kur autori supozon gabimisht se viktimi i përket një grupi të caktuar të mbrojtur, përfshirja e elementit karakteristik "e supozuar" forcon përkufizimin e krimit nga urrejtja.

Neni 122 [Përkufizimi i krimit nga urrejtja]

(42) Krimi nga urrejtja, siç përcaktohet nga dispozitat e këtij Ligji, është vepër penale kundër një personi fizik ose juridik dhe personave ose pasurisë së lidhur me të, që kryhet tërësisht ose pjesërisht për shkak të karakteristikës faktike ose të supozuar të një personi në lidhje me racën, ngjyrën e lëkurës, shtetësinë, prejardhjen etnike, religjionin ose bindjet fetare, paaftësinë mendore ose fizike, seksin, identitetin gjinor, orientimin seksual, përkatësinë politike.

Karakteristikat e mbrojtura nga legjislati duhet të plotësojnë tre kritere: karakteristikat të jenë të dukshme nga jashtë, qoftë nga pamja e personit ose nga rrethanat kontekstuale; të jenë të pandryshueshme ose themelore për personin dhe, të jenë shënjeshtë të identitetit të grupit, duke e vendosur individin në një kontekst më të gjerë grupor me identitet të përbashkët grupor.¹²⁴ Lista e karakteristikave të mbrojtura të përcaktuara në nenin 122(42) mbulon shumicën e atyre grupeve që më shpesh janë të targetuara dhe është dukshëm më e avancuar se lista në nenin 39(5), e cila përfshin disa karakteristika që nuk janë të pandryshueshme ose shënjeshtë të identitetit grupor.

¹²³OSBE/ODIHR (v. 2009). Ligjet e krimeve nga urrejtja: Udhëzues praktik.

¹²⁴Ibid.

Përveç kësaj, fushëveprimi kaq i gjerë karakteristikash të mbrojtura është shqetësues, pasi mund, megjithëse pa dashje, të dobësojë konceptin. Arsyeimi prapa kësaj është se krimet e motivuara nga njëanshmëria janë krime me mesazhe dhe sanksionimi i tyre në legjislacionin penal nënkupton se sistemet e drejtësisë penale dhe shoqëritë të cilave u përkasin nuk do të tolerojnë krimet e kryera kundër dikujt thjesht sepse ky person ishte anëtar i një grupi të veçantë ose i lidhur me atë grup. Ky mesazh mund të jetë humbur kur numri i grupeve të mbrojtura është shumë i madh dhe kur kuptimi i asaj që përbën një grup është shumë i gjerë. Për shembull, megjithëse përkatësia politike nganjëherë përfshihet si karakteristikë e mbrojtur në legjislacionin për krimet nga urrejtja, ajo nuk është e pandryshueshme dhe as karakteristikë themelore dhe shpesh mund të ndryshojë me kalimin e kohës. Në këtë drejtim, Zyra e OSBE-së për institucione demokratike dhe të drejtat e njeriut, kur komentoi draft-amendamentet në Kodin Penal në vitin 2016, rekomandoi që përkatësia politike të hiqet si karakteristikë e mbrojtur. Përveç kësaj, ishte e dyshimtë për OSBE/ODIHR nëse vetëm mosha është me të vërtetë një shënjesë i identitetit grupor, pasi përfshirja e kësaj karakteristike mund të paraqesë vështirësi të veçanta kur bëhet dallimi midis një krimi thjesht oportunist dhe një krimi nga urrejtja.¹²⁵ ODIHR rekomandon shmangien e listave të paqarta dhe të hapura të karakteristikave të mbrojtura si “përkatësia në grup të marginalizuar”, pasi këto mund të jenë në kundërshtim me parimin themelor të ligjshmërisë.¹²⁶

Shumica e krimeve themelore që aktualisht përfshihen nga Kodi Penal janë ato që zakonisht i nënshtrohen rritjeve të veçanta të dënimeve me qëllim të luftohen krimet e motivuara nga njëanshmëria. Lista përfshin vrasje (neni 123), dëmtim trupor (neni 130), dëmtim të rëndë trupor (neni 131), detyrim (neni 139), privim të paligjshëm të lirisë (neni 140), torturë dhe veprim dhe dënimin tjetër mizor, çnjerëzor ose degradues (neni 142), rrezikim të sigurisë (neni 144), parandalimin ose prishje të tubimit publik (neni 155), përdhunim (neni 186), sulm seksual ndaj një personi të pafuqishëm (neni 187), përdorim të forcës, ngacmim, rrezikim të sigurisë, dëmtim të pasurisë për shkakimin e urrejtjes, përçarjes ose intolerancës (neni 319). Megjithatë, kjo mund të forcohet me sigurimin e rritjeve specifike të dënimeve për krime të mëtejshme pronësore, të tilla si zjarrvënie, vjedhje, vjedhje e madhe, grabitje me armë ose vjedhje grabitëse.

3.2.3. Pasqyrë e përgjithshme e situatës me krimet nga urrejtja

Në vitin 2022, KMH regjistroi¹²⁷ gjithsej 160 krime/incidente nga urrejtja, menjëherë pas raportimit të tyre nga media ose Ministria e Punëve të Brendshme në buletinet e tyre ditore. 26 nga gjithsej incidentet e regjistruara kishin tregues të qartë të paragjyimit, ndërsa pjesa tjetër ishin incidente të mundshme me tregues të paqartë të paragjyimit, prandaj Komiteti i Helsinkit nuk ishte në gjendje të konfirmonte motivimin për paragjykim në ato raste. Incidentet e mundshme përfshihen në këtë raport për shkak të shfaqjes së treguesve të paragjyimit, duke përfshirë: perceptimin e viktimës/dëshmitarit; komentet e bëra në vend; dallimi midis viktimës dhe autorit në baza etnike; modeli/shpeshësia e incidenteve të mëparshme; natyra e dhunës; mungesa e motiveve të tjera; dhe vendndodhja dhe koha. Incidentet e mundshme përfshihen në këtë raport për shkak të shfaqjes së treguesve të paragjyimit,

¹²⁵OSBE/ODIHR. (v.2016, 14 prill). Komente për draft-ndryshimet e dispozitave të caktuara të Kodit penal të ish-Republikës Jugosllave të Maqedonisë në lidhje me veprat penale të motivuara nga paragjykim. E arritshme në <https://www.osce.org/odihr/313271>.

¹²⁶Ibid.

¹²⁷KMH ndjekë dhe mbledhë të dhëna për krimet nga urrejtja dhe incidentet e motivuara nga urrejtja përmes punës së tyre të përditshme, të denoncuara drejtpërdrejt nga viktimat. MHK gjithashtu ka ndjekur dhe buletinet që i publikon Ministria e Punëve të Brendshme (MPB) në nivel mujor. MHK bashkëpunon me rrjetet kombëtare - Rrjetin për mbrojtje nga diskriminimi dhe rrjetin kombëtar kundër homofobisë dhe transfobisë (RKHT), me çka zgjerohet fushëveprimi i monitorimit, si dhe qasja tek viktimat potenciale të krimeve dhe incidenteve nga urrejtja. MHK-ja ndjek vazhdimisht një numër të madh gazetash të përditshme me përkatësi të ndryshme ideologjike dhe politike. Monitorimi i mediave elektronike bëhet çdo ditë, përmes dy gjeneratorëve më të njohur të lajmeve onlajn (www.time.mk dhe www.grid.mk), si dhe duke përdorur opsionet e avancuara të kërkimit në pjesën "Lajme" të www.google.com.

duke përfshirë: perceptimin e viktimës/dëshmitarit; viktimat, autorët, statusi i rastit, reagimi nga autoritetet dhe ndikimi në viktimën(et) dhe bashkësinë.

Komiteti këshillimor për Konventën kornizë për mbrojtjen e pakicave kombëtare vëren se policia evidenton midis 29 dhe 51 raste të krimeve të supozuara të urrejtjes në vit, shumë prej tyre me një motivacion racist ose ksenofobik për paragjykim, ndërsa organizatat e shoqërisë civile regjistrojnë një numër edhe më të lartë të krimeve të supozuara nga urrejtja (midis 70 dhe 144 në vit).¹²⁸ Të dhënat e OSBE/ODIHR për krimet nga urrejtja tregojnë se policia raportoi 22 raste në vitin 2021 dhe Prokuroria Publike ndoqi penalisht 125 raste.¹²⁹ Vendi nuk iu përgjigj mospërputhjes së numrit të rasteve të regjistruara nga policia dhe rastet e ndjekura penalisht, dhe informacioni i detajuar nuk ishte i disponueshëm as për OSBE/ODIHR dhe as për opinionin. Kjo është një çështje shqetësuese sepse nuk ka sistem të integruar në dispozicion për mbledhjen e të dhënave që do të bënte të mundur vlerësimin e tendencave në rastet e krimeve nga urrejtja dhe mënyrën se si organet kompetente i kanë zgjidhur ato. Si rrjedhojë, Komiteti Këshillimor rekomandoi që autoritetet të sigurojnë identifikimin e shpejtë, evidentimin dhe hetimin efektiv të incidenteve të krimeve nga urrejtja dhe që përgjegjësit të sillen para drejtësisë.¹³⁰ Megjithatë, në raportin vjetor të Ministrisë për vitin 2022 vërehet përparim në luftën kundër gjuhës së urrejtjes dhe kimit nga urrejtja në përgjithësi, kështu që gjithsej 54 krime me "elemente të urrejtjes" u regjistruan në vitin 2022. Pas masave dhe aktiviteteve të ndërmarra janë zgjidhur 50 vepra penale, për të cilat janë ngritur 48 kallëzime penale kundër 51 autorëve.¹³¹

Karakteristikat e viktimave

Incidentet që kanë ndodhur në bazë të përkatësisë etnike (134 incidente) ende janë më të përfaqësuara me 83.75% të numrit të përgjithshëm të incidenteve të regjistruara në vitin 2022. Për më tepër, 7 krime nga urrejtja kanë qenë të orientuara drejt migrantëve ose refugjatëve për shkak të statusit të tyre, 6 incidente kanë qenë të motivuara nga përkatësia politike dhe bindjet politike; 2 incidente kanë ndodhur për shkak të bindjeve fetare, 2 incidente kanë qenë të motivuara nga orientimi seksual dhe 9 incidente kanë ndodhur për shkak të karakteristikave të tjera të mbrojtura.

Të dhënat e mbledhura nga platforma e internetit www.zlostorstvaodomraza.com tregojnë informacionet e mëposhtme në lidhje me rastet me tregues të qartë të paragjykimit:

	Incidentet për shkak të përkatësia etnike, shtetësisë ose gjuhës.....	134
	Incidente për shkak të përkatësisë politike ose bindjeve politike	6
	Incidente për shkak të statusit të emigrantit/refugjatit	7
	Incidente për shkak të bindjeve fetare.....	2
	Orientimi seksual	2
	Tjetër	9

¹²⁸Sekretariati i Konventës kornizë për mbrojtjen e pakicave kombëtare/Këshilli i Evropës (v. 2022, 21 shtator). *Mendimi i pestë për Maqedoninë e Veriut*. E arritshme në<https://rm.coe.int/5th-op-north-macedonia-en/1680a82967>.

¹²⁹OSBE/ODIHR. *Raportimi për krime nga urrejtja – Maqedonia e Veriut*. E arritshme në<https://hatecrime.osce.org/north-macedonia>.

¹³⁰Sekretariati i Konventës kornizë për mbrojtjen e pakicave kombëtare/Këshilli i Evropës (v. 2022, 21 shtator). *Mendimi i pestë për Maqedoninë e Veriut*.

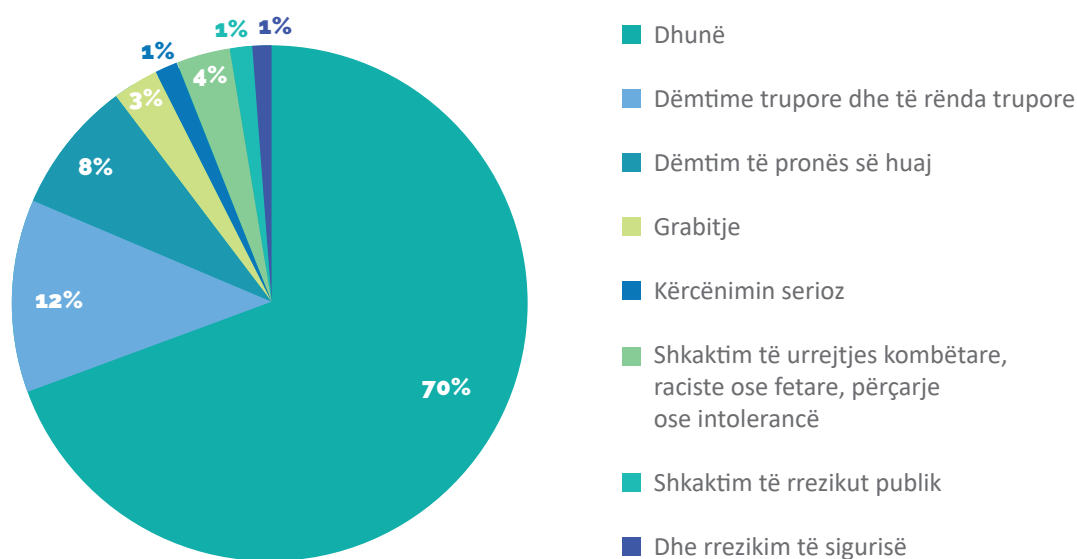
¹³¹Raporti vjetor i Ministrisë së Punëve të Brendshme për vitin 2022, faq. 45-46. E arritshme në:

https://mvr.gov.mk/Upload/Editor_Upload/Godisen%20izvestaj/%D0%93% D0% BE% D0%B4%D0%B8%D1%88%D0%B5%BD%20%D0%B8% D0% B7%D0%B2%D0%B5%D1%88%D1%82% D0% B1% D1%98_2022_%9C%D0% D0%92%D0%A0.pdf

Llojet e incidenteve

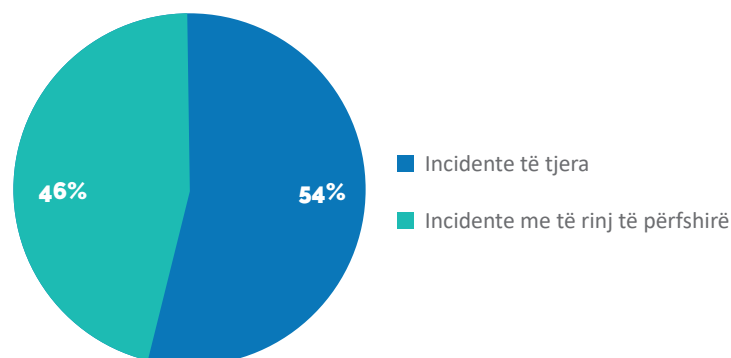
Sipas të dhënave të KMH-së, pjesën më të madhe të incidenteve i kanë kryer të rinjtë, ndërsa ka edhe numër të madh të autorëve të panjohur. Viktimat dhe autorët janë zakonisht pjesëtarë të bashkësive të ndryshme etnike, derisa incidentet e denoncuar janë të lidhura me krimet e përcaktuara në Kodin Penal. Shumica e veprave të përmendura penale përfshijnë: dhunë (116), dëmtime trupore dhe të rënda trupore (20), dëmtim të pronës së huaj (14), grabitje (5), kërcënimin serioz (2), shkaktim të urrejtjes kombëtare, raciste ose fetare, përçarje ose intolerancë (6), shkaktim të rrezikut publik (2) dhe rrezikim të sigurisë (2). Shpesh ndodh që një incident të plotësojë kriteret për dy ose më shumë vepra të supozuara penale dhe për këtë arsye në të dhënat mund të ketë numër më të lartë të veprave penale sesa incidente të pranishme.¹³²

Llojet e incidenteve

Viktimat përballë autorëve

KMH vëren se viktimat dhe autorët janë kryesisht të rinj dhe pjesëtarë të prejardhjes së ndryshme etnike (maqedonase dhe shqiptare), anëtarë të grupeve të tifozëve sportivë ose mbështetës të partive politike, si dhe persona me statusin e refugjatit ose migrantit. KMH regjistron se pothuajse gjysma e incidenteve (46%) përfshinin të mitur, ose si viktimë (73 raste) ose si autorë (70 raste). Në më shumë se 60% të numrit të përgjithshëm të rasteve, është përfshirë më shumë se një autor, numri i saktë i autorëve nuk mund të deklarohet për shkak të mungesës së informacioneve nga autoritetet të publikuara për opinionin më të gjerë, ku ishin përfshirë disa autorë.

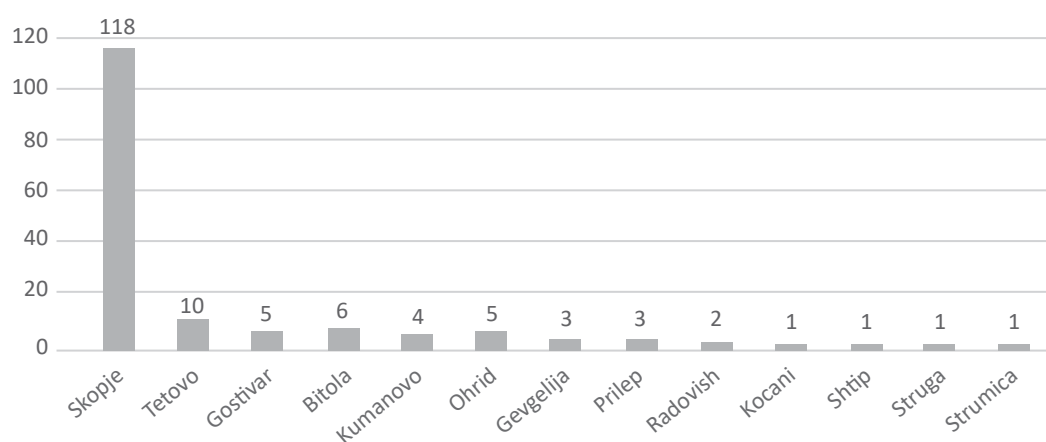
¹³²Krimet nga urrejtja përcaktohen nga Kodi Penal, ndërsa incidentet përfshijnë një gamë më të gjerë rastesh që përfshijnë veprat e tilla si grafite nga urrejtja, brohoritjet nacionaliste, etj.

Incidentet sipas lokalitetit

Të dhënat e KMH-së tregojnë se shumica e incidenteve – 118 – kanë ndodhur në Shkup dhe komunat përreth. Në Tetovë, ka pasur 10 incidente, 6 në Manastir, 5 në Gostivar dhe Ohër, 4 incidente në Kumanovë, 3 në Gjevgjeli dhe Prilep, 2 në Radovish dhe 1 incident në Koçanë, Strugë, Shtip dhe Strumicë. Ngjashëm me vitet e mëparshme, vazhdon rritja e numrit dhe përqindjes së incidenteve në kryeqytet.

Shumica e qyteteve gjenden në rajone në të cilat ka pakica të konsiderueshme etnike shqiptare (Shkup, Kumanovë, Kërçovë dhe Strugë), maqedonas etnikë (Tetovë dhe Gostivar), vllahë etnikë (Krushevë) ose disa pakica që së bashku përbëjnë një pjesë të konsiderueshme të popullsisë (Manastir, Ohër, Strumicë dhe Koçanë). Dibra është një nga qytetet e rralla ku maqedonasit dhe shqiptarët jetojnë së bashku, e në vitin 2022 nuk u regjistruan raste të krimeve nga urrejtja.

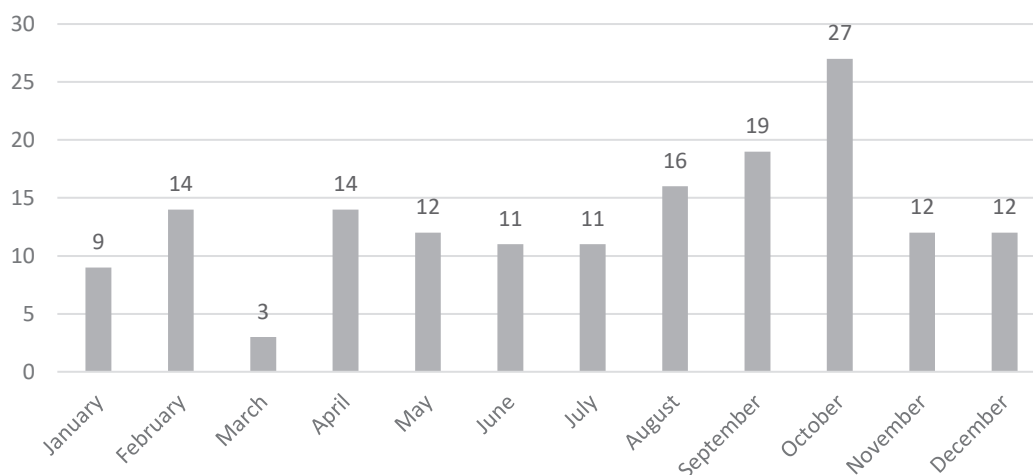
Lokaliteti i incidenteve

Incidentet sipas muajit

Numri më i madh i incidenteve ka ndodhur në tetor (27) dhe shtator (19). Këto ishin muaj në të cilët KMH regjistroi rritje të dhunës midis të rinjve nga lagjet dhe shkollat e përziera etnike, sulme në linjat e autobusëve, stacionet e autobusëve dhe autobusët e përdorur nga anëtarët e bashkësive të ndryshme etnike. Ka pasur 16 incidente në gusht, 14 në shkurt dhe prill, 12 në maj, nëntor dhe dhjetor, 11 në korrik dhe qershor, 9 në janar dhe 3 në mars (numri më i ulët i incidenteve).

Incidentet sipas muajit

Ndihmë e siguruar juridike falas për viktimat e krimeve të urrejtjes në vitin 2022

Në vitin 2022, KMH ofroi ndihmë juridike falas në katër raste – tre nga incidentet ndodhën për shkak të orientimit seksual dhe/ose identitetit gjinor. Ndihma juridike falas përfshinte këshillimin juridik dhe sigurimin e informacioneve për mekanizmat juridikë për mbrojtjen e viktimave; komunikim me organet kompetente dhe shoqërimin e viktimave para institucioneve përkatëse; përpilim dhe parashtrim të kallëzimeve penale në Prokurorinë Publike dhe ndjekjen e procedurave gjyqësore në rastet e krimeve nga urrejtja. Një nga ato raste kishte të bënte me një sulm që ndodhi më 8 gusht të vitit 2022 në qendër të Strumicës, kur një aktivist LGBTI+ u sulmua fizikisht gjatë mbajtjes së një ngjarjeje publike me disa vullnetarë për të promovuar organizimin e tyre. Një burrë i moshuar ka filluar të kërcënojë dhe ofendojë verbalisht aktivistin, pas çka e ka sulmuar fizikisht, duke i shkaktuar lëndime trupore. Vullnetarët kanë braktisur vendin nga frika se edhe ata do të sulmoheshin. Komiteti i Helsinkit kontaktoi viktimën dhe i siguroi atij ndihmë juridike falas, pas çka KMH kërkoi nga SPB Strumicë të zbatojë hetim përkatës dhe të sanksionojë autorin, si dhe për të ndërmarrë të gjitha masat përkatëse duke marrë parasysh trajtimin policor të viktimës. Menjëherë pas kësaj, SPB Strumica parashtrori kallëzim penal, ndërsa aktakuza u ngrit Prokuroria Themelore Publike Strumicë. I pandehuri u deklarua fajtor, ndërsa Gjykata Themelore Strumicë më 28 nëntor të vitit 2022 e shpalli të pandehurin fajtor për lëndim trupor të ushtruar ndaj viktimës në bazë të krimit nga urrejtja. Gjykata konkludoi se duke sulmuar fizikisht dhe duke shkaktuar lëndime trupore ndaj aktivistit LGBTI në qendër të qytetit bazuar në orientimin seksual të viktimës, i pandehuri ka kryer veprë penale të "lëndimit trupor" sipas nenit 130 paragrafi (3) të Kodit Penal në raport me paragrafët (2) dhe (1) të nenit të njëjtë. Kështu, Gjykata e kualifikoi drejtë veprën e kryer penale si krim nga urrejtja sipas ligjit penal maqedonas, ndërsa gjatë shqiptimit të dënimit është marrë parasysh motivi i paragjykimit. I pandehuri u dënua me gjashtë muaj burg.

Në një rast tjetër, është ofruar ndihma juridike falas në maj të vitit 2022 një homoseksuali që e identifikon veten si kuir. Ai informoi KMH-në se më 26 qershor të vitit 2021, menjëherë pas "Shkup prajd 2021", në rr. "Miroslav Kërlezha" në Shkup, është sulmuar fizikisht nga tre të mitur. Ai e ka raportuar incidentin në stacionin më të afërt policor, ndërsa ka edhe raport përkatës mjekësor për lëndimet e marra trupore. Pothuajse një vit më vonë, më 5 maj të vitit 2022, ai u thirr në Prokurorinë Themelore Publike në Shkup për të bërë deklaratë si viktimë e ngjarjes që ndodhi më 26 qershor të vitit 2021. Një përfaqësues nga Komiteti i Helsinkit e shoqëroi atë në Prokurorinë Publike, por për shkak të natyrës private të hetimit, prokurori publik nuk lejoi që Komiteti i Helsinkit të jetë i pranishëm. Një përfaqësues nga Komiteti i Helsinkit ndoqi procedurat gjyqësore më 21 qershor të vitit 2022 në Gjykatën Themelore Penale Shkup, ku viktimë do të paraqitej si palë e dëmtuar, por gjykatësi na informoi se publiku ishte përjashtuar nga gjykimi sepse autorët ishin të mitur. Përfaqësuesi nga Komiteti i Helsinkit theksoi nenin 92 paragrafi 3 të Ligjit për drejtësi për fëmijët, duke përcaktuar se gjykata mund të lejojë praninë në gjykim të personave të tjerë të përfshirë në mbrojtjen dhe edukimin e fëmijëve, personave për mbrojtjen e të drejtave të fëmijëve me Avokatin e Popullit, personave të afërt me fëmijën, përfaqësuesve të organizatave për të drejtat e fëmijëve, si dhe shkencëtarëve. Gjykatësi propozoi që seanca të shtyhej deri në korrik të vitit 2022, me qëllim që Komiteti i Helsinkit të parashtrrojë arsyetim me shkrim të çështjes në gjykatë. Por, për shkak të faktit se ishte në interesin më të mirë të viktimës të përfundonte procedurën në të njëjtën ditë, përfaqësuesi i Komitetit u largua nga salla e gjykatës. Për shkak të faktit se viktimë ende nuk ka informata për veprën penale për të cilën akuzohen autorët, si dhe për shkak se do të jetë jashtë vendit duke kërkuar azil, Komiteti i Helsinkit ka kontaktuar një avokat i cili dëshiron të punojë përmes një autorizimi të posaçëm, që do të kërkojë procesverbalin e seancës së mbajtur më 21 qershor drejtpërdrejt nga Gjykata Themelore Penale. Deri më tani, avokati ka provuar në disa raste për të marrë procesverbalin, por Gjykata ende nuk ka dorëzuar procesverbalin e procedurës për të informuar palën nëse i është dhënë statusi i viktimës.

Në maj të vitit 2022, dy autorë sulmuan fizikisht dhe ngacmuan një aktivist LGBTI para nënës së tij, e sipas viktimës, incidenti ndodhi për shkak të orientimit të tij seksual. Në këtë incident, motivi i paragjykimit është orientimi seksual, me tregues të paragjykimit që ishin orientimi seksual – viktimë i përkiste një orientimi seksual dhe modeli të ndryshëm të incidenteve të mëparshme – incidente të

mëparshme kundër individëve të bashkësisë LGBTI, veçanërisht sulmet e mëparshme ndaj viktimës bazuar në orientimin e tij seksual. KMH iu drejtua viktimave, duke ofruar ndihmë juridike falas dhe mbrojtje në strehimore, por kjo u refuzua.

Komiteti i Helsinkit ndoqi një vepër penale në bazë të aftësisë së kufizuar të raportuar tek ekipi ynë juridik në vitin 2020. Një prind i një fëmije me autizëm raportoi në KMH se e gjithë familja ishte viktimë e abuzimit dhe kërcënimeve serioze nga dy fqinjët në ndërtesën në të cilën ata jetojnë, fqinjët vazhdonin të trokisnin në derën e familjes, duke bërtitur se do t'i vrisnin ata dhe fëmijën e tyre nëntëvjeçar me autizëm, të cilin ata e quanin “të retarduar mental”. Prejardhja e këtyre sulmeve është zhurma që dyshohet se është shkaktuar nga fëmija, familja ka raportuar rastin në stacion policie, por kjo ka përfunduar me një kallëzim policor, pas të cilit nuk është ndërmarrë asnjë veprim shtesë nga autoritetet për ngacmimet e pësuar nga familja dhe fëmija me aftësi të kufizuara intelektuale të shkaktuara nga fqinjët. Në vitin 2018, policia ka parashtruar kallëzim penal për “rrezikimin e sigurisë” sipas nenit 144 të Kodit Penal, të cilin Prokuroria Publike e ka refuzuar për shkak se ngjarja konkrete nuk ka përmbushur elementet e veprës penale që ndiqet sipas detyrës zyrtare, vepra penale e rrezikimit të sigurisë së fëmijës, bazuar në paaftësinë e tij intelektuale, e cila është e motivuar qartë nga intoleranca dhe paragjykimi tashmë ekzistues ndaj anëtarëve të këtij grupi të rrezikuar, mund të cilësohet si krim nga urrejtja, Prokuroria Publike ka refuzuar në mënyrë të padrejtë ankesën penale duke e cilësuar gabimisht veprën penale, duke marrë parasysh këtë, KMH do të parashtrojë kallëzim penal kundër autorëve për vepër penale të rrezikimit të sigurisë, si krim nga urrejtja, që sipas Kodit Penal ndiqet sipas detyrës zyrtare. Deri më tani, avokati dhe viktimat nuk janë të informuar për statusin e rastit, gjë që çon në konkluzionin se nuk është ngritur ende asnjë kallëzim penal.

3.2.4. Rekomandime

- Të sigurohet se gjykatat do të jenë të obliguara të evidentojnë arsyet edhe kur zbatojnë dispozita për rritjen e dënimit në rastet e krimeve të motivuara nga paragjykimi;
- Të sigurohet rritje specifike e dënimeve për krime të mëtejshme kundër pronës, të tilla si zjarrvënie, vjedhje, vjedhje e rëndë, grabitje, grabitje me armë ose vjedhje grabitëse;
- Të sigurohet një hetim dhe ndjekje e shpejtë dhe efikase e krimeve nga urrejtja duke siguruar që motivet e paragjykimit të merren parasysh gjatë procedurës penale;
- Të ndërmerren masat e duhura në mënyrë që të lehtësohen denoncimi i krimeve nga urrejtja, duke përfshirë edhe masat për të ndërtuar besimin në polici dhe institucionet tjera shtetërore;
- Të mbliidhen dhe publikohen të dhëna gjithëpërfshirëse dhe të krahasueshme për krimet nga urrejtja sa më shumë që të jetë e mundur, duke përfshirë numrin e incidenteve të tilla të denoncuar nga opinioni dhe të evidentuara nga organet për zbatimin e ligjit; numrin e dënimeve; motivet për paragjykim pas këtyre krimeve; dhe dënimet e shqiptuara;
- Vendosja dhe mirëmbajtja e bashkëpunimit midis autoriteteve publike dhe organizatave të shoqërisë civile për aspekte të ndryshme të punës me krimet nga urrejtja, siç janë trajnimi, mbështetja e viktimave dhe rritja e njoftimit;
- Ky bashkëpunim duhet të bazohet në shkëmbimin e të dhënave dhe informacioneve; të punojmë së bashku për të zbuluar aspektet e zymta të krimeve nga urrejtja; të bashkëpunojmë në zhvillimin e instruksioneve, udhëzimeve ose trajnimeve për evidentimin KU-ve, duke përfshirë shkëmbimin e ekspertizës për zhvillimin, përsosjen dhe revizionin e treguesve për paragjykim;
- Të sigurohet se viktimat e krimit nga urrejtja të mbështeten dhe mbrohen;
- Të përmirësohet komunikimi dhe koordinimi midis autoriteteve publike dhe institucioneve për çështjet që lidhen me krimet nga urrejtja;

-
- Të zbatohen hetime kombëtare për veprat penale që përfshijnë masat e krimit nga urrejtja si burim kryesor informacioni mbi përhapjen e krimeve nga urrejtja në vend;
 - Të promovohet trajnim për praktikuesit relevant që vijnë në kontakt me viktimat e një krimit nga urrejtja, duke u mundësuar atyre që t'i ndihmojnë në mënyrë efikase këto viktimat; dhe
 - Të përmirësohen masat parandaluese, ndër të tjera, duke reflektuar kujtimin në edukimin për të drejtat e njeriut, programet mësimore për histori dhe trajnime relevante, duke ndërmarrë hapa për edukimin e opinionit, veçanërisht të miturit dhe të rinjtë, për vlerat e diversitetit dhe përfshirjes kulturore, në mënyrë që të gjithë sektorët e shoqërisë të kenë rol në luftën kundër intolerancës së tillë.

Kapitulli 4 – LIRIA E SHPREHJES DHE BASHKIMIT

4.1. Liria e shprehjes

4.1.1. Standardet kryesore ndërkombëtare

Liria e shprehjes është e pandashme nga demokracia dhe bazohet në një numër¹⁶⁸ të madh instrumentesh kombëtare, evropiane¹⁶⁹ dhe ndërkombëtare që promovojnë këtë sistem politik, të njohur si i vetmi i aftë për të garantuar mbrojtjen e të drejtave të njeriut. Maqedonia e Veriut ratifikoi të gjitha këto marrëveshje ndërkombëtare për lirinë e shprehjes. Me ratifikimin, ato u bënë pjesë integrale e rendit juridik të vendit.

Përmbajtja dhe fushëveprimi i mbrojtjes së lirisë së shprehjes janë zhvilluar kryesisht me jurisprudencën e Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut (Gjykata). Gjykata, duke shpjeguar dhe interpretuar nenin 10 të *Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut*¹⁷⁰, vlerëson se *"liria e shprehjes përbën një nga bazat thelbësore të shoqërisë [demokratike], një nga kushtet themelore për përparimin e saj dhe për zhvillimin e çdo njeriu"*¹⁷¹. Gjykata ka theksuar në mënyrë të përsëritur se *"Neni 10 është i zbatueshëm jo vetëm për 'informacione' ose 'idetë' që priten pozitivisht ose konsiderohen si jo ofenduese ose sjellin indiferencë, por edhe për ato që ofendojnë, trondisin ose shqetësojnë; ato janë kushtet e pluralizmit, tolerancës dhe pikëpamjes së gjerë pa të cilat nuk ka 'shoqëri demokratike'."*¹⁷²

Siç është përcaktuar në nenin 10, liria e shprehjes u nënshtrohet përjashtimeve, të cilat duhet të arsyetohen në mënyrë rigorozë, ndërsa nevoja për çfarëdo kufizimesh duhet të përcaktohet në mënyrë bindëse.¹⁷³ Përveç këtyre mendimeve të përgjithshme, Gjykata në praktikën e saj gjyqësore i shqyrton edhe detyrimet pozitive të vendeve në mbrojtjen e realizimit të kësaj të drejte. Këto detyrime pozitive nënkuptojnë, mes tjerash, se nga vendet kërkohet të vendosin mekanizëm efikas për mbrojtjen e autorëve dhe gazetarëve me qëllim që të krijohet mjedis i favorshëm për pjesëmarrje në debat publik të të gjithë palëve të interesuara dhe t'u mundësohet atyre të shprehin mendimet dhe idetë e tyre pa

¹⁶⁸Shihni nenin 19 të Deklaratës universale për të Drejtat e Njeriut, në të cilin thuhet: "Gjithkush ka të drejtën e lirisë së mendimit dhe shprehjes; Kjo e drejtë përfshin lirinë për të pasur mendim dhe të pranohen dhe transmetohen informacione dhe ide pa ndërhyrje të autoriteteve publike dhe pa marrë parasysh kufijtë. Ky nen nuk i pengon vendet të kërkojnë licencim të ndërmarrjeve të radiodifuzionit, televizive ose ndërm ", elaboruar në mënyrë plotësuese në nenin 19 të Paktit Ndërkombëtar për të Drejtat Civile dhe Politike dhe në Komentin e përgjithshëm 10 [19] (neni 19) të Komitetit për të Drejtat e Njeriut (CCPR/C/21/Rev.1 të 19 majit v.1989).

Ova pravo ja vkluchuva slobodata da se ima misleње и da se primaat и пренесуваат информации и идеи без мешање на јавните власти и без оглед на границите. Овој член не ги спречува земјите да бараат лиценцирање на радиодифузни, телевизиски или кино претпријатија." Исто така, види член 11 од Повелбата за основните права на Европската Унија (2000 г.), кој гласи: „1. Секој има право на слобода на изразување. Ова право ја вклучува слободата да се има мислење и да се primaat и пренесуваат информации и идеи без мешање на јавните власти и без оглед на границите. 2. Ќе се почитуваат слободата и плурализмот на медиумите."

¹⁶⁹Shih, për shembull, nenin 10 të Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut. "Gjithkush ka të drejtën e lirisë së shprehjes. Kjo e drejtë përfshin lirinë për të pasur mendim dhe për të marrë dhe dhënë informacione dhe ide pa ndërhyrje nga autoritetet publike dhe pavarësisht nga kufijtë. Ky nen nuk i pengon vendet të kërkojnë licencimin e ndërmarrjeve radiodifuzive, televizive ose kinema". Shih gjithashtu nenin 11 të Kartës për të Drejtat Themelore të Bashkimit Evropian (v. 2000), në të cilin thuhet: "1. Secili ka të drejtën e lirisë së shprehjes. Kjo e drejtë përfshin lirinë për të pasur mendim dhe për të marrë dhe dhënë informacione dhe ide pa ndërhyrje nga autoritetet publike dhe pavarësisht nga kufijtë. 2. Do të respektohen liria dhe pluralizmi i mediave."

¹⁷⁰Për një rishikim gjithëpërfshirës të fushëveprimit të mbrojtjes sipas nenit 10 të KEDNJ-së, shih Biçavaska-Siniarska, E. (v. 2017). Mbrojtja e të drejtës së lirisë së shprehjes sipas Konventës Evropiane për të Drejtat e Njeriut, Këshilli i Evropës.

¹⁷¹Hendisajd kundër Mbretërisë së Bashkuar, nr. 5493/72. paragrafi. 49

¹⁷²Hendisajd kundër Mbretërisë së Bashkuar, nr. 5493/72. Paragrafi 49; "Observer" dhe "Guardian" kundër Mbretërisë së Bashkuar, nr. 13585/88. Paragrafi 59

¹⁷³Shtoll kundër Zvicrës, Nr. 69698/01, Paragrafi. 101; Moris kundër Francës, Nr. 29369/10, Paragrafi. 124; dhe Pentikenen kundër Finlandës Nr. 11882/10, Para. 87

frikë, madje edhe nëse ato bien në kundërshtim me ato të mbrojtura nga autoritetet zyrtare ose një pjesë e konsiderueshme e mendimit publik, ose nëse i irritojnë ose i trondisin këto të fundit.¹⁷⁴

Për më tepër, OSBE sërish i përforcoi dhe përcaktoi detyrimet specifike shtetërore në raport me mbrojtjen e lirisë së shprehjes. Ajo kërkonte që shteti të konfirmojë se secili do të kenë të drejtën e lirisë së shprehjes, duke përfshirë edhe të drejtën e komunikimit.¹⁷⁵ Me këtë rast, vendet janë të detyruara të paktën:

- të respektojnë të drejtën e secilit, individualisht ose në bashkëpunim me të tjerët, për të kërkuar, marrë dhe dhënë lirisht qëndrime dhe informacione për të drejtat e njeriut dhe liritë themelore, duke përfshirë edhe të drejtat për të përhapur dhe publikuar qëndrime dhe informacione të tilla;
- të respektojnë të drejtat e secilit, individualisht ose në bashkëpunim me të tjerët, për të studiuar dhe diskutuar respektimin e të drejtave të njeriut dhe liritë themelore dhe për të zhvilluar dhe diskutuar idetë për përmirësimin e mbrojtjes së të drejtave të njeriut dhe mjeteve më të mira për të siguruar harmonizimin me standardet ndërkombëtare për të drejtat e njeriut.¹⁷⁶

Këto parime themelore janë zhvilluar dhe operaqionalizuar në mënyrë plotësuese në shumë dokumente dhe deklarata të tjera të organizatës¹⁷⁷, duke përfshirë edhe vendosjen e standardeve dhe udhëzimeve specifike për sfidat e reja siç janë liria e shprehjes në internet¹⁷⁸, si dhe intelijenca artificiale¹⁷⁹.

4.1.2. Pasqyrë e zhvillimeve dhe sfidave kryesore

Informacione të përgjithshme

Kushtetuta merr një qasje liberale dhe të depërtueshme në garantimin e lirisë së shprehjes¹⁸⁰ duke vendosur disa masa mbrojtëse kushtetuese në realizimin e kësaj të¹⁸¹ drejte. Më tutje, duke njohur marrëveshjet ndërkombëtare të ratifikuara si pjesë integrale të rendit të brendshëm juridik¹⁸² dhe si të zbatueshme drejtpërdrejt nga gjykatat¹⁸³, kjo ka hapur rrugën për integrimin e standardeve kryesore ndërkombëtare për të drejtat e njeriut (respektivisht për lirinë e shprehjes) si pjesë e kornizës normative në fuqi.

¹⁷⁴Dink kundër Turqisë, Nr. 2668/07, Parag. 137 Khadija Ismayilova kundër Azerbajxhanit, Nr. 65286/13, Para. 158

¹⁷⁵Shih Dokumentin e Takimit të Kopenhagenit të Konferencës mbi Dimensionin Njerëzor të KSBE-së, të 29 qershorit 1990, Kopenhagë. Seksioni 9.1 i Dokumentit thotë se: *gjithkush ka të drejtën e lirisë së shprehjes, përfshirë të drejtën për të komunikuar. Kjo e drejtë do të përfshijë lirinë për të pasur një mendim dhe për të marrë dhe dhënë informacione dhe ide pa ndërhyrje nga autoritetet publike dhe pavarësisht nga kufijtë. Ushtrimi i kësaj të drejte mund t' u nënshtrohet vetëm atyre kufizimeve që parashikohen me ligj dhe që janë në përputhje me standardet ndërkombëtare. Në veçanti, nuk do të vendosen kufizime në qasjen dhe përdorimin e mjeteve të riprodhimit të dokumenteve të çdo lloji, duke respektuar, megjithatë, të drejtat që lidhen me pronësinë intelektuale, përfshirë të drejtën e autorit.*

¹⁷⁶Ibid. Seksioni 10.1 dhe 10.2.

¹⁷⁷Disa nga dokumentet e tjera kryesore brenda OSBE-së, përfshijnë: Vendimin nr. 193 Themelimi i Zyrës së Përfaqësuesit të OSBE-së për Lirinë e Medias, Mandati i Përfaqësuesit të OSBE-së për Lirinë e Medias (PC.DEC/193) dhe DEKLARATA E PËRBASHKËT e Raportuesit të Posaçëm të OKB-së për Lirinë e Opinionit dhe Shprehjes, Përfaqësuesit të OSBE-së për Lirinë e Medias dhe Raportuesit të Posaçëm të OAS-it për Lirinë e Shprehjes Një listë gjithëpërfshirëse e dokumenteve është në dispozicion të OSBE-së, ZOTOHET: Liria e Medias, Liria e Shprehjes, Rrjedha e Lirë e Informacionit 1975 – 2017, botimi i katërt.

¹⁷⁸OSBE. (2011). RAPORTONI lirinë e shprehjes në internet. Studimi i dispozitave dhe praktikave ligjore në lidhje me lirinë e shprehjes, rrjedhën e lirë të informacionit dhe pluralizmin e medias në internet në shtetet pjesëmarrëse të OSBE-së

¹⁷⁹OSBE. (2022). Vëmendje mbi Intelijençën Artificiale dhe Lirinë e Shprehjes – Manuali i Politikave.

¹⁸⁰Kushtetuta e Republikës së Maqedonisë së Veriut, neni 16.

¹⁸¹Liria e shprehjes nënkupton: lirinë e fjalës, fjalën publike, informimin publik dhe formimin e lirë të institucioneve për informim publik; qasjen e lirë në informacion, lirinë për të marrë dhe transmetuar informacion; të drejtën e përgjigjes dhe korrigjimit; mbrojtjen e burimit të informacionit; ndalimin e përgjithshëm të censurës; Shih Kushtetutën e Republikës së Maqedonisë së Veriut, neni 16.

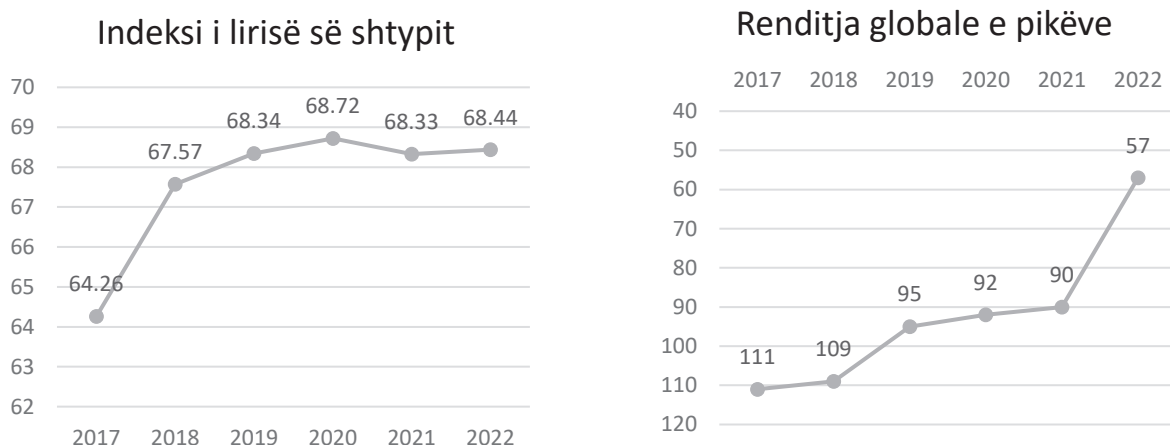
¹⁸²Kushtetuta e Republikës së Maqedonisë së Veriut, neni 118.

¹⁸³Ibid, neni 98 paragrafi 2.

Konteksti i përgjithshëm në vend në vitin 2022 vlerësohet si i favorshëm për lirinë e medias dhe lejon raportimin kritik mediatik. Numri¹⁸⁴ i madh i vëzhguesve¹⁸⁵ të pavarur ndërkombëtarë të lirisë së shprehjes konkludojnë se vendi ka arritur përparim në këtë fushë krahasuar me periudhën 2012-2017. Sipas indeksit të Reporterëve pa kufij për lirinë e shtypit, Maqedonia e Veriut në vitin 2022, krahasuar me vitin 2017, ka shënuar përmirësim të lehtë në lirinë e shtypit dhe një rritje të vazhdueshme në renditjen globale nga vendi i 111-të në vitin 2017 në vendin aktual të 57-të.¹⁸⁶

Megjithatë, përkundër përmirësimit të kufizuar, ka ende shumë probleme dhe sfida të rëndësishme që prekin median dhe lirinë e shtypit si komponentë kryesore të lirisë së shprehjes. Përveç kësaj, në periudhën e kaluar, mediat sociale dhe teknologjitë e reja kanë hapur rrugën për informacione të gabuara¹⁸⁷, mungesë profesionalizmi, si dhe fushata onlajn për të frikësuar dhe denigruar gazetarët.

Liria e shtypit në Maqedoninë e Veriut (Reporterët pa kufij)¹⁸⁸

Sulmet dhe frikësimet ndaj gazetarëve dhe mbrojtësve të të drejtave të njeriut

Sulmet dhe frikësimet e gazetarëve (veçanërisht gazetarëve) dhe mbrojtësve të të drejtave të njeriut në përgjithësi janë një sfidë shumë shqetësuese.¹⁸⁹ Gjatë realizimit të punës ose misionit të tyre, ata përballen me kërcënime, diskreditim publik në mediat sociale, sulme publike dhe do të tërhiqnin turma linçuese, e në disa raste më ekstreme, madje edhe sulme fizike.

Sipas Shoqatës së Gazetarëve të Maqedonisë, në vitin 2022 numri i incidenteve është rritur në krahasim me vitin 2021 (ka pasur shtatë incidente serioze). Prokurori publik ka ngritur aktakuzë kundër autorit vetëm për një nga rastet e denoncuar. Që nga viti 2014 janë denoncuar më shumë se 80 sulme ndaj gazetarëve (fizike dhe verbale). Nga këto, 24 përfshijnë sulme fizike, derisa vetëm në katër raste vendimi gjyqësor është marrë në favor të gazetarëve/punonjësve mediatik. Sulmet¹⁹⁰ verbale janë më të shpeshta, duke përbërë 60% të të gjitha sulmeve, të ndjekura nga sulmet fizike, me 33%.¹⁹¹ Gazetarët dhe punonjëset mediatike janë shumë më shpesh viktimë të këtij fenomeni, veçanërisht në hapësirën onlajn.¹⁹² Autorët më të shpeshtë janë funksionarët publikë, politikanët, biznesmenët, si dhe pjesëmarrës në tubime publike.

¹⁸⁴Komisioni Evropian Raporti i Maqedonisë së Veriut 2022 Bruksel, 12.10.2022

¹⁸⁵Shih: Komisioni Evropian raporton për S. Maqedonia, Departamenti Amerikan i Shtetit raporton, Freedom House raporton mbi lirinë në botë dhe Indeksin e Lirisë së Shtypit të Reporterëve pa Kufij.

¹⁸⁶Maqedonia e Veriut kishte vlerësimin më të ulët në vitin 2014 kur u rendit në vendin e 123-të.

¹⁸⁷Parlamenti Evropian (2021) Hartëzimi i lajmeve të rreme dhe dezinformative në Ballkanin Perëndimor dhe identifikimi i mënyrave për t' u marrë me to në mënyrë efektive. Divizioni i Politikave dhe Marrëdhënieve me Jashtë. Drejtoria e Përgjithshme për Politikën e Jashtme të Bashkimit. Fq. 28 – 30.

¹⁸⁸Burimi: <https://rsf.org/en/index>.

¹⁸⁹Kotevska, B. Kamberi, I. (2019). *Raporti i vendit për Maqedoninë e Veriut. Mbrojtësit e të drejtave të njeriut në Ballkanin Perëndimor, Frikësim në vend të njohjes*. Fq. 68 – 82.

¹⁹⁰Kalinsky, V. Burg për sulmuesit e gazetarëve. *Radio Evropa e Lirë*. 28 nëntor 2022

¹⁹¹Ibid., f. 12.

¹⁹²Sabrioski, S. Atovska, K. *14 sulme ndaj gazetarëve – 14 kama ndaj demokracisë*. Shoqata e gazetarëve të Maqedonisë Prill 2021

Numri i sulmeve të evidentuara ndaj gazetarëve¹⁹³

2017 г.	2018 г.	2019 г.	2020 г.	2021 г.
16	3	24	14	5

Rreziku nga dhuna ndikon në cilësinë e punës së gazetarëve, ndërsa mungesa e përgjegjësisë penale çon në vetëcensurë. Në një nivel më të gjerë, shoqëror, kjo krijon pengesa për informimin e publikut dhe zvogëlon besimin e publikut në mediat.¹⁹⁴ Gazetarët kërkojnë reagim më të madh nga prokurori publik, si dhe ndryshime në Kodin Penal, ku të gjitha kërcënimet ndaj sigurisë do të ndiqen penalisht nga Prokuroria sipas detyrës zyrtare, e jo privatisht nga gazetarët.

Në vitin 2021, Qeveria parashtrori propozim për ndryshimin e Kodit Penal, me të cilat, ndër të tjera, vendosen dënime më rigorozë për aktet e dhunës (*vrasje, shtrëngim, kërcënim, parandalim i nëpunësit zyrtarë në ushtrimin e veprimet zyrtar*) kur viktimat janë gazetarë ose punonjës mediatik.¹⁹⁵ Pas më shumë se një viti e gjysmë, Kuvendi miratoi propozimin në shkurt të vitit 2023.¹⁹⁶ Lidhur me procedurën, korniza e tanishme ligjore siguron mekanizma të mjaftueshëm për zbatimin e ligjit dhe Prokurorinë Publike për të nxjerrë para drejtësisë autorët e veprimeve të dhunshme ndaj gazetarëve.

Një sfidë krejtësisht e veçantë është prevalenca dukshëm më e lartë e kërcënimeve, fushatave denigruese, turpërimit publik dhe ngacmimit seksual të gazetarëve dhe mbrojtëseve të të drejtave të njeriut. Incidenca e ngacmimit seksual dhe dhunës është shumë më e lartë tek gratë sesa tek burrat. Ky ndikim joproporcional mbi gratë nuk trajtohet në mënyrë adekuate nga institucionet. As policia dhe as prokurori publik nuk i njohin krimet nga urrejtja ndaj grave që janë mbrojtëse të të drejtave të njeriut. Mungesa e përpunimit dhe (në disa raste) dënimet e ulëta pasqyrojnë rrethana veçanërisht rënduese në këto raste dhe me këtë nuk dekurajojnë sulmuesit e ardhshëm potencial.¹⁹⁷

Vala e informacioneve të gabuara dhe mungesa e profesionalizmit në mediat onlajn

Mediat onlajn dhe platformat për mediat sociale konsiderohen si burimet kryesore të dezinformimit, keqinformimit, gjuhës së urrejtjes, shkeljes së standardeve profesionale dhe shkeljeve të të drejtave të pronësisë intelektuale.¹⁹⁸ Përhapja e informacioneve të gabuara nuk është diçka e re në kuadër të peizazhit kombëtar të mediave. Ai ishte i pranishëm në masë të madhe në mediat kryesore, por pas ndryshimit të pushtetit në vitin 2017, fushatat e dezinformimit dhe denigrimit u zhvendosën në hapësirën onlajn¹⁹⁹, ose në formë të profileve të mediave sociale ose në mediat onlajn.

Shkaku kryesor i problemit me mediat onlajn është statusi i tyre juridik dhe mungesa e përgjegjësisë për respektimin e standardeve profesionale. Megjithatë, duhet të bëhet dallimi midis edicioneve profesionale onlajn që punësojnë gazetarë profesionistë dhe publikojnë përmbajtje origjinale dhe portalet individuale që plagjojnë dhe kopjojnë përmbajtje të tillë. Këta të fundit janë shkaku për shumicën e problemeve.

Mediat online nuk rregullohen me ligj të veçantë, ndërsa ka qëndrime të ndryshme për nevojën e rregullimit²⁰⁰. Kjo ngriti disa dilema në raport me përgjegjësinë e mediave, mbrojtjen e të drejtës së

¹⁹³Sulejman, D. Breshkovski, I. *Sulmet ndaj gazetarëve dhe punonjësve të medias 2017 – 2021 Trendet dhe rekomandimet*. Shoqata e gazetarëve të Maqedonisë Mars 2022, стр. 30

¹⁹⁴Tuneva, M. Sandev, L. *Siguria e gazetarëve dhe punonjësve të medias – Realitet ose kërcënim i vazhdueshëm*. Shoqata e gazetarëve të Maqedonisë Mars 2022, f- 39-40.

¹⁹⁵Qeveria e Republikës së Maqedonisë së Veriut. Propozimi për Ligjin për ndryshimin e Kodit Penal nr. 08-3784/1 datë 18.08.2021

¹⁹⁶ Ligji për ndryshimin dhe plotësimin e Kodit Penal Fletorja Zyrtare e RMV, nr. 36/2023.

¹⁹⁷Kotevska, B. Kamberi, I. (2019). *Raporti i vendit për Maqedoninë e Veriut. Mbrojtësit e të drejtave të njeriut në Ballkanin Perëndimor, Frikësim në vend të njohjes*. Fq. 68 – 82.

¹⁹⁸Komisioni Evropian. (2022, 12 tetor). Raporti për Maqedoninë e Veriut për vitin 2022Brussel. f. 30

¹⁹⁹Parlamenti Evropian. (2021). Hartëzimi i lajmeve të rreme dhe dezinformative në Ballkanin Perëndimor dhe identifikimi i mënyrave për t'u marrë me to në mënyrë efektive. Divizioni i Politikave të Marrëdhënive me Jashtë. Drejtoria e Përgjithshme për Politikën e Jashtme të Bashkimit. Fq. 28-30.

²⁰⁰Kuadri rregullator për mediat dhe mediat online – Rasti maqedonas – Analizë krahasuese dhe rekomandime për ndryshime

autorëve të përmbajtjes, si dhe përgjegjësini për shpifje. Ligji për mediat²⁰¹ identifikon vetëm mediat e shtypura, derisa Ligji për mediat audio dhe audiovizuale²⁰² me ndryshimet e tij më të fundit merret vetëm pjesërisht me statusin e faqeve të internetit që transmetojnë përmbajtje. Në vitin 2019 dhe 2022, në përpjekje për të nxitur vetërregullimin e mediave onlajn, Shoqata e Gazetarëve të Maqedonisë dhe Këshilli i Etikës në Mediat formuan dhe publikuan regjistër onlajn²⁰³ për mediat profesionale onlajn. Regjistrimi në regjistër është vullnetar dhe i kushtëzuar me përmbushjen e disa kriterëve themelore.²⁰⁴ Për momentin janë regjistruar 152 faqe interneti. Megjithatë, përkundër përpjekjeve për vetërregullim, problemi vazhdon edhe më tutje dhe shkakton mosbesim në media dhe përhapjen e informacioneve të gabuara.

Përhapja e informacioneve të gabuara në hapësirën onlajn i atribuohet kryesisht të ashtuquajturës lëvizje kundër gjinisë. Grupet joformale kundër gjinisë janë aktive në mediat sociale (Facebook), ndërsa një organizatë e regjistruar "Nga ne për ne" synon individë dhe OC që punojnë në përfaqësimin e barazisë gjinore dhe LGBTIK+. Fokusi më i afërt i aktiviteteve të tyre është kundërshtimi i barazisë gjinore, arsimimi i ndjeshëm gjinor dhe arsimimi gjithëpërfshirës seksual dhe përhapja e përmbajtjeve transfobike. Në një nga botimet, organizata "Nga ne për ne" pretendon se AC Asociacioni për edukimi dhe hulumtim shëndetësor (HERA) dëshiron të krijojë "konfuzion gjinor" te fëmijët, të nxisë seksualizimin e tyre dhe të promovojë abortin.²⁰⁵

Përdorimi i padive për shpifje kundër gazetarëve (SLAP)

Në vitin 2012, vendi dekriminalizoi përgjegjësini për ofendim dhe shpifje duke vendosur procedurë të veçantë civile për të vepruar në këto raste. Iniciativa²⁰⁶ e dekriminalizimit është iniciuar nga shoqatat profesionale të gazetarëve.²⁰⁷ Kjo u argumentua nga ndikimi i dëmshëm i kërcënimit me dënim me burg mbi lirinë e shprehjes²⁰⁸, siç janë shprehur nga Gjykata Evropiane për të Drejtat e Njeriut. Në disa nga aktgjykimet e tyre, Gjykata vlerësoi se "shqiptimi i dënimit me burg për kundërvajtje të shtypit do të ishte në përputhje me lirinë e shprehjes së gazetarëve siç garantohet me nenin 10 të Konventës vetëm në rrethana të jashtëzakonshme, veçanërisht kur të drejtat e tjera themelore janë shkelur seriozisht, si për shembull, në rastin e gjuhës së urrejtjes ose nxitjes së dhunës".²⁰⁹

Dekriminalizimi i shpifjes vetvetiu nuk ka kontribuar në përmirësimin e lirisë së shprehjes në vend.²¹⁰ Përveç faktorëve të jashtëm (klime politike, polarizimi në shoqëri), një nga mangësitë kryesore të brendshme të ligjit ishin pragjet e larta të kompensimit maksimal që mund t'u jepet gazetarëve dhe mediave (shih tabelën më poshtë). Zbatimi joadekuat i Ligjit për përgjegjësi civile për ofendim dhe shpifje nga gjykatat ka nxitur vetëcensurimin në mediat. Në raste të caktuara, paditë janë përdorur si

të mundshme të kornizës ligjore. Studim për Agjencinë për shërbime mediatike audio dhe audiovizuale. v. 2018

²⁰¹Ligji për mediat, "Fletorja Zyrtare" nr. 184/2013 dhe 13/2014.

²⁰²Ligji për mediat audio dhe audiovizuale, nr. 184/2013,...dhe 77/2021.

²⁰³<https://promedia.mk>

²⁰⁴1. Publikuar Impressum me informacione editoriale dhe informacione kontakti; 2. Deklaruar pëlqimin për t'iu përmbajtur Kodit të Etikës së gazetarëve; 3. Mediat online që publikojnë rregullisht përmbajtje me interes publik; 4. Person juridik i regjistruar dhe përgjegjësi transparente; 5. Financimi transparent; 6. Detyrimi për publikimin e Vendimit të Këshillit të Etikës në Media dhe pjesëmarrjen në procedurat e ndërmjetësimit; 7. Baneri i publikuar me zotim për respektimin e rregullave etike dhe parimit të vetë-rregullimit; 8. Detyrimi për të treguar autorët e tekstit, dhe nëse përmbajtja është marrë nga burime të tjera, duhet të shënohet në përputhje me rrethanat.

²⁰⁵HERA (2021) "Reagimi: Nëse 'Nga ne tek ne' nuk tërheq gënjeshtat për edukimin seksual dhe për HERA, ne do të kërkojmë të vendosim përgjegjësi civile për shpifje."

²⁰⁶Ligji për Përgjegjësinë Civile për Fyerje dhe Shpifje, "Gazeta Zyrtare" nr. 143/2012.

²⁰⁷Medarski, F. Selmani, N. (2018) *Manuali i shpifjes dhe fyerjes*. Shoqata e gazetarëve të Maqedonisë Fq. 37

²⁰⁸Rrethanat specifike të vendit kanë ndërtuar një rast të fortë dekriminalizimi. Së pari, ka pasur një numër të konsiderueshëm çështjesh kundër gazetarëve (deri në fund të vitit 2012, 300 raste ishin në pritje). Së dyti, shumica e paditëve ishin nëpunës publikë dhe politikanë. Së treti, procedurat ishin shumë të gjata dhe shkakton presion dhe pasiguri të vazhdueshme midis të pandehurve (gazetarëve). Së katërti, gjykatat kanë dhënë kompensim shumë të lartë për dëmet ndaj gazetarëve. Së pesti dhe e fundit, gjykatat nuk kanë zbatuar standardet e Gjykatës Evropiane të të Drejtave të Njeriut në aktgjykimet e tyre.

²⁰⁹Shihni Ciampagna dhe Majare kundër Rumanisë [GC], § 115; Ruokanen dhe të tjerë kundër Finlandës, § 50; Balaskas kundër Greqisë, § 51; dhe Fatulayev kundër Azerbajxhanit, §§ 129 dhe 177.

²¹⁰Komisioni Evropian. (2014). Raporti i progresit të BE-së për ish-Republikën Jugosllave të Maqedonisë për vitin 2014 faqe 14

mjet për frikësim dhe presion ndaj mediave të pavarura. Nën pretekstin e mbrojtjes së sekreteve shtetërore dhe të dhënave personale, ato i janë nënshtruar presionit juridik dhe padive shqetësuese (procedurat e heshtjes ose SLAP).

Kjo u konfirmua në një vendim të paradokohshëm të Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut²¹¹, ku Gjykata përcaktoi se autoritetet gjyqësore në Maqedoninë e Veriut kishin shkelur lirinë e shprehjes së gazetarëve me aët që kanë gjykuar ndaj një kërkese për kompensim të lartë, meqë, ndër të tjera, "shumat e tilla... mund të konsiderohet se kanë efekt tmerrues me dekurajimin e diskutimit të hapur për çështje me interes publik."

Me qëllim që të zgjidhet ky problem, në vitin 2022, Kuvendi miratoi Ligjin e ri për përgjegjësi civile për ofendim dhe shpifje.²¹² Një nga ndryshimet kryesore të vendosura në këtë ligj është zvogëlimi i shumave maksimale të dëmit jomaterial që mund të shqiptohet nga një gjykatës në procedurën për shpifje kundër gazetarëve. Ende nuk dihet nëse ndryshimet në Ligjin do të kontribuojnë në uljen e përdorimit të kërcënimeve ose padive për shpifje si mjet për frikësimin e gazetarëve.

Krahasimi i shumave maksimale të dëmit jomaterial

	Ligji i v. 2012	Ligji i v. 2022
Gazetar:	2.000 euro	400 euro
Redaktor	10.000 euro	2.000 euro
Subjekti juridik (media)	15.000 euro	5.000 euro

Kushtet e dobëta të punës për gazetarët

Hulumtimi i paradokohshëm i zbatuar nga Sindikata e Pavarur e Gazetarëve dhe Punonjësve Mediatik tregoi se 23% e punonjësve mediatikë nuk kanë sigurime shëndetësore dhe sociale, 19% janë përgjigjur se udhëheqja e mediave nuk u lejon punëtorëve të formojnë sindikatë dhe 69% marrin paga mujore më të ulëta se mesatarja kombëtare.²¹³ Të ardhurat e ulëta, si dhe mosrespektimi i rregullativës ligjore për punësim nga punëdhënësit, janë gjithashtu sfida shumë të shpeshta dhe të vazhdueshme për gazetarët. Të drejtat e punëtorëve, të tilla si e drejta për pushim vjetor, ortë e paguara jashtë orarit dhe turni i paguar i natës, shpesh anashkalohen. Për shkak të këtyre kushteve jodinjitoze, gazetarët e prekur dhe punonjësit mediatik ose i nënshtrohen vetëcensurës ose nuk mund t'i ushtrojnë detyrat e tyre. Gazetarët nga mediat lokale janë veçanërisht të prekshëm ndaj këtij problemi. Duhet të përmirësohet dialogu i sindikatës edhe me punëdhënësit edhe me qeverinë, me qëllim që të arrihen zgjidhje të pranueshme për sfidat e vazhdueshme, siç është numri i madh i kontratave afatshkurtra dhe kontratat me orar të shkurtuar të punës pa sigurim shëndetësor dhe social.

Reklamimi qeveritar në mediat private

Në fillim të viteve 2010, reklamimi qeveritar siguronte burimin më të madh të vetëm të financimit dhe kishte ndikim të madh në tregun mediatik si në nivel kombëtar ashtu edhe në atë lokal. Kjo është bërë me mungesë transparence, ndërsa nuk pati njoftim sistematik ose të detajuar për reklamimin qeveritar. Reklamimi shkaktoi shqetësim për shpenzimin, për të cilin shumëkush pohonte se është drejtuar vetëm ndaj mediave pro-qeveritare, duke u dhënë atyre përparësi të konsiderueshme financiare. Në vitin 2017, për shkak të nevojës për të zbatuar "**Prioritetet urgjente reformuese**"²¹⁴, Qeveria premtoi se do të përfshinte një angazhim për të siguruar transparencë të plotë të reklamave qeveritare dhe për të zhvilluar një mekanizëm për reklamat e shërbimit publik të papaguar me interes të mirëfilltë publik.

²¹¹Kostova dhe Apostolov kundër Maqedonisë së Veriut. Raport nr. 38549/16

²¹²Ligji për Përgjegjësinë Civile për Fyerje dhe Shpifje, "Gazeta Zyrtare" nr. 251/2022.

²¹³Lazareska, D. (2022, 6 dhjetor) *Anketa: Me një pagë nën mesataren, gjysma e gazetarëve të rinj duan të largohen nga profesioni*. Sindikata e Pavarur e Gazetarëve dhe Punonjësve Mediatik.

²¹⁴Plani për politikën e reformës së menjëhershme "3 – 6 – 9".

Në vitin 2018, me ndryshimin dhe plotësimin e Ligjit për shërbimet audio dhe audiovizuale²¹⁵, Kuvendi vendosi ndalimin e reklamimit të organebe shtetërore, ndërmarrjeve publike, njërive të vetëqeverisjes lokale dhe subjekteve të tjera të lidhura me shtetin për të planifikuar dhe përdorur mjete për të informuar dhe promovuar aktivitetet e tyre te radiodifuzerët privatë. Mirëpo, disa media lobuan në mënyrë aktive për heqjen e ndalimit të reklamimit qeveritar në mediat private, në mënyrë që t'i rrisin të ardhurat e tyre. Përveç kësaj, pandemia e KOVID-19 ngriti çështjen e fushatave të interesit publik dhe nëse ndalimi i tanishëm është shumë i ashpër, duke parandaluar sigurimin e informacioneve përkatëse dhe të domosdoshme për publikun.

Në nëntor të vitit 2022, një grup përfaqësuesish propozuan ligj²¹⁶ në Kuvend me të cilin duhej të zvogëlohet ndalimi ekzistues i reklamimit, me vendosjen e të ashtuquajturave “Fushata me interes publik” në nivelin qendror dhe lokal. Për zbatimin e këtyre fushatave, organet shtetërore dhe subjektet e tjera të lidhura do të mund të ndajnë mjete buxhetore për mediat private. Meqenëse ligji u propozua nga përfaqësuesit, e jo nga Qeveria, draft-ligji nuk u publikua, e as nuk u mbjaten konsultime publike. Shoqatat mediatike kritikuan mundësinë e ndryshimit dhe plotësimit të Ligjit për shërbimet mediatike audio dhe audiovizive, gjë që do të mundësonte reklamimin e institucioneve publike në mediat, duke theksuar rrezikun se kjo mund të minojë pavarësinë e mediave dhe të prishë tregun maqedonas²¹⁷.

4.2. Liria e bashkimit

4.2.1. Standardet ndërkombëtare

Liria e bashkimit është një e drejtë themelore e njeriut që është thelbësore për funksionimin e një demokracie dhe parakusht për realizimin e të drejtave të tjera të njeriut. Prandaj, është jetike që e drejta për lirinë e bashkimit të lehtësohet dhe mbrohet në mënyrë efektive nga ligjet kombëtare. Për shkak të rëndësisë së kësaj të drejte për një shoqëri demokratike, kjo është e përfshirë në instrumentet themelore ndërkombëtare të²¹⁸ të drejtave të njeriut të miratuara në sistemin e KB-ve.

Në tokën evropiane, Këshilli i Evropës dhe OSBE-ja kanë zhvilluar në mënyrë plotësuese një trup të fortë parimesh dhe standardesh udhëzuese për *lirinë e bashkimit*. Ky trup ofron arsye të fortë për të pranuar se e drejta e bashkimit të personave është thelbësore për shoqëritë demokratike për të cilat vendet pjesëmarrëse të OSBE-së dhe vendet anëtare të Këshillit të Evropës janë zotuar që t'i ndërtojnë. Standardet e dy organizatave ndërkombëtare janë përmbledhur dhe kodifikuar në një udhëzues të²¹⁹ përbashkët për lirinë e bashkimit të publikuar në vitin 2015. Ajo që të dy sistemet e standardeve kanë të përbashkët është se ato jo vetëm që u kërkojnë vendeve të lejojnë njerëzit të bashkohen dhe të formojnë organizata, por ato shkojnë një hap më tej duke kërkuar angazhim pozitiv për të krijuar mjedis të përshtatshëm në të cilin shoqatat do të mund të punojnë. Kjo mund të përfshijë thjeshtimin e kërkesave rregullatore, duke siguruar që ato kërkesa të mos jenë të mbingarkuara, lehtësimin e qasjes

²¹⁵Ligji për ndryshimin dhe plotësimin e Ligjit për shërbime audio dhe audiovizuale nr. 248/2018.

²¹⁶Shih: <https://sobranie.mk/detali-na-materijal.nspx?param=9322cb9d-c68a-496d-8844-4078c317060c>

²¹⁷Blazheska, K. (2022, 11 nëntor) Reklamata qeveritare po kthehen. |||UNTRANSLATED_CONTENT_START|||Дојче Беле. |||UNTRANSLATED_CONTENT_END|||

²¹⁸Neni 20 paragrafi 1 i Deklaratës Universale të të Drejtave të Njeriut njeh se “Gjithkush ka të drejtën e lirisë së mbledhjes dhe shoqërimit paqësor”. Neni 22 paragrafi 1 i Paktit Ndërkombëtar për të Drejtat Civile dhe Politike përsërit se “Gjithkush ka të drejtën e lirisë së shoqërimit me të tjerët, duke përfshirë të drejtën për të formuar sindikata dhe për t’u bashkuar me sindikata për mbrojtjen e interesave të tij” dhe duke kufizuar çdo kufizim, vetëm ato të përcaktuara me ligj që janë të nevojshme në një shoqëri demokratike që ndjek një nga qëllimet legjitime të shtetit. Standardet përkatëse shtesë të OKB-së zgjerojnë fushën dhe përmbajtjen e lirisë së asociimit (p.sh. Koment i Pergjithshëm Nr. 25 (Neni 25) i Komitetit të të Drejtave të Njeriut (pjesëmarrja në çështjet publike dhe e drejta për të votuar); Pakti Ndërkombëtar për të Drejtat Ekonomike, Sociale dhe Kulturore: Neni 8) Liria e asociimit njihet edhe në konventa specifike (p.sh. Konventa ndërkombëtare dhe në konventa specifike (p.sh. Konventa Ndërkombëtare për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit Racor; Nenet 4 dhe 5 (ix); Konventa për Eliminimin e të Gjitha Formave të Diskriminimit ndaj Grave: Neni 7(c); dhe Konventa për të Drejtat e Fëmijës: Neni 15).

²¹⁹Udhëzimet e Përbashkëta të OSBE ODIHR (2015, 1 janar) për Lirinë e Asociimit.

në burime dhe marrjen e masave pozitive për të tejkaluar sfidat konkrete me të cilat përballen personat ose grupet e dëmtuara ose të rrezikuara.²²⁰

Baza ligjore e trupit gjithëpërfshirës të standardeve në kuadër të Këshillit të Evropës është neni 11 i GJEDNJ-së.²²¹ GJEDNJ, në interpretimin e këtij neni, konfirmoi lidhjen e drejtpërdrejtë midis demokracisë, pluralizmit dhe lirisë së bashkimit.²²² Megjithëse partitë politike janë një nga elementët kryesorë të një shoqërie pluraliste, Gjykata njihë rolin e shoqatave të formuara për qëllime të tjera, duke përfshirë ato që mbrojnë trashëgiminë kulturore ose shpirtërore, ndjekjen e qëllimeve të ndryshme socio-ekonomike, shpalljen ose mësimin e religjionit, kërkimin e identitetit etnik ose shprehjen e vetëdijes së pakicave, janë gjithashtu të rëndësishme për funksionimin e duhur të demokracisë. Liria e bashkimit, analoge si edhe liria e shprehjes, zbatohet gjithashtu jo vetëm për personat ose shoqatat, qëndrimet e të cilave pranohen në mënyrë të favorshme ose konsiderohen si joofenduese ose si çështje indiference, por edhe për ata, qëndrimet e të cilëve ofendojnë, trondisin ose shqetësojnë²²³.

GJEDNJ pranon se shteti ka gjithashtu detyrim pozitiv për të siguruar gëzimin e të drejtës së lirisë së bashkimit. Konkretisht, ai konstatoi se *“respektimi i vërtetë dhe efektiv i lirisë së bashkimit nuk mund të reduktohet në një detyrë të thjeshtë të shtetit për të mos ndërhyrë.”*²²⁴ Sipas kësaj, është detyrë e autoriteteve publike të garantojnë funksionimin e drejtë të një shoqate ose partie politike, edhe kur ato bezdisin ose ofendojnë personat që kundërshtojnë idetë ligjore që ata dëshirojnë të promovojnë. Përveç praktikës gjyqësore të GJEDNJ-së, dokumenti i rëndësishëm është edhe Rekomandimi për statusin juridik të organizatave joqeveritare²²⁵ që vendos standardet për formimin e legjislacionit dhe praktikës dhe përkufizon standardet minimale që duhet të respektohen në lidhje me krijimin, menaxhimin dhe aktivitetet e përgjithshme të OJQ-ve në vendet anëtare të organizatës.

Dokumenti nga takimi i KSBE/OSBE-së i vitit 1990 në Kopenhagë, ndër të tjera, thekson standardet si vijon në lidhje me lirinë e bashkimit:

“(9.3) do të garantohet e drejta e bashkimit. Do të garantohet e drejta e formimit dhe – do të jetë objekt i së drejtës së përgjithshme të një sindikate për të përcaktuar anëtarësinë e saj – anëtarësimi i lirë në sindikatë. Këto të drejta përjashtojnë çdo kontroll paraprak. Liria e bashkimit të punëtorëve, duke përfshirë lirinë e grevës, do të jetë e garantuar, lëndë e kufizimeve të përcaktuara me ligj dhe në përputhje me standardet ndërkombëtare;

...

Shtetet shprehin përkushtimin e tyre për:

(10.3) – të sigurohet që individëve u është lejuar të shfrytëzojnë të drejtën e asociimit, duke përfshirë edhe të drejtën për të formuar, për t'u bashkuar dhe për të marrë pjesë në mënyrë efektive në organizatat joqeveritare që kërkojnë avancimin dhe mbrojtjen e të drejtave dhe lirive themelore të njeriut, duke përfshirë sindikatat dhe grupet e ndjekjes së të drejtave të njeriut;”

Në vitin 2015, OSBE-ja vendosi listë gjithëpërfshirëse të rekomandimeve për të forcuar pjesëmarrjen e shoqatave në proceset e vendimmarrjes.²²⁶ Ajo vendos, ndër të tjera:

8. Shoqatave duhet t'u ofrohen mundësi për të marrë pjesë në proceset e vendimmarrjes publike në të gjitha nivelet (lokal, kombëtar, rajonal dhe ndërkombëtar) dhe në të gjitha fazat, nga faza e planifikimit dhe politikave deri në pikën në të cilën zbatohen, ndiqen dhe vlerësohen vendimet;

²²⁰Ibid. paragrafi. 27

²²¹Neni 11 paragrafi 1 thotë si më poshtë: *“Secili ka të drejtën e... lirisë së shoqërimit me të tjerët, duke përfshirë të drejtën për të formuar sindikata dhe për t'u bashkuar me to për mbrojtjen e interesave të tij”*

²²²Shih Gorzelik dhe të tjerët kundër Polonisë [GC], Apt. nr. 44158/98, f. 88; Sidiropoulos dhe të tjerët kundër Greqisë, Apt. nr. 57/1997, f. 40

²²³Redfern kundër Mbretërisë së Bashkuar, Ap. nr. 47335/06, f. 56; Vona kundër Hungarisë, 35943/10, f. 57

²²⁴OranioToxo kundër Greqisë, Ap.nr. 74989/01, стр. 37

²²⁵Rekomandimi CM/Rec(2007)14 i Komitetit të Ministrave për shtetet anëtare mbi statusin ligjor të OJQ-ve në Evropë. Miratuar nga Komiteti i Ministrave më 10 tetor 2007 në mbledhjen e 1006-të të deputetëve të ministrave.

²²⁶OSBE. Rekomandime për forcimin e pjesëmarrjes së shoqatave në proceset e vendimmarrjes publike. 22 shtator 2015

15. Organet shtetërore nuk do të përjashtojnë persona, grupe ose shoqata të caktuara nga proceset e vendimmarrjes publike pa justifikim të bazuar, të arsyeshëm dhe objektiv dhe duhet t'u përgjigjen kërkesave për të sqaruar arsyet e përjashtimit të tillë;

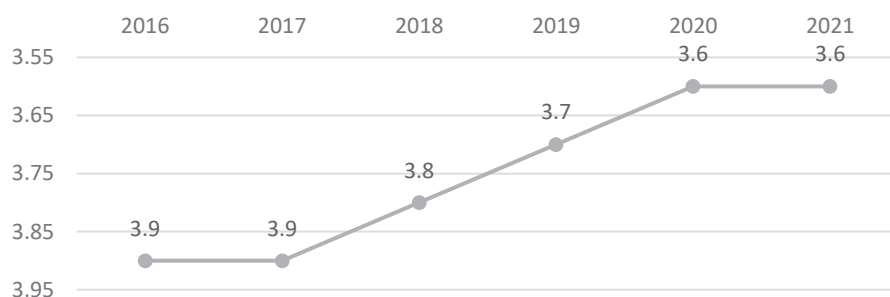
23. Pjesëmarrja e shoqatave në proceset e vendimmarrjes publike duhet të sigurohet përmes procesit publik, transparent dhe të hapur të përzgjedhjes dhe të bazohet në kriteret e qarta dhe të paracaktuara; shoqatat duhet të jenë në gjendje të zgjedhin përfaqësuesit e tyre për të marrë pjesë në proceset e vendimmarrjes publike; informacionet themelore për shoqatat që marrin pjesë në proceset publike të vendimmarrjes duhet të jenë të arritshme për opinionin.

4.3. Pasqyrë e zhvillimeve dhe sfidave kryesore

Informacione të përgjithshme

Legjislacioni që ka të bëjë me lirinë e bashkimit, në veçanti ligji themelor që rregullon themelimin e shoqatave, vlerësohet nga Konventa Evropiane si "në përputhje me Kartën Evropiane për të Drejtat e Njeriut dhe Konventën Evropiane për të Drejtat e Njeriut".²²⁷ I miratuar në vitin 2010, Ligji për shoqatat dhe fondacionet²²⁸ (LSHF) rregullon mënyrën, kushtet dhe procedurën e themelimit, regjistrimit dhe ndërprerjes së OJQ, formave të OJQ-ve, pasurisë që kanë në dispozicion, mbikëqyrjen, ndryshimet e statusit dhe statusin e organizatave me interes publik. LSHF pranoi të drejtën e personave juridike dhe të të huajve për të formuar shoqata dhe të drejtën e bashkimit pa pasur nevojë për regjistrim formal dhe duke prezantuar konceptin e statusit me interes publik.²²⁹ Sipas *Indeksit të Qëndrueshmërisë së OQ-ve*, mjedisi në të cilin punojnë OJQ-të është përmirësuar pak që nga viti 2017²³⁰.

*Indeksi i Qëndrueshmërisë së OQ-ve në Maqedoninë e Veriut (2016 – 2021)*²³¹

Krahasuar me vendet e rajonit, Maqedonia e Veriut është në mes, por me ngecje të konsiderueshme pas vendeve të rangut më të lartë.

²²⁷Komisioni Evropian Raporti për Maqedoninë e Veriut për vitin 2022. f. 31

²²⁸"Fletore Zyrtare" nr. 135/2011 dhe 55/2016.

²²⁹Maqedonia miratoi një ligj të rishikuar mbi OJQ-të. Qendra Ndërkombëtare për të Drejtën Jofitimprurëse. 26.04.2010

²³⁰Në një deklaratë publike nga shkurti 2017, udhëheqësi i atëhershëm i partisë në pushtet dhe ish-kryeministri Nikolla Gruevski paralajmëroi organizatat e shoqërisë civile të përgatiten për një "Ilogari përfundimtare" dhe se kishte nevojë për "de-Sorosizim" të shoqërisë civile maqedonase. Këto pretendime përkuan me daljen e "Stop Operacionit Soros", i cili promovoi një mesazh të ngjashëm. Gjatë së njëjtës periudhë, ka pasur kërcënime personale ndaj aktivistëve të OSHC-ve, informacioni personal në lidhje me të ardhurat e tyre u zbulua. Kulmi i fushatës erdhi kur Departamenti i të Ardhurave kreu auditime të synuara të 21 organizatave të shoqërisë civile që zhvillojnë fushata për të ndihmuar në monitorimin dhe sigurimin e zgjedhjeve të lira dhe të ndershme. Trembëdhjetë OSHC ishin nën hetim nga Prokuroria Publike. Shih: Biddle, E.R. (2017, 25 shkurt) *Partia qeverisëse maqedonase po shteron kohën dhe paratë e grupeve të shoqërisë civile*. Global Voices.

²³¹Shihni raportet e Indeksit të Qëndrueshmërisë së Shoqërisë Civile FHI 360 nga viti 2016 deri në vitin 2021.

Indeksi i Qëndrueshmërisë së OQ-ve 2021 – Krahasimi

Slloveni	3.0
Kroaci	3.3
Bullgari	3.4
Maqedoni e Veriut	3.6
Kosovë	3.6
Shqipëri	3.7
Bosnjë e Hercegovinë	3.8
Mali i Zi	4.0
Serbi	4.3

Masat për përmirësimin e mjedisit mundësues për OJQ-të dhe bashkëpunimin midis Qeverisë dhe shoqërisë civile janë planifikuar rregullisht në një dokument strategjik. Strategjia e tanishme për bashkëpunimin dhe zhvillim të shoqërisë civile është miratuar në vitin 2022.²³² Për shkak të avancimit të dialogut midis shoqërisë civile dhe Qeverisë, në vitin 2016 sërish u formua Këshilli i bashkëpunimit si trup këshillimor.²³³

Emërtimi i shoqatave sipas figurave të diskutueshme historike – Problemi me "Klubet bullgare"

Që nga viti 2019, disa "klube kulturore" të bullgarëve në Maqedoninë e Veriut kanë aplikuar për regjistrim ligjor në Regjistrin Qendror dhe janë regjistruar si shoqata. Në vitin 2022, aktiviteti i tyre u bë më i dukshëm publikisht përmes përrurimit të klubeve me pjesëmarrjen e personaliteteve të larta të Republikës së Bullgarisë. Klubet dhe shoqatat u emëruan sipas figurave historike. Dy prej tyre, veçanërisht Klubi *Ivan Mihailov* në Manastir²³⁴ dhe *Car Boris III* në Ohër²³⁵, shkaktuan ndjenja të konsiderueshme armiqësore te popullata, e²³⁶ cila i perceptoi ato si një rimishërim të ideologjisë fashiste nga Lufta e Dytë Botërore. Regjistrimi i tyre provokoi një debat të nxehtë (edhe në mesin e opinionit profesional²³⁷) për ligjshmërinë e regjistrimit të tyre, sepse përdorimi dhe festimi i figurave të mësipërme historike nxisin urrejtje etnike, cenojnë të drejtat e të tjerëve dhe cenojnë rendin kushtetues të shtetit.

Ky problem ka nxjerrë në pah disa mangësi sistematike, më pak në mënyrën e rregullimit të procesit të regjistrimit, e shumë më tepër në zbatimin e detyrave dhe kompetencave të secilit prej institucioneve konkrete të përfshira në procesin e regjistrimit. Së pari, në nivel legjislativ, LSHF ndalon krijimin e një organizate të orientuar drejt, ndër të tjera, nxitjes së urrejtjes ose intolerancës etnike, racore ose fetare, nëse ndërmer aktivitete në kundërshtim me Kushtetutën ose Ligjin dhe cenon liritë dhe të²³⁸ drejtat e të tjerëve. Sa i përket përdorimit të figurave historike si emra organizatash, LSHF i referohet Ligjit për shoqëritë tregtare²³⁹. Sipas kësaj të fundit, përdorimi i emrit të një personaliteti historik ose të një personaliteti tjetër me reputacion kushtëzohet nga pëlqimi i personit (nëse është gjallë) ose trashëgimtarëve të tij/saj; nëse nuk ka trashëgimtarë, Ministria e Drejtësisë duhet të japë pëlqimin për

²³²Qeveria e RMV Strategjia për bashkëpunim dhe zhvillim të shoqërisë civile. Dhjetor 2021

²³³Qeveria e RMV Vendim për krijimin e këshillit për bashkëpunim ndërmjet Qeverisë dhe sektorit civil. "Fletore Zyrtare" nr. 98/2016.

²³⁴<https://www.facebook.com/profile.php?id=100064038543612>.

²³⁵<https://www.facebook.com/profile.php?id=100082550076937>

²³⁶Arsyeja e ndjenjave të tilla ishte fakti se të dy personat janë mishërimi i pushtimit të Mbretërisë së Bullgarisë (një aleat i Boshtit) nga Lufta e Dytë Botërore që tani përfshin Maqedoninë e Veriut. Ivan Mihailov, i cili mohoi ekzistencën e një kombi të veçantë maqedonas dhe bashkëpunoi me Italinë fashiste dhe Gjermaninë naziste, ndërsa Car Boris III për pajtueshmërinë e tij me eksodin e mbi 7,000 hebrenjve nga Maqedonia.

²³⁷I.S. *Kush dhe nën direktivën e të cilit bëri një sy qorr ndaj regjistrimit të "Carit Boris III"* (klubit). Mirëmbërëma. 12.10.2022

²³⁸Ligji për shoqatat dhe fondacionet, neni 4, paragrafi 2.

²³⁹Ligji për shoqatat dhe fondacionet, neni. 8stat 4.

përdorimin e emrit.²⁴⁰ Megjithatë, nuk ka rregulla shtesë për parimet që duhet të ndiqen dhe zbatohen nga Ministria gjatë vendimmarrjes nëse do të japë pëlqimin për një person dhe emër të caktuar.²⁴¹

LSHF, nga ana tjetër, siguron bazë të mjaftueshme për refuzimin e regjistrimit të organizatës nëse veprimet e tyre janë të ndaluara me ligj. Këtë mund ta bëjë ose Regjistri qendror ose përmes procedurës për ndalimin e organizatës nga gjykata me propozim të Prokurorit publik.²⁴² Për më tepër, Gjykata Kushtetuese ka kompetencën për të vlerësuar kushtetutshmërinë e statuteve dhe programeve (ku emri është një nga elementet kyçe).²⁴³ Megjithatë, edhe me këto procedura ekzistuese, asnjë nga institucionet kompetente nuk vlerësoi nëse aktet dhe veprimet e shoqatave janë në kundërshtim me nenin 4 paragrafi 2 të LSHF-së apo jo.

E nxitur nga reagimi i fortë publik, Qeveria përpikëj ta zgjidhte problemin dhe në shtator të vitit 2022, formoi trup këshillimor afatshkurtër për dhënien e mendimeve për figurat historike.²⁴⁴ Në të njëjtën kohë, mangësitë e regjistrimit dhe aktivitetet të njërit prej klubeve (*Ivan Mihailov*) ishin nën shqyrtim nga Komisioni për parandalim dhe mbrojtje nga diskriminimi. Komisioni, duke vepruar ndaj ankesës, lëshoi mendim ku përcaktoi se klubi ka kryer shqetësimin e vazhdueshëm dhe të shumëfishtë si formë e rënduar e diskriminimit ndaj anëtarëve të Lidhjes së veteranëve të Luftës së Dytë Botërore, familjeve të tyre, popullit maqedonas, si dhe të gjitha bashkësive etnike. Komisioni, gjithashtu, konstatoi se Ministria e Drejtësisë, me lëshimin gjatë kryerjes së detyrave të saj ligjore, ia ka mundur klubit që të zbatojë diskriminimin.²⁴⁵

Në tetor të vitit 2022, një grup përfaqësuesish paraqitën një propozim për ndryshimin e LSHF. Kuvendi miratoi ndryshime që ndalojnë përdorimin²⁴⁶ e emrave të personaliteteve të cilët në çfarëdo²⁴⁷ baze, mënyre ose forme, "*kanë qenë ose janë të lidhur me*" intolerancë racore, fetare, kombëtare, etnike dhe të tjera, urrejtje, gjenocid, ekstremizëm, përhapje ose mbështetje të fashizmit, nazizmit, nacional-socializmit dhe Rajhut të Tretë.²⁴⁸ Ligji formoi "Komision për përdorimin e emrave", funksioni i të cilit do të jetë dhënia e pëlqimit për përdorimin e emrave të figurave historike. Pëlqimi është parakusht për regjistrimin e organizatës.²⁴⁹ Komisioni formohet nga Qeveria dhe përbëhet nga pesë anëtarë dhe²⁵⁰ ligji ka përcaktuar detyrimin e organizatave tashmë të regjistruara për të siguruar respektimin e dispozitave të ligjit të ri dhe mospërmëshja e këtij detyrimi do të rezultojë në fshirjen nga Regjistri²⁵¹.

Këto ndryshime nuk kaluan vlerësimin e ndikimit të rregullativës, as nuk ishin lëndë e procesit të konsultimit publik. Procesi i ndryshimeve dhe plotësimeve nuk ishte transparent, as ekskluziv, ndërsa shoqëria civile nuk mori pjesë në të. Ndryshimet e miratuara ngritën disa çështje në lidhje me harmonizimin e tyre me standardet ndërkombëtare. Të nxituara dhe të miratuara si përgjigje ndaj presionit publik, ato përmbajnë ndonjë terminologji të dëmtuar (për shembull, duke renditur veçmas nazizmin me socializmin kombëtar që janë ideologji e njëjtë dhe duke shtuar Rajhun e Tretë). Vendosja e detyrimit për organizatat tashmë të regjistruara për të siguruar respektimin e dispozitave të ligjit të ri me pasojë fshirjen e shoqatave nga Regjistri (me një ndalim efektiv) mund të ngrejë një argument serioz për zbatimin ex-postfacto të ligjit, i cili përgjithësisht nuk lejohet nga Kushtetuta. Ndryshimet vendosën gjithashtu trup jashtëgjyqësor ("Komisioni për përdorimin e emrave") që duhet të sigurojë pëlqimin për regjistrimin e shoqatës pa procedurë efektive ankimi.

²⁴⁰Ligji për Shoqëritë Tregtare, neni 49 paragrafi 2.

²⁴¹Regjistrimi i shoqatës Klubi Ivan Mihailov – Manastir u përfundua pa pëlqimin e Ministrisë së Drejtësisë (shih Ministria e Drejtësisë: Ne nuk kemi dhënë pëlqimin për përdorimin e emrit Ivan Mihailov. Televizioni Telma. 14.10.2022), ndërsa për shoqatën Klubi Boris III – Ohër.

²⁴²Ligji për shoqatat dhe fondacionet, nenet 65-67.

²⁴³Kushtetuta e Republikës së Maqedonisë së Veriut, neni 110.

²⁴⁴Fletorja Zyrtare e RMV, nr. 200/2022.

²⁴⁵Komisioni për Parandalimin dhe Mbrojtjen nga Diskriminimi Opinioni nr. 08-368/20 datë 13.10.2022

²⁴⁶Ligji për ndryshimin e ligjit për shoqatat dhe fondacionet. "Fletore Zyrtare" nr. 239/2022.

²⁴⁷Përfshirë pseudonime, pseudonime, iniciale.

²⁴⁸Ligji për ndryshimin e ligjit për shoqatat dhe fondacionet. "Fletore Zyrtare" nr. 239/2022. Neni 3

²⁴⁹Ibid.

²⁵⁰Një anëtar i propozuar nga Ministria e Drejtësisë, Ministria e Kulturës, Instituti i Historisë Kombëtare dhe dy anëtarë nga Akademia e Shkencave dhe Arteve e Maqedonisë.

²⁵¹Ligji për ndryshimin e ligjit për shoqatat dhe fondacionet. "Fletore Zyrtare" nr. 239/2022. Neni 5

E drejta për të zgjedhur lirisht emrin e organizatës, pa kufizime të panevojshme dhe të paarsyeshme nga Qeveria, është një nga elementët kryesorë të *lirisë së bashkimit* si pjesë e koprunit të njohur dhe të mbrojtur ndërkombëtarisht të të drejtave të njeriut. Çdo restriksion ose kufizim i së drejtës për të emërtuar shoqatën duhet të jetë në përputhje të rreptë me standardet²⁵² ndërkombëtare. Në veçanti, çdo restriksion duhet të jetë a. i përcaktuar me ligj, b. të ketë qëllim legjitim dhe c. të jetë i nevojshëm në një shoqëri demokratike. Për më tepër, ligji në fjalë duhet të jetë i saktë, i besueshëm dhe i parashikueshëm. Komisioni i Venecias tregon se ligjet duhet të përmbahen nga kufizimi i përdorimit të emrave të shoqatave. Kufizimet mund të lejohen nëse, ndër të tjera, emri shkel të drejtat e të tjerëve.²⁵³ Për më tepër, GJEDNJ në rastin e Maqedonisë së Veriut konstatoi se "*emri i shoqatës në vetvete nuk mund të justifikojë shpërbërjen e saj, edhe nëse emri mund të shkaktojë ndjenja armiqësie te shumica e popullsisë, por nëse nuk ka prova konkrete të kërcënimit real për rendin publik.*"²⁵⁴ Moszbatimi i ligjeve nga institucionet nuk duhet të jetë arsye për ndryshimet e tyre. Korniza ekzistuese ligjore (para ndryshimeve) ishte e mjaftueshme, nëse zbatohet me kujdes, në mënyrë që të sigurohet se të gjitha shoqatat që shkelin të drejtat e të tjerëve të jenë ose të paregjistruara ose të ndaluara.

Mungesa e një përkufizimi të saktë të parimit jopartiak të OJQ

LSHF përcakton *parimin e veprimtarisë jopartiake*.²⁵⁵ *Ndalon organizatat të ushtrojnë aktivitete për një parti politike dhe të ndikojnë në zgjedhje, si dhe të sigurojnë financim të drejtpërdrejtë ose të tërthortë për një parti të caktuar politike. Formulimi i përdorur për dy ndalimet e mëparshme është i paqartë dhe jo mjaft i saktë. OJQ-të mund (dhe duhet) të kenë fjalën dhe të marrin pjesë në debate publike për politikën e propozuara gjatë ose në lidhje me fushatat zgjedhore, në mënyrë që të sigurojnë pjesëmarrjen e tyre në proceset demokratike. Megjithatë, kjo nuk do të thotë që OJQ-të duhet të veprojnë si parti politike në çfarëdo mënyre.*

Ky parim, siç është vendosur tani, mbart rrezikun e kufizimit të rolit kyç të OJQ-ve në shoqërinë demokratike, respektivisht forcimin e debatit publik për çështjet relevante. Pjesëmarrja e OJQ-ve në formësimin dhe debatin e çështjeve të politikave publike varet nga liria e tyre për të folur lirshëm për të gjitha çështjet me interes publik, duke përfshirë legjislativonin, aktivitetet shtetërore dhe politikën. Për ta bërë këtë, OJQ-të duhet të kenë të drejtë të kritikojnë funksionarët shtetërorë dhe kandidatët për poste politike. E drejta ndërkombëtare nuk lejon ndalimin e OJQ-ve që shprehin gjykime politike ose mendime politike.²⁵⁶ Parimi, siç përcaktohet në LSHF, gjithashtu nuk është në përputhje me rekomandimet e Këshillit të Evropës.²⁵⁷ Për më tepër, sipas përfaqësuesve të OJQ-ve që u janë

²⁵²Neni 22 i KNDPC-së thotë se kufizimet lejohen vetëm kur ato janë "të përshkruara me ligj dhe [...] të nevojshme në një shoqëri demokratike në interes të sigurisë kombëtare ose sigurisë publike, rendit publik, mbrojtjes së shëndetit ose moralit publik, ose mbrojtjes së shëndetit ose moralit publik, ose mbrojtjes së të drejtave dhe lirive të të tjerëve." Në mënyrë të ngjashme, neni 11 i GJEDNJ-së thotë se kufizimet e vetme të lejueshme janë ato "të përshkruara me ligj dhe të nevojshme në një shoqëri demokratike në interes të sigurisë kombëtare ose sigurisë publike, për parandalimin e çrregullimit ose krimin, për mbrojtjen e shëndetit ose moralit, ose për mbrojtjen e të drejtave dhe lirive të të tjerëve". Këto standarde përfshijnë gjithashtu një provë të proporcionalitetit, që do të thotë se mjetet më pak ndërhyrëse duhet të rregullojnë kuadrin e kufizimeve.

²⁵³Komisioni Evropian për Demokraci përmes Ligjit (Komisioni i Venecias) (2014) Udhëzime të përbashkëta për lirinë e asociimit. Pika 159.

²⁵⁴Shoqata e Qytetarëve "Radko" dhe Paunkovski kundër Ish-Republikës Jugosllave të Maqedonisë.

²⁵⁵Në nenin 13 të LPF-së thuhet: (1) *Organizatat nuk mund të kryejnë aktivitete për një parti politike, d.m.th. nuk mund të sigurojnë financim të drejtpërdrejtë ose të tërthortë për një parti të caktuar politike dhe të ndikojnë në zgjedhje.* (2) *Si ndikim në zgjedhje, në kuptim të pikës (1) të këtij neni, do të merret në konsideratë pjesëmarrja e organizatave në zgjedhje dhe fushatë zgjedhore për një parti të caktuar politike dhe financimi i drejtpërdrejtë ose i tërthortë i fushatës zgjedhore të një partie politike.*

²⁵⁶Carla W. Simon (2004). *Udhëzime për ligjet që prekin organizatat e shoqërisë civile. Instituti i Shoqërisë së Hapur dhe Qendra për të Drejtën Jofitimprurëse (ICNL)*. Fq. 55

²⁵⁷Rekomandimi CM/Rec(2007)14 i Komitetit të Ministrave për shtetet anëtare mbi statusin ligjor të OJQ-ve në Evropë. 12. *OJQ-të duhet të jenë të lira të ndërmarrin kërkime, edukim dhe avokim për çështje të debatit publik, pavarësisht nëse pozicioni i marrë është në përputhje me politikën e qeverisë ose kërkon një ndryshim në ligj.* 13. *OJQ-të duhet të jenë të lira të mbështesin një kandidat ose parti të veçantë në zgjedhje ose referendum, me kusht që të jenë transparente në deklarimin e motivimit të tyre. Çdo mbështetje e tillë duhet t'i nënshtrohet gjithashtu legjislativonit të financimit të zgjedhjeve dhe partive politike.*

nënshtruan inspektimeve financiare qëllimkeqe dhe hetimeve penale në vitet 2016 dhe 2017, baza juridike e hetimit ka qenë pikërisht ky parim.

Pjesëmarrje e pamjaftueshme në proceset e hartimit të politikave

Parimet për pjesëmarrjen e shoqatave në proceset e hartimit të politikave përcaktohen në *Kodin e praktikave të mira për pjesëmarrjen e shoqërisë civile në procesin e hartimit të politikave, nuk*²⁵⁸ është një ligj në vetvete, por një listë e rekomandimeve joobligative, të lëshuara nga Qeveria për administratën publike, për përfshirjen dhe pjesëmarrjen e shoqërisë civile në procesin e hartimit të politikave. Në njëfarë mase, ky boshllëk duhet të mbulohet nga kuadri që rregullon procesin e vlerësimit të ndikimit të rregullores (ku konsultimet publike janë komponent integral).²⁵⁹ Megjithatë, raportet vjetore të Ministrisë së Shoqërisë Informatike dhe Administratës për procesin e PVR-s tregojnë gjetje shqetësuese në lidhje me zbatimin e procesit në praktikë. Për shembull, nga 16 ministri në Qeveri, 15 prej të cilave kishin aktivitet legjislativ në vitin 2021, vetëm 2 publikuan planin vjetor të kërkuar për PVR. Draft-raportet et ende nuk janë përfunduar në mënyrë adekuate. Nga 111 propozimet ligjore të miratuara nga Qeveria, vetëm 49 draft-raportet e PVR-së u dorëzuan në MSHIA, dhe mbi 40% u miratuan pa raporte të PVR-së.

Arsyeja kryesore për këtë është mungesa e një baze të fortë ligjore të përcaktuar në ligj (si Akti i Kuvendit) për këto rregulla. Për momentin, ato janë të shpërndara midis disa akteve të ndryshme nënligjore²⁶⁰ me fuqi detyruese të kufizuar. Përvoja ka treguar se pjesëmarrja e SHQ-ve ende shihet më shumë si një barrë dhe detyrim, sesa një kontribut i dobishëm në rritjen e legjitimitetit të ligjeve dhe politikave. Duke e parë pjesëmarrjen si të vetmen që lidhet me procesin e vlerësimit të ndikimit gjithashtu mungon pika e saj. Një nga arsyet kryesore për një gjendjen e tillë, nga aspekti i kuadrit legjislativ, është fakti se akti i vetëm i përgjithshëm, përcaktimi i praktikave më të mira për pjesëmarrjen e opinionit, nuk është i natyrës juridike. Në mënyrë që bashkëpunimi të realizohet në praktikë, është e nevojshme të sigurohet që pjesëmarrja të jetë jo vetëm një praktikë e mirë, por edhe një parakusht për ligje dhe politika të mira. Natyra juridike e dokumentit është e rëndësishme sepse mund të ndikojë në atë se sa dispozita mund të zbatohen në praktikë dhe llojet e masave që do të duhet të merren në mënyrë që të sigurohet harmonizim nga organet përgjegjëse shtetërore.

Korniza joadekuate legjislative për mjedis mundësues për shoqëri civile

LSHF nuk parashikon ndonjë detyrim konkret për organet shtetërore për të krijuar dhe mbështetur një mjedis mundësues²⁶¹ për funksionimin dhe zhvillimin e OQ-ve. Ekzistojnë disa përjashtime në lidhje me mundësinë e përjashtimeve tatimore dhe doganore në përputhje me një ligj të veçantë, mundësinë e financimit shtetëror, si dhe bazën për delegimin e shërbimeve publike për SHQ-të. LSHF nuk arrin të sjellë detyrime dhe kompetenca për organet shtetërore përgjegjëse për sigurimin e një mjedisi të favorshëm për të mbështetur shoqërinë civile. Ai nuk delegon kompetenca në lidhje me procesin e përgatitjes, zbatimit dhe vlerësimit të politikave, rregulloreve dhe masave që ndikojnë në zhvillimin dhe funksionimin e OQ-ve. Megjithëse disa nga masat që prekin mjedisin janë të një natyre jorregulatore, është e nevojshme të hidhen themele të caktuara në ligjin bazë që rregullon statusin dhe funksionimin e organizatave. Për shembull, mekanizmi ekzistues për bashkëpunim midis Qeverisë dhe OQ-ve, Këshilli për Bashkëpunim midis Qeverisë dhe OQ-ve, u krijua me vendim të Qeverisë²⁶² dhe kompetencat e tij

²⁵⁸Kodi i praktikave të mira për pjesëmarrjen e sektorit civil në procesin e politikëbërjes. "Fletore Zyrtare" nr. 99/2011.

²⁵⁹Udhëzime për mënyrën e veprimit në ministri gjatë kryerjes së vlerësimit të ndikimit të rregullores, "Gazeta Zyrtare" nr. 106/2013 dhe Metodologjia e vlerësimit të ndikimit të rregullores, "Gazeta Zyrtare" nr. 107/2013.

²⁶⁰Rregullat e punës së Qeverisë; Udhëzime se si të vepron në ministri në procesin e kryerjes së vlerësimit të ndikimit të rregullores; dhe Metodologjia për vlerësimin e ndikimit të rregullores.

²⁶¹Mjedis mundësues për OSHC-të përcaktohet gjerësisht si kushtet në të cilat veprojnë OSHC-të. Në mënyrë të veçantë, mjedis mundësues konsiderohet të jetë një gamë e larmishme e kushteve – ekonomike, politike, sociale, kulturore, ligjore dhe të tjera – që ndikojnë në aftësinë e qytetarëve, individualisht ose kolektivisht, për të marrë pjesë vullnetarisht në shoqërinë civile. Ai mbulon tre elementë kryesorë: 1. Garancitë themelore ligjore të lirisë. 2. Mundësimi i kuadrit ligjor dhe rregullator për qëndrueshmërinë financiare të OSHC-ve dhe 3. Marrëdhënia Qeveri – Shkoni.

²⁶²Vendim për themelimin e Këshillit për bashkëpunim ndërmjet Qeverisë dhe sektorit civil dhe ndryshimet pasuese.

përcaktohen me këtë akt, i cili ka më pak fuqi ligjore në krahasim me ligjin. Procesi i planifikimit dhe zbatimit të dokumentit strategjik për zhvillimin e shoqërisë civile udhëhiqet gjithashtu nga udhëzimet për dokumentet strategjike që janë një lloj ligji i butë. Natyra e detyrueshme e dispozitave ligjore do të lejojë që këto masa të planifikohen dhe zbatohen nëse ato shndërrohen në LSHF.

Mungesa e transparencës në zhvillimet e reja mbi financimin shtetëror të OQ-ve

Me propozim-buxhetin për vitin 2022, Qeveria, pa kurrfarë konsultimesh paraprake me shoqërinë civile dhe Këshillin për Bashkëpunim midis Qeverisë dhe Shoqërisë Civile, ndau fonde për ndarjen e SHQ-ve në Ministrinë e Sistemit Politik dhe Marrëdhënieve Ndërmjet Bashkësive. Një devijim i tillë nga praktika e krijuar më parë, ku mjetet ndaheshin nga Qeveria në bazë të një thirrjeje të hapur, nuk ishte as e arsyeshme dhe as e elaboruar. Pa marrë parasysh reagimet e Këshillit²⁶³ dhe shoqërisë civile, Kuvendi miratoi buxhetin siç u propozua.²⁶⁴ Ky ndryshim nuk ishte në përputhje me procesin e vazhdueshëm të reformimit të sistemit të financimit shtetëror të SHQ-ve.²⁶⁵ Këshilli i²⁶⁶ kërkoi Qeverisë të rishqyrtojë vendimin, por pa sukses. Injorimi i Këshillit nga ana e Qeverisë rezultoi në bojkot të punës së Këshillit nga përfaqësuesit e SHQ-ve anëtare. Kjo më tej shkaktoi pezullimin e dialogut të strukturuar midis shoqërisë civile dhe Qeverisë. Synimi për të shmangur konsultimet me SHQ-të për çështje me interes për ta u përsërit në shtator 2022 kur Qeveria, pa njoftim paraprak ose përfshirje, miratoi vendim të ri për ndarjen e mjeteve për aktivitetet e programit të SHQ-ve²⁶⁷ që kanë autoritetin e Ministrisë së Sistemit Politik dhe Marrëdhënieve Ndërmjet Bashkësive për të publikuar thirrjen publike, për të vlerësuar propozimet dhe për të zgjedhur një projekt për financim. Megjithëse u alokuan fonde për vitin 2022, thirrja publike u shpall në tetor të vitit 2022. Projektet e përzgjedhura nuk janë publikuar në faqen e internetit të Ministrisë dhe as në ndonjë faqe tjetër interneti, informacioni është publikuar në Gazetën Zyrtare.²⁶⁸

Këshilli për bashkëpunim ndërmjet qeverisë dhe shoqërisë civile në bojkot

Për shkak të arsyeve të arsyetuara në paragrafin e mëparshëm, anëtarët e Këshillit për Bashkëpunim midis Qeverisë dhe shoqërisë civile nga SHQ-të, në shenjë proteste, bojkotuan punën e Këshillit. Bojkoti është rezultat i evitimit të Qeverisë për t'u konsultuar me Këshillin për çështje brenda kompetencës së tij. Kjo u bë duke shkelur vendimin e Qeverisë²⁶⁹ që formoi Këshillin si një organ këshillues për të gjitha çështjet dhe proceset që lidhen me SHQ-të. Bojkoti filloi në mars të vitit 2022 dhe vazhdoi gjatë gjithë vitit. Si rezultat, niveli i dialogut të strukturuar midis dy palëve pothuajse nuk ekzistonte në dëm të mjedisit mundësues të shoqërisë civile. Në fillim të vitit 2023, pati disa iniciativa nga anëtarët e shoqërisë civile për të rivendosur komunikimin me Qeverinë, për fat të keq pa sukses.²⁷⁰

4.4 Rekomandime në lidhje me lirinë e shprehjes

- Të zbatohet një qasje me tolerancë zero ndaj frikësimit, kërcënimeve dhe akteve të dhunës ndaj gazetarëve në ushtrimin e profesionit të tyre, të zbatohet hetim efektiv për të gjitha pretendimet dhe të sigurohet që autorët të nxirren para drejtësisë;

²⁶³<https://www.nvosorabotka.gov.mk/?q=en/node/549>

²⁶⁴Buxheti i Republikës së Maqedonisë së Veriut për vitin 2022 faqe 229

²⁶⁵Qeveria ka premtuar të reformojë sistemin e financimit shtetëror të OSHC-ve në Programin e saj për periudhën 2020 – 2024 (f. 27 Për këtë qëllim, në gjysmën e dytë të vitit 2021, u krijua një grup pune me detyrën e propozimit të një modeli të reformuar për shpërndarjen e fondeve për OSHC-të.

²⁶⁶<https://fosm.mk/current-project/sovetot-za-sorabotka-megu-vladata-i-graganskoto-opshtestvo-bara-itene-rebalans-na-budhetot-na-generalniot-sekretarijat-na-vladata-za-finansirane-na-zdruzhenija-i-fondacii-za-2022-godina/>

²⁶⁷“Fletore Zyrtare” nr. 210/2022

²⁶⁸“Fletore Zyrtare” nr.275/2022

²⁶⁹Disa nga detyrat e Këshillit janë të japë mendim, ndër të tjera, për programet dhe aktet ligjore që lidhen ose kanë ndikim në zhvillimin dhe shoqërinë civile, si dhe të bëjë propozime për fushat e buxhetimit dhe prioritetet specifike për financimin e aktiviteteve të OSHC-ve (neni 2 i Vendimit).

²⁷⁰Dimitrieski, A. (2023) Shoqëria civile: Qeveria formoi Këshill, por nuk dëshiron të konsultohet me të. Gjetet në: <https://360stepeni.mk/video-gragansko-opshtestvo-vladata-formirashe-sovet-no-ne-saka-da-se-sovetuva-so-nego/>

- Të mbështeten përpjekjet e vetërregullimit të platformave të mediave onlajn me qëllim që të sigurohen standarde të larta profesionale në raportimin në përputhje me praktikat e mira ndërkombëtare;
- Gjykatat duhet të avancojnë zbatimin e praktikës gjyqësore të Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut në procedimin e padive kundër gazetarëve dhe mbrojtësve të të drejtave të njeriut dhe të parandalojnë përdorimin e tyre për qëllime frikësimi;
- Të rishikohet korniza juridike në fushën e mediave në përputhje me të drejtën e BE-së dhe standardet evropiane, në veçanti duke vazhduar përpjekjet për përafrimin e ligjeve kombëtare me Direktivën e rishikuar evropiane për shërbimet mediatike audiovizuale në lidhje me mediat onlajn dhe mbrojtjen e të drejtave të autorit;
- Të bëhen përpjekjet e nevojshme për zbatimin e strategjisë për reformimin e transmetuesit publik dhe të finalizohen emërimet për këshillin programor të radiodifuzerit publik dhe këshillin e rregullatorit për mediat.

4.5. Rekomandime në lidhje me lirinë e bashkimit

- Të ndryshojë dhe plotësohet Ligjin për shoqatat dhe fondacionet duke vendosur, ndër të tjera, një detyrim për organet shtetërore për krijimin dhe mbështetjen e mjedisit të favorshëm për shoqërinë civile;
- Të shqyrtohen ndryshimet dhe plotësimet e LSHF të tetorit të vitit 2022 në lidhje me emrat e shoqatave duke siguruar që çdo ndalim i regjistrimit të një organizate t'i nënshtrohet rregullave të përgjithshme për ndalimin e organizimit dhe në kompetencë të Prokurorisë Publike dhe gjykatës në përputhje me standardet ndërkombëtare;
- Të përmirësohet formulimi i nenit 13 të LSHF-së duke përcaktuar në mënyrë më të detajuar termat “aktivitete të partisë politike” dhe “pjesëmarrje në fushatë zgjedhore” për shkak të paqartësisë dhe potencialit të tyre për keqinterpretim dhe të riformulojë dispozitën duke përdorur një gjuhë më konkrete që do të përcaktojë një përkufizim më të saktë midis lirisë së padiskutueshme të shprehjes dhe të drejtave të bashkimit, si dhe aktiviteteve të rezervuara ekskluzivisht për partitë politike;
- Kushti për zbatimin e vlerësimit të ndikimit të rregullativës së të gjitha rregulloreve (ligjeve dhe akteve nënligjore të propozuara nga Qeveria dhe ministritë), duke përfshirë detyrimet për konsultime të detyrueshme publike, duhet të përcaktohen me ligj (akti i Kuvendit). Ligji duhet të parashikojë sanksione për mosrespektim të rregulloreve të tij;
- Të miratohet rregullativë e detajuar nga Qeveria që do të rregullojë në detaje temat si vijon: parimet e pjesëmarrjes; llojet e pjesëmarrjes dhe fazat e pjesëmarrjes; mekanizmat e pjesëmarrjes; përcaktimi i detyrimit për konsultim për të gjitha dokumentet e karakterit juridik dhe programor; rregullimi i mënyrës dhe kriterëve dhe procedurës për emërimin e anëtarëve të SHQ-ve në grupet e punës;
- Të rifillojë dialogu i strukturuar me SHQ-të përmes Këshillit për Bashkëpunim midis Qeverisë dhe shoqërisë civile. Hapi i parë në rivendosjen e dialogut duhet të jetë rishikimi i vendimit për ndarjen e kompetencave për ndarjen e mjeteve për aktivitetet programore për SHQ-të në Ministrinë e Sistemit Politik dhe Marrëdhëniet Ndërmjet Bashkësive. Më pas, procesi për reformë të financimit shtetëror duhet të vazhdojë siç është planifikuar në programin qeveritar në mënyrë inkluzive dhe transparente.

Kapitulli 5 – TRAFIKIMI I QENIEVE NJERËZORE

5.1. Tendencat e reja, karakteristikat e trafikimit të qenieve njerëzore në nivel kombëtar

Republika e Maqedonisë së Veriut mbetet si destinacion fillestar, tranzitor dhe destinacion përfundimtar për viktimat e trafikimit të qenieve njerëzore (TQNJ). Eksploatimi seksual është forma mbizotëruese, e cila zakonisht zhvillohet në institucionet e gastronomisë dhe klubet e natës në pjesën perëndimore të vendit. Ekziston një numër i vogël i rasteve të identifikuar të eksploatimit të punës, gjë që tregon se fokusi mbizotërues është ende në forma të tjera, siç është eksploatimi seksual.²⁷¹ Si rrjedhojë, eksploatimi në punën sezonale bujqësore, ose lypja e detyruar, vazhdon të mos regjistrohet në statistikat zyrtare. Martesat e detyruara janë gjithashtu problem, zakonisht si një kombinim i eksploatimit seksual dhe të punës. Identifikimi i viktimave të mundshme të TQNJ është dukshëm i vështirë sepse ka shumë raste të trafikimit të brendshëm (nga një pjesë e vendit në tjetrën) me fëmijë, raste kur trafikantët janë të afërmit e tyre të ngushtë ose persona të njohur mirë nga fëmijët. Për numrin e vogël të viktimave të identifikuar kontribuon edhe nga fakti se metodat e rekrutimit ndryshojnë, kështu që në vend të dhunës fizike ka frikësim dhe detyrim, të cilat janë të vështira për t'u zbuluar. Gjithashtu, viktimat fëmijë janë veçanërisht të rrezikuara dhe nuk mund të raportojnë vetë trafikimin e qenieve njerëzore. Në vitin 2022, u identifikuan tetë viktima të trafikimit njerëzor, shtatë prej të cilëve janë fëmijë. Shtatë viktima janë shtetas vendorë, dhe një viktimitë është e huaj. Martesa e detyruar (7 raste) është forma mbizotëruese, dhe ka një eksploatim të rastësishëm seksual.²⁷² Një mënyrë e re e sjelljes nga trafikantët është rekrutimi i viktimave përmes mediave sociale, është shqetësuese që kufiri i moshës së viktimave po zvogëlohet, duke qenë se dhjetë vjet më parë, viktimat ishin 16 vjeç e lart, e tani ata janë 10 deri në 17 vjeç.²⁷³

Në vitin 2021, u identifikua një grup më i madh prej 40 viktimash të huaja të eksploatimit të punës, 35 burra dhe 4 gra, si dhe një shtetas rus²⁷⁴. Trafikantët tajvanëzë kanë rekrutuar punëtorë tajvanëzë me premtime të rreme për punë në Maqedoninë e Veriut, me qëllim të punës së detyruar. Trafikantët e qenieve njerëzore ua kanë marrë pasaportat e tyre, ua kanë mbajtur pagat, kanë kufizuar lëvizjen e tyre dhe kanë ngritur një qendër thirrjesh ku kanë detyruar viktimat tajvanëze të bëjnë thirrje të rreme.²⁷⁵ Mirëpo, numri i rasteve të trafikimit me qëllim të eksploatimit të punës në Maqedoninë e Veriut është mjaft i ulët, e rastet janë më të mëdha dhe në pjesën më të madhe të panjohura nga publiku për shkak të mungesës së kufirit të qartë midis shkeljeve të dispozitave të ligjit të punës dhe eksploatimit të punës. Strategjia kundër trafikimit vëren se numri i viktimave të identifikuar të trafikimit të qenieve njerëzore për eksploatim të punës është "i pakonsiderueshëm dhe kufizon mundësinë e identifikimit të sektorëve të rrezikuara dhe grupeve të rrezikuara".²⁷⁶

²⁷¹Ristovski, G., Zdravkova, I., Skrivankova, K., Amet, K., Jovevski, L., Risteska, M. (2022) Tregtia e punës në Maqedoninë e Veriut: faktorët e rrezikut, tendencat dhe sfidat, Këshilli i Evropës, e arritshme në: <https://rm.coe.int/report-labour-trafficking-north-macedonia-2022/1680a81842>

²⁷²Informacioni është marrë nga Komisioni kombëtar për luftimin e trafikimit të qenieve njerëzore për periudhën 1 janar 2022 – 24 nëntor 2022

²⁷³MIA (2022, 18 tetor), 7 nga 8 viktima të trafikimit janë të mitur, grabitqarët po përdorin gjithnjë e më shumë internetin. MIA, e arritshme në:

https://www.fakulteti.mk/news/18102022/od-osum-zhrtvi-na-trgovija-so-lugje-godinava-sedum-se-maloletni-predatorite-se-povekje-go-koristat-internetot?fbclid=IwAR3o_6EewWPXF6zkbZXXXGqmTI02jBEcTi8xHoC9A6jzXX33hYKRQkIY

²⁷⁴Informacioni i marrë nga Komisioni kombëtar për luftimin e trafikimit të qenieve njerëzore për periudhën 1 Janar 2021 - 31 Dhjetor 2021

²⁷⁵Spasoski, S. (2021, 28 maj), Taivaneze mashtruese që punonte si skllave në Bardovci, kreu mashtrim telefonik për "bosët": <https://meta.mk/izmamani-tajvanci-rabotele-kako-robovi-vo-bardovci-vrshete-telefonski-izmami-za-gazdite/>

²⁷⁶Strategjia kombëtare për luftën kundër trafikimit të qenieve njerëzore dhe migracionit të paligjshëm, Strategjia për luftën kundër trafikimit të qenieve njerëzore (2021 – 2025)

Identifikimi i viktimave të TQNJ midis emigrantëve dhe refugjatëve

Republika e Maqedonisë së Veriut është kryesisht vend tranzit për emigrantët dhe refugjatët. Shumica vazhdojnë të kalojnë nëpër territor ose të qëndrojnë për një kohë, duke pritur mundësinë tjetër për të kaluar në BE. Vetëm një numër i vogël i tyre aplikojnë për azil. Ende mungon regjistrimi i duhur i emigrantëve që kalojnë nëpër vend dhe numrat e saktë nuk janë të arritshëm. Mbrojtja adekuate dhe kontrolli i nevojave të njerëzve që kalojnë është ende një sfidë, veçanërisht për grupet e rrezikuara.²⁷⁷

Identifikimi midis grave dhe vajzave të gjetura gjatë inspektimeve në klubet e natës

Strategjia kombëtare për luftimin e trafikimit të qenieve njerëzore identifikon baret dhe restorantet në pjesën perëndimore të vendit si vendndodhjen më të zakonshme për eksploatimin e viktimave. Megjithatë ka bastisje dhe kontrole policore, asnjë prej tyre deri më tani nuk ka rezultuar me dënime për eksploatim pune, por vetëm me procedurë kundërvajtëse ndaj grave migrante që punojnë në mënyrë të paligjshme si këngëtare, valltare ose kamariere, si dhe deportimin dhe ndalimin e hyrjes së tyre në vend. Asnjë kallëzim penal nuk është ngritur kundër pronarëve të bareve dhe restoranteve për përfshirje në trafikimin e qenieve njerëzore dhe eksploatimin e punës. Policia lokale ka dëbuar viktimat e huaja potenciale të TQNJ para skadimit të periudhës së tyre dy mujore e të menduarit. Ligji i të huajve u lejon viktimave të huaja të TQNJ një periudhë dymujore për mendim për të vendosur nëse do të dëshmojnë kundër trafikantëve të tyre, që pasohet me një leje qëndrimi të përkohshme gjashtëmujor, pavarësisht nëse ata do të dëshmojnë apo jo. Asnjë viktimitë e huaj e TQNJ nuk ka kërkuar leje qëndrimi në vitin 2021.

5.2. Legjislacioni dhe kapacitetet institucionale

Republika e Maqedonisë së Veriut miratoi legjislacion që është kryesisht në përputhje me standardet evropiane, kriminalizon trafikimin e qenieve njerëzore dhe ndalon rreptësisht punën e detyruar dhe mbron të drejtat e lëvizjes së lirë, zgjedhjen e punës dhe sigurinë në punë. Në vitin 2022, shteti miratoi *Ligjin për pagesën e kompensimit të viktimave të krimeve të dhunshme*²⁷⁸, i cili parashikon mundësinë që viktimës t'i paguhen shpenzimet mjekësore, fitimet e humbura dhe "ndihma e solidaritetit" (në thelb, dëmet morale), për një shumë totale që nuk tejkalon 5.000 euro për viktimitë. "Për këtë, është e nevojshme që viktima të raportojë krimin në polici. Gatishmëria e viktimës për të bashkëpunuar me agjencitë e zbatimit të ligjit dhe për të marrë pjesë në procedurat penale nuk janë parakusht për ushtrimin e së drejtës së viktimës për kompensim monetar.

Është hartuar *Ligji i ri për procedurën Penale* i cili përmban dispozita për të forcuar mbrojtjen e viktimave në lidhje me qasjen e tyre në ndihmë juridike falas dhe të drejtat e mbrojtjes. Në vitin 2018, Qeveria ndryshoi legjislacionin për të vendosur viktimat e mundshme vendore dhe të huaja të TQNJ në strehimore. Qeveria miratoi *Strategjinë kombëtare dhe planin kombëtar të veprimit (PKV)* për 2021 – 2025 dhe rishikoi PSO-në për identifikimin dhe referimin e viktimave sipas nevojave aktuale. Komisioni kombëtar për luftimin e trafikimit të qenieve njerëzore dhe migracionit të paligjshëm është organi përgjegjës për monitorimin e zbatimit të Strategjisë.

Zyra e mekanizmit kombëtar të referimit (MKR) në Ministrinë e Punës dhe Politikës Sociale është institucioni kryesor për koordinimin e klasifikimit dhe raportimit të viktimave të trafikimit. Për të adresuar shqetësimet për shkak të mungesës së hetimit proaktiv, u krijuan *ekipe të lëvizshme* përgjegjëse për zbulimin, identifikimin dhe referimin e viktimave të mundshme të trafikimit, me qëllim të raportimit të viktimave të trafikimit, si dhe zbulimin e individëve në rrezik para se të bëhen viktima. Ekipe të lëvizshme përbëhen nga punonjës socialë, anëtarë të njësisë speciale të policisë dhe stafit të OC-ve për të zbuluar dhe identifikuar popullatat e rrezikuara, duke përfshirë viktimat e trafikimit. Këto ekipe ndaluan përkohësisht punën në vitin 2020 si rezultat i pandemisë, por rifilluan sesionet e tyre të rregullta në vitin 2021. Në vitin 2022, shteti krijoi një *Ekipe operative* me

²⁷⁷Shoqata Maqedonase e Juristëve të Rinj (2022), Gjendja e azilit në Republikën e Maqedonisë së Veriut në vitin 2021, e arritshme në: <https://myla.org.mk/wp-content/uploads/pdf/Sostojbata-so-azilot-vo-RSM-2021-1.pdf>

²⁷⁸Zbatimi i tij do të fillojë në maj të vitit 2023.

përfaqësues të prokurorisë, policisë, Ministrisë së Punës dhe Politikës Sociale dhe shoqërisë civile, i cili është përgjegjës për identifikimin formal të viktimave të trafikimit.

Në vitin 2022, Ministria e Brendshme nënshkroi Memorandumin e Bashkëpunimit me Inspektoratin e Punës për të bërë një vizitë të përbashkët në vendet e vlerësuara si më të rrezikshme bazuar në njohuritë dhe praktikën e ekspertëve: ndërtimtaria, industria e tekstilit dhe këpucëve, klubet e natës (veçanërisht ato që ndodhen në pjesët perëndimore të vendit), bujqësia, turizmi, shërbimet e pastrimit dhe mirëmbajtjes, etj.

Përkundër disa përparimeve në këtë fushë, shteti ende nuk ka kapacitet të mjaftueshëm për të adresuar këtë problem. Sfidat fillestare kontribuojnë në nivele të ulëta të raportimit dhe identifikimit pavarësisht mekanizmave të krijuar si pjesë e kornizës institucionale të qeverisë për të luftuar trafikimin e qenieve njerëzore. Policia vazhdon të mos ketë fonde dhe pajisje të përshtatshme për të kryer hetime proaktive. Në mënyrë të ngjashme, Prokuroria Themelore Publike për ndjekjen e krimit të organizuar dhe korrupsionit (PTHPKOK) nuk kishte burime të mjaftueshme, duke përfshirë personelin dhe një sistem digjital të menaxhimit të rasteve, për të vepruar ndaj të gjitha rasteve nën juridiksionin e saj.²⁷⁹

5.3. Qasja në drejtësi dhe mjetet juridike, duke përfshirë kompensimin monetar

E drejta për informim

Viktimat e TQNJ informohen për të drejtat e tyre, duke përfshirë të drejtën e kompensimit monetar, që në fazën më të hershme të identifikimit të tyre paraprak. Informacioni sigurohet nga përfaqësues të ekipeve të lëvizshme që veprojnë në pesë rajone të vendit. Ekipeve të lëvizshme çdo vit identifikojnë shumicën e viktimave të mundshme dhe shumë nga ekspertët kombëtarë dhe GRETA vlerësuan ekipeve si praktika më e mirë në identifikimin dhe bashkëpunimin proaktiv midis shoqërisë civile dhe Qeverisë. Gjatë procedurave penale që përfshijnë viktimat e huaja të TQNJ, një përkthyes zakonisht punësohet me mbështetjen e një organizate ndërkombëtare.

Ndihma juridike dhe ndihma juridike falas

Legjislacioni ekzistues nuk ofron qasje efektive në ndihmë juridike për viktimat e trafikimit me qëllim të eksploatimit të punës.²⁸⁰ Këshillimi ligjor për viktimat sigurohet që në fazën e hershme të procedurës nga përfaqësuesit e ekipeve të lëvizshme. Mirëpo, ofrimi i një avokati për viktimën nga kontakti i parë me një autoritet shtetëror dhe para se të bëjë një deklaratë, si dhe gjatë procedurës penale, është ende sfidë. Në aspektin e së drejtës për ndihmë juridike falas, asnjë viktimë nuk ka marrë avokat në kurriz të shtetit meqë *Ligji për ndihmë juridike falas*²⁸¹ përjashton procedurën penale.²⁸² Në mungesë të ndihmës juridike falas që do të ofrohet nga shteti, ndihma juridike dhe mbrojtja e viktimave sigurohen nga fonde të ndryshme.²⁸³ *Ligji i ri për procedurën penale*²⁸⁴, i cili është hartuar, do të përmirësojë qasjen e viktimave në ndihmë juridike. Është gjithashtu e nevojshme të ndryshohet Ligji për ndihmën juridike falas. Është e nevojshme të miratohen dispozita që do të garantojnë që viktima të ketë qasje në kohë dhe ndihmë juridike cilësore. Gjithashtu, duhet të përcaktohen më tej kushtet dhe procedura për qasje të lirë në ndihmë juridike. Normat e qarta

²⁷⁹ Departamenti amerikan i Shtetit, Raporti i trafikimit të personave, Maqedonia e Veriut, 2022, e arritshme në: <https://www.state.gov/reports/2022-trafficking-in-persons-report/north-macedonia/>

²⁸⁰ Raporti i 9-të i përgjithshëm i Këshillit të Evropës (mars 2020) mbi aktivitetet e GRETËS, 01.01. – 31.12.2019, paragrafët 162-165. Gjetjet e GRETËS janë si më poshtë: (1) mungesa e legjislacionit për ndihmë juridike falas; (2) mungesa e qasjes efektive në ndihmë juridike, duke përfshirë kompensimin monetar; (3) mungesa e trajnimit dhe kapacitetit të avokatëve mbështetës të viktimave për të kërkuar dëmshpërblim.

²⁸¹ Ligji për ndihmë juridike falas, "Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut", nr. 101/2019.

²⁸² Qëndrimi i Ministrisë së Drejtësisë mbi kërkesën për ndihmë juridike falas të parashtruar nga një viktimë e një krimi.

²⁸³ Komisioni kombëtar për luftimin e trafikimit të qenieve njerëzore (2021.), Raporti vjetor 2021, e arritshme në: shorturl.at/tAHP3

²⁸⁴ Ligji për procedurën penale, "Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut", nr. 150/2010, 100/2012, 142/2016, 193/2016, 198/2018.

dhe të sakta ligjore do të heqin interpretimet e paqarta në lidhje me organin përgjegjës shtetëror për emërimin e avokatit, si dhe ligjin në fuqi për dhënien e ndihmës juridike falas për viktimat e trafikimit.

Kompensimi monetar nga autorët

Kompensimi monetar nga autorët mund të merret vetëm nëse autori ka pasuri dhe ka vendim gjyqësor për sekuestrimin ose konfiskimin e pasurisë së autorit. Kërkesa për kompensim monetar mund të zgjidhet në procedurën penale kundër autorit ose gjykata penale mund ta referojë viktimën në gjykatën civile për kërkesën për kompensim monetar. Në vitin 2020, u miratua një aktgjykim me të cilin viktimës iu dha një shumë kompensimi monetar prej 300,000 denarësh (4,800 euro), e cila u krye nga mjetet e autorit, të konfiskuara nga gjykata.²⁸⁵ Gjithashtu, në vitin 2021, kompensimi monetar iu dha një fëmije viktimë e martesës së detyruar në shumën prej 300,000 denarë (4,800 euro).²⁸⁶ Pengesa më e zakonshme në ekzekutimin e vendimit përfundimtar për përfitimin e dëmshpërblimit monetar është mungesa e pasurisë në emër të autorit të veprës penale, si dhe procedura për shitjen e pasurisë autorëve të veprës penale kërkon një kohë të gjatë dhe shpesh është e pasuksesshme, sepse pak prej tyre duan të blejnë pronë të një kriminel, gjë që mund t'u shkaktojë probleme.

Kompensimi monetar nga shteti

Nëse personi i dënuar nuk mund të sigurojë kompensimin monetar, ligji parashikon mundësinë që viktima e një krimi, për të cilin shqiptohet dënim prej së paku katër vjet burg, të marrë kompensim monetar për dëmin material dhe jomaterial nga një fond shtetëror në kushte dhe në mënyrat e parashikuara me ligj të veçantë.²⁸⁷ Viktimat nuk mund ta ushtronin këtë të drejtë në praktikë, Kuvendi më në fund miratoi ligjin për pagesën e kompensimit të viktimave të krimeve të dhunshme, pasi ligji ishte hartuar që nga viti 2016. Kjo është veçanërisht e rëndësishme sepse viktima mund të marrë kompensim monetar nga shteti në fazën më të hershme, madje edhe para fillimit të procedurës penale. Ligji për pagesën e kompensimit monetar nuk do të zëvendësojë të drejtën për të ngritur padi në procedurat civile kundër autorit që është dënuar, por do të sigurojë që e drejta për një lloj kompensimi monetar nuk do të varet nga epilogu ose rezultati i procedurës civile.

Të drejtat e veçanta procedurale për viktimat e TQNJ (veçanërisht viktimat fëmijë)

Mirëpo, nga analiza e vendimeve gjyqësore në lidhje me veprën penale të trafikimit të qenieve njerëzore dhe trafikimit të fëmijëve, mund të konkludohet se në praktikë shumë rrallë zbatohen masa të veçanta procedurale për mbrojtjen e fëmijëve viktima, me qëllim shmangien e viktimizimit sekondar.²⁸⁸ Asnjë nga gjykatësit nuk shfrytëzoi rastin për të ekzaminuar një viktimë fëmijë duke përdorur mjete teknike të transmetimit të imazhit dhe zërit, shumë prej vendimeve nuk janë anonime dhe përmbajnë të dhëna personale të viktimës, mirëpo, përmirësime janë vërejtur në praktikën e fundit. Në vitin 2018, u bë një vendim bazuar në një intervistë audio dhe video të regjistruar të një viktime fëmijë me një çrregullim të butë mendor nga prokurori. Fëmija u intervistua vetëm një herë.²⁸⁹ Në vitin 2020, gjykata përjashtoi publikun nga gjykimi për të mbrojtur privatësinë e fëmijës viktimë.²⁹⁰ Në përgjithësi, një përkthyes sigurohet për viktimat e huaja gjatë procedurave penale.

Strehimore

Strehimorja për viktimat e TQNJ akomodon gra dhe fëmijë viktima me kapacitet për të akomoduar gjashtë viktima, por qeveria nuk kishte kapacitet shtesë për të akomoduar viktimat nëse strehimorja

²⁸⁵Lënda Nr KOK 86/19 lëshuar më 26.03.2020

²⁸⁶ Lënda Nr. Kok 20/18 lëshuar më 19.04.2021

²⁸⁷Ligji për procedurën penale, "Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut", nr. 150/2010, 100/2012, 142/2016, 193/2016, 198/2018, neni 53 paragrafi 3 pika 2

²⁸⁸Lazetiç dhe Zdravkova (2020), të drejtat e viktimave të trafikimit të qenieve njerëzore në procedurat gjyqësore. E arritshme në: <https://rm.coe.int/hf29-research-thb-mkd/16809f035d>

²⁸⁹ Lënda Nr. Kok 92/18 aktgjykim i lëshuar më 25.10.2019

²⁹⁰Lënda Nr. Kok 86/19 lëshuar në maj 2020

ishite e mbushur dhe nuk kishte mundësi për strehim më afatgjatë.²⁹¹ OJQ Porta e hapur – La Strada, Maqedoni, operon strehimoren me mjete të kufizuara të siguruara nga Qeveria. Qendra e tranzitit për të huajt në Gazi Babë, e cila është qendër paraburgimi, vazhdoi të strehojë shumicën e viktimave të mundshme të huaja të TQNJ, duke përfshirë fëmijët. Duhet të theksohet se kjo qendër paraburgimi nuk është vend i përshtatshëm për të akomoduar viktimat e huaja të TQNJ, dhe se ka mungesë të shërbimeve ligjore dhe psiko-sociale për viktimat.

5.4. Rekomandime

- Të transponohen vazhdimisht direktivat e BE-së (2004/81/KE, 2008/115/KE, 2011/36/BE, 2011/92/BE, 2012/29/BE) dhe të përmbushen rekomandimet e përfshira në raportet e GRETËS nga raundi i parë, i dytë dhe i tretë i vlerësimit, e në veçanti zbatimi i përpiktë i kornizës ekzistuese ligjore;
- Të ratifikohet dhe zbatohet Protokollin i vitit 2014 i Konventës së punës së detyruar të ILO-s, viti 1930;
- Të miratohet Ligji i ri për procedurën penale, i hartuar në vitin 2018;
- Të zbatohet drejtë Ligji për pagesën e kompensimit monetar për viktimat e veprave penale të dhunshme, i miratuar në vitin 2022 (i hartuar në vitin 2016);
- Të ndryshohet dhe plotësohet legjislacioni i punës, me qëllim njohjen e praktikës së eksploatimit të punës në fusha shumë të rrezikshme si trafikimi i qenieve njerëzore në vend që të njihet vetëm shkëlja e dispozitave të Ligjit të punës (në rastet kur një personi i kërkohet të punojë pa pagesë ose për një pagë që është qartazi joproportionale me punën e kryer ose kur i cenohet dinjiteti njerëzor për shkak të kushteve të punës);
- Të rriten përpjekjet proaktive për të identifikuar viktimat e trafikimit dhe kontrollimi i vazhdueshëm për trafikimin e individëve në seks komercial, migrantët e paligjshëm, refugjatët dhe popullatat e tjera të rrezikuara;
- Të kryhen më shumë inspektive të përbashkëta nga autoritetet përgjegjëse (Ministria e Brendshme, anëtarët e grupit të punës, inspektorati i punës, ekipet e lëvizshme) në vendet që vlerësohen si më të rrezikuara në bazë të njohurive dhe praktikës së ekspertëve: ndërtimtaria, industria e tekstilit dhe këpucëve, klubet e natës (veçanërisht ato që ndodhen në pjesët perëndimore të vendit), bujqësia, shërbimet e pastrimit dhe mirëmbajtjes së turizmit, etj.
- Të rritet bashkëpunimi midis autoriteteve shtetërore, OC-ve, sindikatave dhe kompanive private në identifikimin e viktimave të eksploatimit të punës;
- Të rriten kapacitetet e Inspektoratit të punës për të kryer hetime proaktive për identifikimin dhe parandalimin e trafikimit të qenieve njerëzore në zonat e identikuara të rrezikut;
- Të ngrihen strehimore të posaçme për strehimin e fëmijëve dhe viktimave meshkuj të trafikimit, si dhe strehim adekuat për viktimat e huaja të trafikimit;
- Qeveria dhe OC-të të vazhdojnë të ofrojnë mbrojtje dhe ndihmë për viktimat e mundshme dhe të njohura zyrtarisht, duke përfshirë ushqimin, veshmbathjen, ndihmën mjekësore, ndihmën psiko-sociale, ndihmën juridike;
- Të rritet numri i ekipeve të lëvizshme përgjegjëse për identifikimin e viktimave të trafikimit si një praktikë e suksesshme;
- Të ofrohet trajnim i avancuar për gjykatësit, prokurorët dhe oficerët e policisë për hetimet, ndjekjet penale dhe dënimet për trafikimin e qenieve njerëzore dhe trafikimin e fëmijëve;

²⁹¹Departamenti Amerikan i Shtetit (2022) Raporti i trafikimit të qenieve njerëzore, Maqedonia e Veriut, e arritshme në: <https://www.state.gov/reports/2022-trafficking-in-persons-report/north-macedonia/>

-
- Të ofrohen trajnim i vazhdueshëm për inspektorët e punës, gjykatësit për kundërvajtje, policinë kufitare, punonjësit e shëndetësisë, trajnime për identifikimin dhe mbrojtjen nga eksploatimi i punës;
 - Të përmirësohet qasja në mbështetje juridike dhe psiko-sociale për viktimat e huaja të trafikimit, të cilat janë akomoduar në Qendrën për të huajt në Gazi Babë, duke kryer vizita periodike nga përfaqësues të ekipeve të lëvizshme;
 - Të zbatohen në mënyrë adekuate dispozitat për mbrojtjen procedurale dhe jashtë procesit të viktimave të TQNJ, në varësi të rrethanave të rastit dhe rrezikut që kërcënon viktimën dhe familjen e saj;
 - Të arrihet zgjidhje me kohë për të siguruar një përkthyes për viktimat e huaja të trafikimit sipas nevojës;
 - Të merren parasysh gratë dhe vajzat e gjetura gjatë inspektimeve në klubet e natës për viktimat e mundshme të trafikimit dhe t'u ofrohet atyre informacion, qasje tek përkthyesit, ndihmë juridike, strehim i sigurt si dhe ndihmë mjekësore dhe psikologjike, duke u siguruar që ato të mos kthehen/deportohen menjëherë në vendin e tyre të prejardhjes.

Kapitulli 6 – BARAZIA GJINORE

6.1. Diskriminimi mbi bazë gjinore

6.1.1. Korniza juridike

Kushtetuta e Republikës së Maqedonisë së Veriut²⁹² është akti më i lartë juridik në vend që garanton barazinë në Preambulën e saj. Neni 9 i Kushtetutës parashikon barazinë e të gjithë qytetarëve pavarësisht nga gjinia, raca, ngjyra e lëkurës, prejardhja kombëtare dhe sociale, besimi politik dhe fetar, prona dhe pozita shoqërore. Megjithatë, ajo nuk përmban dispozitë për barazinë gjinore, as nuk përfshin bazën për gjininë dhe identitetin gjinor.

Si një nga dokumentet kryesore për barazinë gjinore, Maqedonia e Veriut aderoi me suksesion në Konventën e Kombeve të Bashkuara për eliminimin e të gjitha formave të diskriminimit ndaj grave (CEDAW) dhe Protokollin fakultativ në vitin 1994. Deri më tani, në përputhje me detyrimet në lidhje me CEDAW, vendi në vitin 2017 dorëzoi raportin e gjashtë periodik në Komisionin për eliminimin e të gjitha formave të diskriminimit ndaj grave (Komiteti CEDAW). Në vitin 2018, Komiteti CEDAW publikoi vërejtjet përfundimtare për realizimin de jure dhe de facto të barazisë gjinore, në përputhje me dispozitat e CEDAW.²⁹³ Rekomandimet nga perceptimet e fundit përfundimtare theksojnë nevojën që vendi të ndërmarrë një qasje gjithëpërfshirëse për të promovuar barazinë gjinore dhe për të vepruar ndaj diskriminimit mbi bazë gjinore, duke përfshirë sfera të ndryshme të jetës, duke përfshirë politikën, vendin e punës dhe dhunën ndaj grave. Disa nga rekomandimet kryesore përfshijnë: forcimin e mekanizmave institucionalë për barazinë gjinore; intensifikimin e përpjekjeve për të parandaluar dhe trajtuar dhunën në bazë gjinore, duke përfshirë dhunën në familje dhe ngacmimin seksual; promovimin e pjesëmarrjes politike të grave; promovimin e fuqizimit ekonomik të grave; trajtimin e diskriminimit në vendin e punës.

Më shumë se 10 vjet pas ratifikimit të Konventës për të Drejtat e Personave me Aftësi të Kufizuara (KDPAK) në vitin 2011, vendi po ecën ngadalë drejt harmonizimit të legjislacionit me detyrimet që rrjedhin nga Konventa. Gratë dhe vajzat me aftësi të kufizuara janë ende një nga grupet më të diskriminuara në shoqëri, e cila është gjithashtu një nga kategoritë më të rrezikuara të qytetarëve ndaj dhunës, ngacmimit dhe abuzimit.

Ligji i parë për mundësitë e barabarta për gratë dhe burrat²⁹⁴ u miratua në vitin 2006 dhe në vitin 2012 u zëvendësua me një tekst të përmirësuar. Qëllimi kryesor i ligjit ishte krijimi i mundësive të barabarta për gratë dhe burrat në të gjitha sferat e jetës, si në sektorin privat ashtu edhe në atë publik, si dhe eliminimi i pengesave për arritjen e barazisë së plotë gjinore. Ligji përcaktoi mundësitë e barabarta për gratë dhe burrat, trajtimin e barabartë, diskriminimin në bazë të gjinisë, diskriminimin e drejtpërdrejtë dhe të tërthortë, ngacmimin dhe ngacmimin seksual, barazinë e plotë të grave dhe burrave, përfaqësimin e barabartë dhe përfshirjen e aspekteve gjinore në politikat kryesore. Megjithatë, nevoja për të miratuar një ligj të ri lindi nga efektiviteti i kufizuar i atij aktual, veçanërisht në nivelin lokal. Sipas rekomandimeve të Komitetit të CEDAW 2018, ishte e nevojshme të përcaktohej një kornizë kohore dhe prioritete tematike në lidhje me ndryshimet në ligj, në përputhje me parimet e barazisë dhe mosdiskriminimit në të gjitha fushat e mbuluara nga CEDAW, në bashkëpunim me të gjithë faktorët përkatës, përfshirë shoqërinë civile.²⁹⁵ Rekomandimet vunë në dukje nevojën për të hartuar plan për

²⁹²Kushtetuta e Republikës së Maqedonisë së Veriut, 1991

²⁹³Komisioni për eliminimin e diskriminimit ndaj grave (2018). *Vërejtjet përfundimtare për raportin e gjashtë periodik të Republikës së Maqedonisë*. E arritshme në:

https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW/C/MKD/CO/6&lang=En

²⁹⁴Ligji për mundësi të barabarta për gratë dhe burrat, "Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë", nr. 06/2021, 30/2013, 166/2014, 150/2015.

²⁹⁵Komisioni për eliminimin e diskriminimit ndaj grave (2018). *Vërejtjet përfundimtare për raportin e gjashtë periodik të Republikës*

zbatimin e ligjit të synuar, duke u fokusuar tek gratë në zonat rurale, gratë rome, emigrantët, azilkërkuesit dhe refugjatët, gratë në prostitucion dhe gratë me aftësi të kufizuara. Aktualisht, është duke u përgatitur një tekst krejtësisht i ri i ligjit, i quajtur Ligji për barazinë gjinore. Grupi i punës për hartimin e ligjit u krijua nga Ministria e Punës dhe Politikës Sociale në vitin 2020, ndërsa drafti i tekstit u publikua dhe u hap për diskutim publik në fund të vitit 2022.²⁹⁶ Procesi i hartimit të Ligjit të ri për barazi gjinore ka nxitur retorikën kundër gjinisë në shoqëri, duke e problematizuar gjininë si koncept kyç të barazisë gjinore. Diskursi kundër gjinisë i mbështetur nga institucionet fetare, partitë politike konservatore, OC-të dhe grupet joformale, çoi në politika retrograde në komuna të caktuara që zbatuan dokumentet dhe zëvendësuan konceptin e barazisë gjinore me mundësi të barabarta për gratë dhe burrat. Dezinformimi i përhapur nga grupet kundër gjinisë rezultoi në tërheqjen e ndryshimeve dhe plotësimeve në Ligjin për evidencave amë nga Kuvendi, i cili synonte të siguronte procedurë të shpejtë, transparente dhe të arritshme për njohjen juridike të gjinisë.

Megjithëse Ligji i ri për barazinë gjinore është ende në përgatitje e sipër, Strategjia e re kombëtare për barazinë gjinore për 2022-2027 u miratua në korrik të vitit 2022.²⁹⁷ Strategjia ka identifikuar tre objektiva të përgjithshme që duhet të arrihen deri në vitin 2027: të krijojë një sistem efektiv dhe efikas për të promovuar barazinë gjinore në nivel qendror dhe lokal; për të përmirësuar pozicionin e grave në të gjitha fushat e jetës publike dhe private dhe për të shtypur stereotipat gjinore; dhe për të ndërtuar kulturë të mosdhunës dhe mosdiskriminimit bazuar në seksit, gjinisë dhe identitetit gjinor. Megjithatë, nuk është krijuar një ndjekje e qartë dhe publike e zbatimit të Strategjisë.

Pas Ligjit të shfuqizuar për parandalimin dhe mbrojtjen nga diskriminimi në vitin 2019, pas shumë vitesh presioni publik, Ligji i ri hyri në fuqi në tetor të vitit 2020.²⁹⁸ Ligji është dukshëm i harmonizuar me standardet e BE-së për legjislacionin e barazisë. Ligji mbulon njëzet e dy baza të diskriminimit, duke përfshirë seksin, gjininë dhe identitetin gjinor, dhe ka zgjeruar listën e formave të ndaluara të diskriminimit, duke përfshirë segregacionin, diskriminimin e supozuar, diskriminimin asociativ dhe diskriminimin ndërsektorial. Në akt, përkufizimet e ngacmimit dhe ngacmimit seksual janë transponuar plotësisht në përputhje me direktivat e BE-së.²⁹⁹ Disa vjet pas zbatimit të Ligjit, u identifikuan disa mangësi, për të cilat OC-të që punojnë në këtë fushë filluan të angazhohen për ndryshime shtesë. Ajo që është e rëndësishme është se një nga ndryshimet e propozuara ka të bëjë me vendosjen e bazave të reja diskriminuese siç janë shtatzënia, amësia dhe karakteristikat gjinore.³⁰⁰

Në vitin 2013, pas një sërë aktiviteteve regresive gjinore (siç është fushata publike për demonizimin e abortit), në një proces të mbyllur legjislativ, qeveria demokristiane e VMRO-DPMNE-së miratoi brenda natës Ligj të ri për ndërprerjen e shtatzënisë, më kufizues, i cili zëvendëson legjislacionin e vjetër, më progresiv në fuqi që nga vitet 1970. Pas ndryshimit të pushtetit në vitin 2017, u miratua Ligji i ri për ndërprerjen e shtatzënisë në maj 2019, i cili hoqi disa pengesa administrative, të tilla si këshillimi i detyrueshëm dhe një periudhë pritjeje tre-ditore pas këshillimi, si dhe sigurimi i certifikatave nga gratë në rastet e përdhunimit ose pozitës së pavolitshme shoqërore, ku deklaratat personale të grave ishin të mjaftueshme që institucioni shëndetësor të sigurojë shërbimin e nevojshëm. Ligji parashikon që ndërprerja e shtatzënisë mund të kryhet pas skadimit të javës së 12-të të shtatzënisë me pëlqimin me shkrim të gruas shtatzënë, ndërsa krijimi i komisionit të shkallës së parë zhvendoset nga java e 12-të në javën e 22-të të shtatzënisë. Nëse gruaja shtatzënë është e mitur ose e privuar nga aftësia afariste, ndërprerja e shtatzënisë mund të bëhet me leje me shkrim nga prindi ose kujdestari i gruas shtatzënë. Ligji gjithashtu vendosi abortin mjekësor si mënyrë alternative për të ndërprerë shtatzëninë deri në

së Maqedonisë. E arritshme

në:https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW/C/MKD/CO/6&lang=En

²⁹⁶Drafti i Ligjit të ri për barazi gjinore. E arritshme në:

https://ener.gov.mk/Default.aspx?item=pub_regulation&subitem=view_reg_detail&itemid=75591

²⁹⁷Ministria e Punës dhe Politikës Sociale. (2022). *Strategjia kombëtare për barazinë gjinore 2022-2027* E arritshme në:

<https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/2022/strategjia/>

²⁹⁸Ligji për parandalim dhe mbrojtje nga diskriminimi, "Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut", nr. 258/2020.

²⁹⁹Kotevska, B. (2022). Raporti për vendin – Barazia gjinore – Maqedonia e Veriut – v. 2022

³⁰⁰Informacion nga intervista me një përfaqësues të Rrjetit për mbrojtje nga diskriminimi.

javën e nëntë të shtatzënisë, por disponueshmëria e tij është ende e kufizuar në Klinikën Universitare të Gjinekologjisë dhe Obstetrikës në kryeqytetin e Maqedonisë së Veriut.

Ligj tjetër i rëndësishëm që ende nuk ka hyrë në procedurë parlamentare, megjithëse grupi i punës dhe hartimi ka filluar në vitin 2018, është Ligji i ri i punës, i cili duhet të prezantojë koncepte të rëndësishme, si pushimi i detyrueshëm i atësisë, paga e barabartë, etj. në përputhje me rekomandimet e CEDAW dhe konventat e Organizatës Ndërkombëtare të Punës (ONP). Përveç kësaj, ajo që mungon ende në sektorin e punës janë të dhënat për incidentet e ngacmimit seksual në vendin e punës dhe sistem për hetimin e rasteve të tilla, sepse Ligji i ri për parandalim dhe mbrojtje nga ngacmimi në vendin e punës nuk është miratuar ende, megjithëse grupi i punës tashmë është formuar. Vendi ende nuk ka harmonizuar legjislacionin e punës me standardet ndërkombëtare, pasi direktivat e BE-së dhe Konventa 190 e ONP-s janë ende në proces ratifikimi.³⁰¹

6.1.2. Gratë e rrezikuara

Një nga kategoritë më të rrezikuara të grave në Maqedoninë e Veriut janë gratë **rome**. Gratë rome kanë norma më të ulëta të shfrytëzimit të shërbimeve shëndetësore në krahasim me popullsinë e përgjithshme dhe shpesh përballen me diskriminim dhe stigmatizim kur kërkojnë kujdes. Diskriminimi mund të marrë shumë forma, duke përfshirë mohimin e kujdesit, trajtimin e vrazhdë ose të pasjellshëm, dhe ndarje ose izolimin në institucionet e kujdesit shëndetësor. Disa nga sfidat me të cilat përballen gratë rome në qasjen në kujdesin shëndetësor përfshijnë: qasjen e kufizuar në sigurimin shëndetësor për shkak të barrierave të vazhdueshme sistematike, të tilla si mungesa e qasjes në kartat e identitetit dhe një procedurë e rëndë administrative; barrierat gjuhësore dhe mungesa e arsimit, të cilat mund ta bëjnë të vështirë komunikimin me ofruesit e kujdesit shëndetësor dhe të kuptojnë informacionin shëndetësor, si dhe vendosjen e vështirësive për ta për të lëvizur në sistemin shëndetësor; barrierat kulturore, duke përfshirë tabu rreth diskutimit të shëndetit riprodhues ose kërkimit të kujdesit shëndetësor nga ofruesit e kujdesit shëndetësor mashkullor; barrierat financiare, pasi shumë gra rome jetojnë në varfëri, duke i detyruar ata të udhëtojnë për të pasur qasje në shërbimet shëndetësore.

Pas shfrytëzimit të të gjitha mjeteve juridike kombëtare, më 25 maj të vitit 2019, Iniciativa e grave të Shuto Orizarls, me mbështetjen e Shoqatës së edukimit dhe kërkimit shëndetësor – HERA dhe Komitetit të Helsinkit për të Drejtat e Njeriut, parashtruan ankesë nga dy gra rome të cilave iu mohuan të drejtat e kujdesit shëndetësor duke iu mohuar qasja në shërbimet gjinekologjike pasi gjykatat kombëtare refuzuan kërkesat e tyre. Më 2 dhjetor të vitit 2020, Komiteti CEDAV vendosi në favor të grave rome, duke konstatuar shkelje të së drejtës për trajtim të barabartë dhe diskriminim të dy grave të cilave iu mohuan shërbimet gjinekologjike.³⁰² Komiteti CEDAW e njohu padrejtësinë dhe lëshoi një sërë rekomandimesh për vendin, duke përfshirë nevojën për ndryshime strukturore dhe çrrënjosjen e praktikave të dëmshme në qasjen e grave rome në shërbimet gjinekologjike. Ky vendim është i pari i këtij lloji kundër Maqedonisë së Veriut, i cili është i një rëndësie të veçantë sepse tregon një njohje të qartë të diskriminimit ndërsektorial ndaj grave rome dhe nevojën për kujdes shëndetësor të përballueshëm në lidhje me shëndetin e tyre seksual dhe riprodhues. Komiteti gjithashtu vuri në dukje mungesën e masave specifike të marra nga shteti, nevojën për të rritur ndërgjegjësimin e gjyqtarëve për diskriminim, si dhe aspektet juridike të barrës së dëshimit. Komiteti konstatoi shkelje të të drejtave të dy grave rome, të garantuara sipas neneve 1, 2 dhe 12 të CEDAW, të cilat përfshijnë shkelje të të drejtave dhe diskriminim në qasjen në shërbimet e shëndetit seksual dhe riprodhues. Në veçanti, Komiteti konstatoi se shteti nuk arriti të sigurojë: a) zbatimin në bazë të parimit të mosdiskriminimit në qasjen në shërbimet e shëndetit riprodhues; b) mbrojtjen efektive kundër diskriminimit ndaj grave

³⁰¹Drafti i Ligjit për ratifikimin e Konventës për eliminimin e dhunës dhe ngacmimit në vendin e punës, 2019 (C 190). E arritshme në: <https://www.sobranie.mk/detali-na-materijal.nsp?param=0b06bb23-3d4f-4c99-a8cd-e5d269c94d9e>

³⁰²Komisioni për eliminimin e diskriminimit ndaj grave (2018). Qëndrimet e miratuara nga Komiteti sipas nenit 7 (3) të Protokollit fakultativ, në lidhje me komunikimin nr. 143/2019.

brenda sistemit të drejtësisë; dhe c) masat e duhura për eliminimi i diskriminimit ndaj këtyre grave të kryera nga një palë tjetër e përfshirë, pra praktika gjinekologjike private. Pjesë e rekomandimeve të Komitetit për shtetet anëtare përfshijnë dhënien e kompensimit adekuat për palët e dëmtuara, duke përfshirë njohjen e dëmit material dhe moral që ata kanë pësuar si pasojë e qasjes së tyre joadekuate në shërbimet e shëndetit seksual dhe riprodhues, veçanërisht në shërbimet e rregullta gjinekologjike. Përveç kësaj, Iniciativa e grave të Shuto Orizarës, me mbështetjen e HERA dhe Komitetit të Helsinkit për të Drejtat e Njeriut, parashtrroi kërkesë për rinisjen e procedurës gjyqësore në nivel kombëtar, e cila më vonë u refuzua nga gjykata.

Megjithëse normat e punësimit kanë treguar rritje të ngadaltë dhe të paqëndrueshme, **hendeku gjinor i punësimit** është vazhdimisht i lartë, të dhënat tregojnë se 51.9% e popullsisë joaktive femërore (të moshës 15 deri në 64 vjeç) nuk kërkojnë punë për shkak të detyrimeve familjare, pra kujdesit familjar, ndërsa 55% e tyre regjistrohen si “amvisë” – kategori që përfshin vazhdimisht gratë.³⁰³ Gratë në Maqedoninë e Veriut kryejnë 72% të punës së papaguar shtëpiake dhe të kujdesit, duke konfirmuar më tej shpërndarjen e pabarabartë të punës së papaguar që pengon qasjen e barabartë në punën e paguar për gratë.³⁰⁴ Për më tepër, gratë në tregun e punës zakonisht janë më të ekspozuara ndaj shkeljeve të të drejtave të tyre të punës, pasi ato përbëjnë shumicën e fuqisë punëtore në industritë që kanë punët me pagë më të ulët në vend, siç janë industria e tekstilit, veshjeve dhe lëkurës. Gratë që punojnë në industrinë e tekstilit ishin gjithashtu ndër më të prekurat nga kriza shëndetësore e shkaktuar nga pandemia KOVID-19, pasi shumë punonjës nuk respektojnë masat dhe rekomandimet e miratuara nga Qeveria dhe Ministria e Shëndetësisë për parandalim dhe mbrojtje nga virusi.³⁰⁵

Hendeku i punësimit është edhe më i madh midis **grave dhe burrave ruralë**, gjë që nënkupton pengesa të shumta për disa gra dhe diskriminim të mundshëm ndërsektorial. Për më tepër, vetëm një numër shumë i vogël i grave nga zonat rurale janë pronare të pronave (rreth 4%) dhe ato kanë më shumë gjasa të përfshihen në punë joformale. Përveç kësaj, një nga problemet më të rëndësishme me të cilat përballen fermerët është mohimi i së drejtës për pushim prindëror të paguar dhe pushim mjekësor. Në vitin 2023, Qeveria miratoi Programin për Mbështetjen e sigurimit shoqëror për gratë e angazhuara në veprimtari bujqësore për vitin 2023³⁰⁶, të cilat për herë të parë mbuluan të drejtën e përdorimit të shtesës së lehonisë për fermerët, megjithatë, kjo zgjidhje programore është vetëm e përkohshme, sepse është parashikuar vetëm për vitin 2023 dhe për këtë arsye duhet të zgjidhet me ndryshimet e duhura në Ligjin për sigurimet shëndetësore. Për më tepër, në mars të vitit 2023, Komisioni për parandalimin dhe mbrojtjen nga diskriminimi përcaktoi diskriminimin indirekt, të zgjatur, ndërsektorial në bazë të seksit, gjinisë, statusit personal dhe përkatësisë në një grup të marginalizuar gjatë ushtrimit të së drejtës për kompensim për mungesë në punë për shkak të shtatzënisë, lindjes dhe maternitetit të kryer nga Ministria e Shëndetësisë përmes Ligjit për sigurimin shëndetësor të fermerëve individualë – të siguruar sipas kuptimit të Ligjit për sigurimin shëndetësor.³⁰⁷

Gratë në burg mund të vuajnë dënimet e tyre vetëm në një institucion ndëshkues-përmirësues në vend – Burgun e Idrizovës në Shkup. Sipas raportit të Komitetit evropian për parandalimin e torturës dhe trajtimit ose dënimit çnjerëzor ose poshtëruar (KPT) për vitin 2021, burgu në Shkup është projektuar për të burgosurit meshkuj, të menaxhohen nga stafi mashkullor dhe të mos ketë rregulla dhe rregullore specifike për të përmbushur nevojat e veçanta të të burgosurve.³⁰⁸ Gratë pothuajse nuk kanë kushte

³⁰³Ministria e Punës dhe Politikës Sociale. (2022). Raporti vjetor për aktivitetet e ndërmarra dhe progresin e bërë në krijimin e mundësive të barabarta për gratë dhe burrat në Republikën e Maqedonisë së Veriut në vitin 2021. E arritshme në: <https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/ednakvi%20moznosti/>

³⁰⁴Leshkoska, V. etj. (2022). Diskriminimi dhe puna mbi bazë gjinore në Maqedoninë e Veriut. REAKTOR.

³⁰⁵Komiteti i Helsinkit për të Drejtat e Njeriut Shkup. (2021). *Raporti vjetor për të drejtat e njeriut në Republikën e Maqedonisë së Veriut për vitin 2020* E arritshme në: <https://mhc.org.mk/wp-content/uploads/2021/08/izvestaj-mkd.pdf>

³⁰⁶Programi i mbështetjes së sigurimeve shoqërore për gratë e angazhuara në aktivitetin bujqësor për vitin 2023 “Gazeta Zyrtare” nr. 31 më 10.2. 2023 E arritshme në: <https://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/2023/programa%20majcinstvo.pdf>

³⁰⁷Komisioni për parandalim dhe mbrojtje nga diskriminimi E arritshme në: <https://kszd.mk/wp-content/uploads/2023/03/08>

³⁰⁸Këshilli i Evropës (v. 2014). Raporti tek autoritetet e Maqedonisë së Veriut për vizitën në Maqedoninë e Veriut të kryer nga Komiteti Evropian për parandalimin e torturës dhe trajtimit ose dënimit çnjerëzor ose poshtëruar (KPT) nga 2 deri më 10 dhjetor të vitit 2019. E arritshme në: <https://rm.coe.int/1680a26b8f>

për aktivitete sportive dhe profesionale, sepse kanë vetëm një oborr të vogël për të kaluar kohën e tyre të lirë, e cila është e pajisur me stola dhe karrige. Të burgosurit përballen me një sërë sfidash për të kontaktuar me botën e jashtme sepse telefonat nuk punojnë, e kohët e fundit tableti nuk punon në institucion. Përveç kësaj, të burgosurit që jetojnë larg Shkupit nuk kanë mundësi të vendosen në një institucion më afër vendbanimit të tyre, kështu që anëtarët e familjes së tyre janë të detyruar të udhëtojnë shumë më gjatë, ndryshe nga burrat, të cilët, në varësi të dënimit që kanë kryer, mund të vendosen në një institucion që është afër vendbanimit të tyre.³⁰⁹

Deri para disa kohësh, shërbimet gjinekologjike në Idrizovë janë zbatuar përmes një projekti të mbështetur nga organizata e shoqërisë civile HERA. Aktualisht, Ministria e Shëndetësisë merr përsipër këtë detyrim. Duke marrë parasysh se qasja në kujdesin shëndetësor është problemi më urgjent në sistemin e burgjeve, rreziku që të dënuarit të mos kenë qasje adekuate në shërbimet gjinekologjike është i lartë.

Burgu i Idrizovës strehon edhe vajza të cilat janë duke iu nënshtruar masave ndëshkuese-përmirësuese, ato janë vetëm pak metra larg nga të dënuarit e rritur, prandaj shpesh bien në kontakt me to, kushtet në të cilat vajzat i nënshtrohen masave ndëshkuese-përmirësuese pothuajse nuk i plotësojnë standardet.³¹⁰ Ato nuk kanë kushte për aktivitete sportive dhe profesionale, nuk kanë aktivitete të mjaftueshme grupore dhe individuale, proces arsimor, as kushte adekuate materiale. Vajzat kanë vetëm dy orë kohë të lirë, të cilën e kalojnë në oborrin e institucionit. Përveç kësaj, vetëm një punonjës social punon me të dënuarit, të cilët kanë obligim të punojnë edhe me të dënuarit e rritur. Ndryshe nga ata, banuesit në Institucionin ndëshkues-përmirësues– Tetovë ku janë të akomoduar djemtë, kanë dhoma të rregullta, të pajisura, tualete, klasa, palestër, kënde lojërash në natyrë, sallë mesazhesh, punëtori dhe shumë alternativa të tjera me të cilat ata plotësojnë kohën e tyre të lirë në mënyrë krijuese. Aktualisht, nuk ka vajza në Idrizovë sepse masat e tyre penale kanë skaduar, por problemi sistematik ende nuk ka institucion për ta.

Më 17 mars të vitit 2022, Komisioni për parandalimin dhe mbrojtjen nga diskriminimi vendosi të fillojë procedurë sipas detyrës zyrtare për shkak të provave ekzistuese të diskriminimit në bazë të seksit, gjinisë dhe diskriminimit në qasjen në arsim në bazë të statusit personal.

Megjithëse Maqedonia e Veriut ka bërë disa përparime në rritjen e pjesëmarrjes së grave në politikë, gratë ende përballen me pengesa për pjesëmarrjen e tyre të plotë dhe të barabartë në vendimmarrje. Parimi i përfaqësimit të barabartë ende zbatohet pa marrë parasysh perspektivën gjinore. Gratë janë të nënpërfaqësuar në pozita kyçe dhe/ose anëtare të institucioneve kombëtare të të drejtave të njeriut, siç janë Avokati i Popullit dhe Komisioni për parandalim dhe mbrojtje nga diskriminimi.

Qeveria aktuale përbëhet nga një kryeministër, katër zëvendëskryeministra dhe 16 ministra, gjithsej 21 persona, katër (20%) prej të cilëve janë gra (asnjë nga pakicat etnike), ndërsa në Kuvend, numri i deputeteve femra është 51 nga 120 (42%), falë kuotës së detyrueshme prej 40%.

Zgjedhjet lokale të mbajtura në vitin 2021 treguan prapambetje në pjesëmarrjen politike të grave dhe se sa herë që nuk ka kuota gjinore, asnjë grua nuk është e pranishme. Nga 299 kandidatë për kryetarë të komunave, vetëm 8% ishin gra dhe 92% burra. Rezultati i zgjedhjeve ishte 79 kryetarë komune dhe vetëm 2 (2.5%) kryetarë të komunave, që është pothuajse e barabartë me rezultatet e zgjedhjeve lokale të mbajtura dy dekada më parë. Megjithëse gratë përbëjnë afërsisht 45% të të gjithë kandidatëve për këshilltarë dhe kandidojnë 19% (111) në listat e kandidatëve, burrat kryesojnë 81% të të gjitha listave.

Studimi për zgjedhjet lokale 2021 tregoi se numri i kufizuar i kandidatëve është arsyeja e përfaqësimit më të ulët të grave në politikë, jo mungesa e mbështetjes së votuesve.³¹¹ Të dhënat e Komisionit

³⁰⁹Raporti i vizitës së Komitetit të Helsinkit për të Drejtat e Njeriut në Shtëpinë ndëshkuese përmirësuese të burgut të Idrizovës për gratë në mars të vitit 2022.

³¹⁰Raporti i vizitës së Komitetit të Helsinkit për të Drejtat e Njeriut në Shtëpinë ndëshkuese përmirësuese të burgut të Idrizovës për gratë në mars 2022.

³¹¹Petkovska, N. (2021). *Zgjedhjet lokale 2021, REAKTOR*. E arritshme në: <https://reactor.org.mk/en/publication-all/local-elections-2021-review-of-candidate-lists-for-mayors-and-selected-representatives-from-gender-aspect/>

Shtetëror të Zgjedhjeve tregojnë korrelacion të fortë (pothuajse linear) midis numrit të kandidatëve dhe numrit të grave të zgjedhura, të cilat u konfirmuan në zgjedhjet lokale të vitit 2021. Kjo gjen qartë pengesën për pjesëmarrjen politike të grave në partitë politike.

Gratë shpesh janë shumë aktive në partitë politike gjatë fushatave zgjedhore, por janë të privuara nga emërimi dhe ndarja e mandatit. Pushteti i vërtetë është në duart e udhëheqësve të partive politike dhe bashkëpunëtorëve të tyre më të afërt, të cilët janë kryesisht burra. Kur bëhet fjalë për zgjedhjen e kryetarëve të komunave, roli i partive politike është thelbësor dhe mënyra se si partitë politike emërojnë kandidatë për vende ku kanë shanse më të mëdha ose më të vogla për të fituar luan një rol të rëndësishëm në suksesin e kufizuar të zgjedhjes së më shumë grave sesa kandidatët në dispozicion. Pothuajse të gjitha partitë emëruan gra për ato komuna ku shanset e tyre për të fituar ishin të parëndësishme sipas përvojave të mëparshme dhe kontekstit politik. Angazhimi i qeverisë për përfaqësimin 50/50 të grave mbetet vetëm deklarativ.

Një arsye tjetër e rëndësishme për pjesëmarrjen e ulët të grave është mbrojtja e pamjaftueshme e grave në politikë. Partive politike u mungon mbrojtja për gratë anëtare, aktiviste dhe përfaqësuese politike. Statutet e partive ose kodet e sjelljes heshtin për çdo formë të dhunës mbi bazë gjinore. Në Maqedoninë e Veriut, 65% e politikaneve femra janë përballur me një formë dhune gjatë ushtrimit të detyrave të tyre politike.³¹² Pas vendimit të Gjykatës Evropiane për të Drejtat e Njeriut (GJEDNJ), *H kundër Maqedonisë*, ku gjykata vendosi se Maqedonia e Veriut ka shkelur të drejtën e aplikantit për jetën private për shkak të mungesës së ligjit duke siguruar një **procedurë të qartë, transparente dhe të arritshme për njohjen ligjore të gjinisë**, në shtator të vitit 2020, u bë përparim në lidhje me zbatimin e aktgjykimit të GJEDNJ-së, ndërsa Zyra e evidencës amë ndryshoi shënuesin gjinor të *Personit X*. Si rezultat, praktika është përmirësuar dhe 14 persona të tjerë kanë arritur të ndryshojnë shënuesin e tyre gjinor, ndërsa rastet e tjera janë ende në pritje. Megjithatë, zbatimi i plotë i aktgjykimit të GJEDNJ-së përfshin miratimin e një kornize ligjore që do të garantojë procedurë të shpejtë, transparente dhe të arritshme për njohjen juridike gjinore bazuar në vetëvendosje. Ministria e Drejtësisë formoi grup pune me përfaqësues nga OC-të dhe institucionet e tjera përkatëse, dhe për dy vjet punoi për hartimin e ndryshimeve në Ligjin për evidencë amë, duke përfshirë rregullimin e procedurës për njohjen juridike gjinore. Por, një ditë para se të debatohej propozimi, i cili tashmë kishte qenë në Kuvend për disa muaj, Qeveria e tërhoqi Ligjin pa asnjë konsultim publik. Ligjvënësit nga grupe të ndryshme parlamentare (konservatore) arritën të përhapin dezinformata për Ligjin, duke përhapur fjalim homofobik dhe transfobik duke deklaruar se agjenda e fshehur e Ligjit ishte legalizimi i martesës së të njëjtit seks, duke arritur kështu të bëjë presion ndaj Qeverisë për të revokuar Ligjin. Ky ishte rezultat i drejtpërdrejtë i aktiviteteve të vazhdueshme të avokimit të disa grupeve antigjinore, të cilat janë bërë më të dukshme në vitin 2020 me hapjen e diskutimeve publike mbi Konceptin e ri të arsimit fillor. Duke përdorur terma të tillë si "ideologjia gjinore" dhe "indoktrinimi gjinor" si një pikë mobilizimi në kontekstin maqedonas, këto grupe janë angazhuar kundër futjes së arsimit të ndjeshëm gjinor dhe edukimit seksual dhe reformave të tjera në lidhje me disa ligje dhe politika të mbrojtura nga organizatat e grave dhe LGBTIK.³¹³

Në qershor të vitit 2022, Ministria e Drejtësisë formoi grup pune për të hartuar Ligj të ri për evidencën amë, e madje pas përfaqësimit intensiv, në grup u ftuan përfaqësues nga OC-të që punojnë për të drejtat LGBTI+.

³¹²Instituti Kombëtar Demokratik. (2021). Vlerësimi i dhunës ndaj grave në Maqedoninë e Veriut në politikë.

³¹³Cvetković, I. dhe Veličkova, M. (2022). *Kush ka frikë nga gjinia?* KOALICIONI MARGJINA. E arritshme në: http://coalition.org.mk/wp-content/uploads/2022/10/koj-se-plashi-od-rodod_-interactive.pdf

6.2. Dhuna në bazë gjinore

6.6.1. Korniza juridike

Në pesë vitet e fundit, Maqedonia e Veriut ka ndërmarrë disa hapa të rëndësishëm për të adresuar dhunën në bazë gjinore, kryesisht duke zhvilluar dhe harmonizuar legjislacionin kombëtar me standardet ndërkombëtare.

Konventa e Këshillit të Evropës për parandalimin dhe luftimin e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje (Konventa e Stambollit), e cila është traktat gjithëpërfshirës ndërkombëtar për parandalimin dhe luftimin e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje që siguron kornizë për vendet për të zhvilluar dhe zbatuar masa për të adresuar dhunën në bazë gjinore, u ratifikua më 22 dhjetor të vitit 2017 dhe hyri në fuqi më 1 korrik të vitit 2018. Në të njëjtin vit, Qeveria miratoi vendim për formimin e organit koordinues kombëtar për të luftuar dhunën në familje brenda Ministrisë së Punës dhe Politikës Sociale. Miratimi i Konventës së Stambollit filloi disa procese, kryesisht në drejtim të harmonizimit me legjislacionin kombëtar, i cili përfshinte hartimin dhe miratimin e ligjeve dhe akteve nënligjore krejtësisht të reja.

Më 9 tetor 2018, Qeveria miratoi **Planin Kombëtar të Veprimit (PKV) për zbatimin e Konventës për parandalimin dhe luftimin e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje për vitet 2018 – 2023**. PKV në përgjithësi përfshin³¹⁴të gjitha format e dhunës në bazë gjinore dhe përcakton tre qëllime kryesore: harmonizimin e ligjit kombëtar me Konventën e Stambollit; krijimin e shërbimeve të përgjithshme dhe të specializuara për mbrojtjen e viktimave; dhe aktivitetet për parandalimin e dhunës në bazë gjinore. Megjithatë, shumë nga aktivitetet e PKV nuk janë iniciuar dhe as zbatuar. Gjetjet nga monitorimi i zbatimit të PKV tregojnë se disa institucione nuk kanë përgatitur plane operative vjetore dhe nuk janë mjaft transparente në zbatimin e aktiviteteve, planet operative nuk kanë buxhet specifik për zbatimin e aktiviteteve, dhe zbatimi i aktiviteteve parandaluese është shumë i pakënaqshëm ose nuk ekziston.³¹⁵

Ligji i ri për parandalimin dhe mbrojtjen nga dhuna ndaj grave dhe dhuna në familje³¹⁶, hyri në fuqi më 6 maj të vitit 2021, si ligj gjithëpërfshirës kundër dhunës në bazë gjinore, i harmonizuar me dispozitat e Konventës së Stambollit. Ligji zgjeroi sistemin për parandalimin dhe mbrojtjen nga të gjitha format e dhunës në bazë gjinore dhe në familje, duke përfshirë dhunën fizike, dhunën psikologjike, përndjekjen, dhunën ekonomike, dhunën seksuale dhe përdhunimin, ngacmimin seksual, ngacmimin seksual në internet, martesën e detyruar, gjymtimin e organeve gjentile femërore, aborti i detyruar dhe sterilizimi i detyruar. Ligji për herë të parë prezantoi parimin e veprimit duke marrë parasysh interesat dhe nevojat e viktimës nga institucionet gjatë marrjes së masave për parandalimin dhe mbrojtjen nga dhuna në bazë gjinore. Përveç kësaj, me këtë ligj, viktimat ka të drejtë të ngrejë padi në një gjykatë civile për të përcaktuar përgjegjësinë e institucioneve për të vepruar me kujdesin e duhur, ku kostot e procedurës nuk bien mbi viktimën. Ligji prezanton edhe risi të tjera, të tilla si koordinimi shumë-sektorial i institucioneve, ndalimi i viktimizimit, mbledhja e statistikave për dhunën në bazë gjinore kundër grave dhe dhunës në familje, si dhe riintegrimin e viktimave.

Megjithatë, miratimi i Ligjit të ri për parandalimin dhe mbrojtjen nga dhuna ndaj grave dhe dhuna në familje nuk u pasua nga kriminalizimi i formave të reja të dhunës në baza gjinore. Kjo nyje ligjore ka shumë viktimat të tjera të dhunës në bazë gjinore pa mbrojtje, kryesisht për shkak se zyrtarët publikë, si dhe qendrat e punës sociale, nuk zbatuan dispozitat e Ligjit të ri në praktikë. dy vjet pas miratimit të

³¹⁴Ministria e Punës dhe Politikës Sociale. (2022). Plani i veprimit për zbatimin e konventës për parandalimin dhe luftimin e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje 2018 – 2023, e arritshme në: https://mtsp.gov.mk/pocetna-ns_article-nacionalniot-plan-za-sproveduvanje-na-konvencijata-za-sprecuvanje-i-borba-protiv-nasilstvoto-vrz-zen.nspk

³¹⁵Rrjeti Kombëtar për t'i dhënë fund dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje. (2020). *Raport mbi progresin e Republikës së Maqedonisë së Veriut në zbatimin e Planit kombëtar të veprimit për zbatimin e konventës së stambollit – tetor 2018 – tetor 2020*. E arritshme në: <http://www.glasprotivnasilstvo.org.mk/wp-content/uploads/2021/02/NAP-finalen.pdf>

³¹⁶Ligji për parandalimin dhe mbrojtjen nga dhuna ndaj grave dhe dhuna në familje, "Gazeta Zyrtare", nr. 24/2021.

Ligjit, ndryshimet në **Kodin Penal**, të cilat ishin të gjata në Kuvend, u miratuan përfundimisht në shkurt të vitit 2023.³¹⁷ Kjo përfshinte vendosjen e veprave të reja penale, por edhe ndryshimet në ato ekzistuese. Ndryshimet njohin dhe përcaktojnë dhunën në bazë gjinore, si dhe një formë kualifikuese të veprës penale *vrasje*, e cila kontribuon në njohjen e femicideve si forma më e rëndë e dhunës në bazë gjinore. Përkufizimi i dhunës në familje plotësohet me dhunë psikologjike dhe ekonomike. Ngacmimi seksual dhe përndjekja prezantohen si vepra të reja penale, që përfshijnë përdorimin e mjeteve elektronike të komunikimit. Gjithashtu, vepra penale përdhunim ndryshon plotësisht, si sulm seksual dhe përdhunim, ku mungesa e vullnetit të shprehur qartë në kontekstin e rrethanave të çështjes është tipar kryesor, ndërsa përdorimi i forcës ose kërcënimit është formë kualifikuese, sipas standardeve ndërkombëtare. Dispozita e përdhunimit nuk e njeh ende veprën penale vështirësuese penale të kryer në kontekstin e dhunës në familje, që duhet të adresohet në të ardhmen. Nevojitet përmirësimi i mëtejshëm i tekstit, i cili pritet me miratimin e Kodit të ri penal, i cili është në rrjedhë. Duhet të theksohet se grupi i punës që ka punuar në ndryshimet, por edhe zhvillimi i tekstit të ri të Kodit Penal, është shumë i mbyllur dhe ekziston një numër shumë i kufizuar i anëtarëve që janë përfaqësues të OC-ve dhe nuk kanë ekspertizë gjinore.

Katër vjet pas hyrjes në fuqi, në prill të vitit 2022, vendi dorëzoi raportin e tij mbi zbatimin e Konventës së Stambollit në Grupin e ekspertëve për veprimin kundër dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje (GREVIO).³¹⁸ Në të njëjtën kohë, Platforma për barazi gjinore, e cila është platformë joformale e 28 organizatave të shoqërisë civile që punojnë në fushën e barazisë gjinore në Maqedoninë e Veriut, paraqiti një raport të përbashkët nën hije mbi zbatimin e Konventës së Stambollit.³¹⁹ Me qëllim të vlerësimit të situatës në terren, GREVIO zhvilloi vizita vlerësuese në Maqedoninë e Veriut gjatë shtatorit të vitit 2022. Në maj të vitit 2023, GREVIO miratoi raportin bazë të vlerësimit për Maqedoninë e Veriut dhe e ndau atë me Qeverinë.

Përpjekjet për të sjellë legjislacionin kombëtar në përputhje me standardet ndërkombëtare, veçanërisht Konventën e Stambollit, tregojnë një angazhim për parandalimin dhe luftimin e dhunës me bazë gjinore dhe mbrojtjen e të drejtave të grave dhe vajzave. Megjithatë, zbatimi dhe efektiviteti i hyrja në fuqi të kornizës juridike mbetet ende një sfidë.

Me miratimin e **Ligjit të ri për ndihmë juridike falas**³²⁰ në vitin 2019, viktimat e dhunës në familje u prezantuan si kategori e veçantë e përfituesve të ndihmës juridike falas. Ligji i ri garanton qasje në ndihmë juridike dhe angazhim për viktimat e dhunës, pavarësisht nga të ardhurat e tyre, prejardhja etnike ose statusi shoqëror. Ofrimi i ndihmës juridike falas kryesisht vlen për viktimat e dhunës në familje, pasi gratë viktimat të formave të tjera të dhunës në bazë gjinore nuk përcaktohen në mënyrë specifike si përfituese.

Si kornizë e rëndësishme ndërkombëtare që synon të promovojë pjesëmarrjen e grave të përfshira në përpjekjet për të parandaluar konfliktin, për të ruajtur paqen dhe për të ndërtuar paqen, si dhe për të mbrojtur gratë dhe vajzat nga dhuna në bazë gjinore gjatë dhe pas konflikteve të armatosura, Maqedonia e Veriut ka ndërmarrë disa hapa për të harmonizuar legjislacionin e saj kombëtar me Rezolutën 1325 të Këshillit të Sigurimit të Kombeve të Bashkuara për gratë, paqen dhe sigurinë. **Vendi ka zhvilluar një Plan kombëtar veprimi (PKV) për të zbatuar Rezolutën 1325.** PKV përshkruan masa dhe veprime specifike që duhet të ndërmerren nga institucione të ndryshme qeveritare dhe organizata të shoqërisë civile për të promovuar pjesëmarrjen e grave të përfshira në përpjekjet për paqe dhe siguri dhe për të adresuar dhunën në bazë gjinore në situata konflikti dhe pas konfliktit.

³¹⁷Ligji për ndryshimin dhe plotësimin e Kodit Penal, "Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut", nr. 36/23.

³¹⁸GREVIO, Raporti i parashtruar nga Maqedonia e Veriut në përputhje me nenin 68, paragrafi 1 të Konventës së Këshillit të Evropës për parandalimin dhe luftimin e dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje (Raporti themelor), viti 2022. E arritshme në: <https://rm.coe.int/grevio-inf-2022-5-state-report-north-macedonia/1680a618d5>

³¹⁹Platforma e barazisë gjinore. (2022). *Raport nën hije për sistemin të Konventës së Këshillit të Evropës për parandalimin dhe luftën kundër dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje në Maqedoninë e Veriut*. E arritshme në: <https://rm.coe.int/shadow-report-grevio-2022-gender-equality-platform/1680a64ae6>

³²⁰Ligji për ndihmë juridike falas, "Gazeta Zyrtare e Republikës së Maqedonisë së Veriut", nr. 101/2019.

6.2.2. Njoftimi dhe reagimi institucional

Një nga problemet e gjata në lidhje me dhunën në bazë gjinore në vend në përgjithësi është raportimi i pamjaftueshëm nga viktimat. Hulumtimet e fundit tregojnë se vetëm 2% e grave që kanë përjetuar dhunë nga partneri i tyre aktual kanë denoncuar atë që ata e konsiderojnë si incidentin më të rëndë në polici.³²¹ Dhuna ndaj grave përjetohet si fenomen mjaft i përhapur në vend, pasi 60% e grave në vend e konsiderojnë dhunën ndaj grave si të zakonshme.³²² Perceptimi i dhunës në bazë gjinore si çështje private dhe normalizimi i saj kontribuojnë në mosdenoncimin e dhunës.

Të dhënat e vrasjeve të grave tregojnë se në më shumë se 80% të rasteve, asnjë nga gratë e vrara nuk ka denoncuar dhunën që ka përjetuar në institucionet përkatëse, megjithëse kjo ekzistonte dhe u konfirmua më vonë gjatë procedurës nga të afërmit dhe/ose miqtë e ngushtë të viktimave, ku shumica e grave të vrara ishin të ekspozuara ndaj më shumë se një forme të dhunës në bazë gjinore, e disa kanë marrë kërcënime për jetën.³²³

Megjithatë, një nga faktorët kryesorë që kontribuon në shkallën e ulët të denoncimit është joefektiviteti i institucioneve përkatëse për të vepruar në rastet e dhunës në bazë gjinore, të përforcuar nga viktimizimi i dyfishtë, gjë që dekurajon shumë gra të denoncojnë dhunën.

Sipas të dhënave nga studimi mbi detyrimin ligjor të institucioneve për të vepruar ndaj denoncimeve anonime ose denoncimeve të palëve të treta, punonjësit e policisë nuk veprojnë mbi këto denoncime të dhunës, për shkak se nuk kanë të dhëna të mjaftueshme ose baza ligjore që hetuesit e dhunës në familje të dalin në terren.³²⁴ Në këtë mënyrë, ato komplikojnë procesin e denoncimit dhe zakonisht dekurajojnë njerëzit që duan të denoncojnë një rast dhune.

Një faktor tjetër kontribues në shkallën e ulët të denoncimit është mënyra joadekuate e kualifikimit të rasteve të dhunës në bazë gjinore nga policia, të cilat shpesh trajtohen si prishje të rendit dhe qetësisë publike në vend të veprave penale.

Megjithëse kjo njihet nga ligji i vitit 2021, shumica e institucioneve përkatëse ende nuk e njohin dhunën në bazë gjinore si formë dhune, por vetëm dhunë në familje. Kjo është e dukshme nga raportet e OC-ve që kanë të bëjnë me rastet e dhunës në bazë gjinore, kryesisht në ofrimin e ndihmës juridike falas dhe/ose monitorimin e rasteve gjyqësore të dhunës në bazë gjinore.³²⁵

Qendrat e punës sociale përdorin vetëm pyetësorë të vlerësimit të rrezikut për viktimat e dhunës në familje dhe viktimat e dhunës në bazë gjinore nuk mund të vendosen në strehimore ekzistuese për viktimat e dhunës në familje. Gjithashtu, qendrat e punës sociale nuk ushtrojnë vlerësim adekuat të rrezikut dhe nuk hartojnë plan sigurie ose plane individuale për të punuar me secilën prej viktimave.³²⁶ Një dobësi tjetër në përgjigjen ndaj dhunës në bazë gjinore është procesi i ngadaltë i dorëzimit të kërkesave për masa të përkohshme të mbrojtjes në gjykatën civile, që është një hap i rëndësishëm në zbatimin e duhur të ligjit dhe llogaridhënien e qendrave të punës sociale.³²⁷

Denoncimi dhe mbrojtja janë një sfidë edhe më e madhe për gratë në shoqëri që janë më të rrezikuara. Hulumtimet e fundit mbi dhunën në bazë gjinore dhe gratë me aftësi të kufizuara tregojnë se, si një

³²¹OSBE. (2019). *Hulumtimi mbi dhunën ndaj grave: Raporti kryesor. Mirëqenia dhe siguria e grave për Maqedoninë e Veriut*. E arritshme në:<https://www.osce.org/secretariat/419264?download=true>.

³²²Ibid.

³²³Rrjeti kombëtar për t'i dhënë fund dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje. (2020). *Analiza e rasteve të femicideve, vrasjeve të grave në Republikën e Maqedonisë së Veriut për vitin 2017 – 2020 UNDP*. E arritshme në:https://glasprotivnasilstvo.org.mk/wp-content/uploads/2021/12/Femicid_14_MK.pdf

³²⁴Komiteti i Helsinkit për të Drejtat e Njeriut. (2022). *Kush (nuk) mund të denoncojë dhunë? Dokumenti i politikave publike*. E arritshme në:<https://mhc.org.mk/wp-content/uploads/2022/07/koj-nemozhe-da-prijavi-nasilstvo-mkd-finalna.pdf>

³²⁵Z. Vasileski dhe T. Kareva (v. 2022). *Qasja në drejtësi – Një analizë e ndihmës juridike falas të ofruar nga Komiteti i Helsinkit për të Drejtat e Njeriut*. E arritshme në: <https://mhc.org.mk/wp-content/uploads/2022/11/pristap-do-pravda.pdf>

³²⁶Rrjeti Kombëtar për t'i dhënë fund dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje. (2020). *Studim themelor mbi kënaqësinë e grave viktime të dhunës si përfituese të shërbimeve nga qendrat e punës sociale*. E arritshme në: <https://glasprotivnasilstvo.org.mk/wp-content/uploads/2021/12/Bazichna-studija-za-zadovolstvoto-na-zheni-zhrvtvi-na-nasilstvo-kako-korisnichki-na-uslugi-na-TSentriza-sotsijalna-rabota-1.pdf>

³²⁷Dicij Kostic, N. etj. (2022). *Të drejtat e grave në Ballkanin Perëndimor*. Fondacioni “Kvinna till Kvinna”. E arritshme në:

nga grupet më të rrezikuara, gratë dhe vajzat me aftësi të kufizuara nuk kanë besim në institucione dhe rrallë denoncojnë dhunën.³²⁸ Gratë që kanë denoncuar dhunën kanë deklaruar se nuk perceptohet si serioze për shkak të stereotipeve dhe paragjyqimeve, sepse konsiderohet se një person nuk mund të njohë se çfarë është dhuna, e madje edhe në rastet kur policia ka intervenuar, rastet më vonë nuk janë zgjidhur dhe dhuna ka vazhduar me të njëjtin intensitet ose edhe më keq, duke zgjati për disa ditë.³²⁹

Niveli i koordinimit midis institucioneve të përfshira në sistemin e mbrojtjes është shumë i ulët, viktimat e dhunës në bazë gjinore njoftojnë për vështirësitë me të cilat përballen në komunikimin me institucionet, trajtimin joadekuat dhe të dëmshëm, si dhe mungesën e koordinimit midis qendrave të punës sociale, policisë, gjykatave dhe institucioneve shëndetësore.³³⁰

Pengesë e rëndësishme për të inkurajuar viktimat të raportojnë dhunën është joefikasiteti i procedurave gjyqësore. Monitorimi i procedurave gjyqësore tregon se kjo formë e veprës penale përgjithësisht nuk denoncohet dhe nuk zbulohet nga një numër i madh, i zymtë; që do të thotë se për këto vepra penale zhvillohen pak procedime penale.³³¹ Përveç kësaj, trajtimi i autorëve të këtyre veprave penale pas përfundimit të procedurës penale dhe vuajtjes së dënimit, si dhe politika e butë penale e gjykatave maqedonase janë faktor i rëndësishëm kufizues për viktimat e dhunës në familje gjatë raportimit të këtyre veprave penale te autoritetet.³³²

Përveç kësaj, politika penale e praktikuar nga gjykatat për këtë lloj dhune në masë të madhe nuk kontribuon në zvogëlimin dhe eliminimin e formave të rënda të dhunës dhe në sigurimin e mbrojtjes nga kjo lloj dhune, pasi sanksionet për autorët janë joproporcionale me peshën dhe rrethanat në të cilat ka ndodhur vepra penale.³³³

6.2.3. Shërbime për viktimat e dhunës me bazë gjinore dhe dhunës në familje

Shërbimet mbështetëse për gratë viktimat të dhunës ofrohen nga institucionet publike dhe organizatat civile, si asistencë sociale, strehimi, punësimi, ndihma ligjore, mbështetja psikologjike dhe shërbimet shëndetësore, si dhe ofrohen shërbime të ndryshme mbështetëse të specializuara në strehimore dhe qendra krizash.

Ka 10 strehimore dhe tre qendra krize, pesë prej të cilave menaxhohen nga OC-të, dhe pjesa tjetër nga Ministria e Punës dhe Politikës Sociale. Janë 8 qendra ku viktimat mund të marrin këshillim dhe këshilla, njëra prej të cilave financohet nga Ministria. Problemi kryesor është shpërndarja gjeografike e strehimoreve dhe ofrimi i shërbimeve të tjera (si ndihma juridike falas dhe mbështetja psiko-sociale), pasi shumica e strehimoreve janë të vendosura në disa qytete më të mëdha dhe janë të paarrishme për gratë nga zonat e largëta. Megjithëse, zyrtarisht, ofruesit e shërbimeve nuk kanë mungesë të stafit, duket se ka mungesë të profesionistëve të trajnuar që ofrojnë mbështetje 24/7. Ato funksionojnë me më pak se 20% kapacitet, sipas udhëzimeve të Konventës së Stambollit në hartimin dhe qasjen në shërbime.³³⁴

³²⁸Koçoška, E. dhe Dimitrovska, N. (2022). *Parandalimi i dhunës në baza gjinore ndaj grave dhe vajzave me aftësi të kufizuara – Raport hetimor*. Misioni i OSBE-së në Shkup. E arritshme në: https://www.osce.org/files/f/documents/5/d/513253_0.pdf

³²⁹Ibid.

³³⁰ESE, Koalicioni Marginat, Porta e Hapur dhe MIPE. (2022). *Raport nën hije për zbatimin e Konventës së Këshillit të Evropës për parandalim dhe luftë kundër dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje në Republikën e Maqedonisë së Veriut*, E arritshme në: <http://esem.org.mk/pdf/Publikacii/2022/1/CSO%20shadow%20REPORT%20ON%20NMACEDONIA.pdf>

³³¹Të gjitha për një Koalicion të Gjykimit të Drejtë. (2019). *Analiza e të dhënave nga monitorimi i procedurave gjyqësore në rastet e dhunës në familje për vitin 2019*. E arritshme në: <https://all4fairtrials.org.mk/wp-content/uploads/2019/12/OSCE-2019-SN-MKD-ENG-ALB.pdf>.

³³²Ibid.

³³³Mihov, S. (2019). *A është e sanksionuar dhuna në familje? A marrin autorët e dhunës në familje sanksionin që meritojnë? E arritshme në: <http://www.esem.org.mk/en/pdf/Publikacii/2019/Is%20domestic%20violence%20sanctioned.pdf>*

³³⁴Platforma e barazisë gjinore. (2022). *Raporti nën hije për zbatimin e Konventës së Këshillit të Evropës për parandalim dhe luftë kundër dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje në Maqedoninë e Veriut*. E arritshme në: <https://rm.coe.int/shadow-report-greivio-2022-gender-equality-platform/1680a64ae6>

Një nga shqetësimet kryesore është mosdisponueshmëria e shërbimeve për viktimat e dhunës në bazë gjinore, veçanërisht për gratë nga grupet e marginalizuara. Shumica e shërbimeve, duke përfshirë strehimoret, nuk janë të arritshme për gratë dhe vajzat me aftësi të kufizuara.³³⁵ Në vend ka vetëm një strehimore për viktimat LGBTIQ+ të dhunës në bazë gjinore në Shkup, e menaxhuar nga OC-të.

Ekzistojnë tre linja kombëtare të ndihmës SOS, të operuara nga OC-të, të cilat duhet të ofrojnë mbështetje 24/7. Megjithatë, nuk është kështu, pasi vetëm një nga linjat e SOS financohet pjesërisht nga Ministria e Punës dhe Politikës Sociale, dhe dy të tjerat financohen nga projekte, gjë që imponon vështirësi në sigurimin e qëndrueshmërisë dhe punësimin e profesionistëve të trajnuar³³⁶. Linjat e ndihmës mbeten kryesisht të paarritshme për gratë që nuk flasin gjuhën maqedonase dhe vetëm një linjë e ndihmës ofron mbështetje të kufizuar në gjuhën shqipe.³³⁷

Deri në vitin 2018, u krijuan tre qendra referimi për viktimat e dhunës seksuale në klinikat gjinekologjike në Shkup, Tetovë dhe Kumanovë që menaxhohen nga Ministria e Shëndetësisë. Sipas një studimi të fundit, qendrat referuese nuk kanë kushtet e nevojshme, as burimet financiare dhe njerëzore dhe nuk vepronë plotësisht në përputhje me Procedurat Standarde të Operimit (PSO) për të siguruar një përgjigje multisektoriale, prandaj viktimat e dhunës seksuale nuk marrin mbrojtjen e nevojshme në këto qendra.³³⁸

6.2.4. Rekomandimet

- Të publikohen dhe përditësohen rregullisht informacionit mbi zbatimin e dokumenteve strategjike në zonë;
- Të zbatohen rekomandimet e Komitetit CEDAW, duke përfshirë masat për eliminimin e diskriminimit ndaj të gjitha kategorive të rrezikuara të grave në shoqëri;
- Të miratohet Ligji i ri për barazinë gjinore;
- Të miratohet Ligji i ri i punës dhe Ligji për parandalimin dhe mbrojtjen nga ngacmimi në punë;
- Të miratohen ndryshimet dhe plotësimet në Ligjin për parandalimin dhe mbrojtjen nga diskriminimi me qëllim të përmirësimit të mbrojtjes nga diskriminimi dhe futjen e bazave të reja diskriminuese (shtatzënia, amësia dhe karakteristikat gjinore);
- Të sigurohet zgjidhje sistemore për fermerët për të marrë të drejtën e lejes së lindjes dhe lejes së sëmundjes me pagesë përmes ndryshimeve të duhura në Ligjin për sigurimet shëndetësore;
- Të zhvillohet qasje specifike gjinore për të paraburgosurit në Burgun në Shkup dhe, kur është e përshtatshme, në burgje të tjera, si dhe të sigurojë kushte të përshtatshme për vajzat që i nënshtrohen masave ndëshkuese-përmirësuese;
- Të rshikohet Kodit zgjedhor për të mbështetur përfaqësim të balancuar të grave dhe burrave kandidatë për kryetarë komune;
- Të zbatohet aktgjykimi i GJEDNJ-së duke miratuar ndryshimet dhe plotësimet në Ligjin për evidencën amë;
- Të rishikohet Planit kombëtar i veprimit për zbatimin e Konventës së Stambollit për vitet 2018 – 2023, me shpërndarjen e burimeve përkatëse financiare për zbatimin e tij;

³³⁵Dimitrovska, N. dhe Koçoska, E. (2022). *Raporti i hulumtimit – Parandalimi i dhunës në bazë gjinore ndaj grave me aftësi të kufizuara*. Misioni i OSBE-së në Shkup. E arritshme në: https://www.osce.org/files/f/documents/5/d/513253_0.pdf

³³⁶Platforma e barazisë gjinore. (2022). *Raporti nën hije për zbatimin e Konventës së Këshillit të Evropës për parandalim dhe luftën kundër dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje në Maqedoninë e Veriut*. E arritshme në: <https://rm.coe.int/shadow-report-grevio-2022-gender-equality-platform/1680a64ae6>

³³⁷Ibid.

³³⁸Xhugumanova, I. (2022). *Efikasiteti i funksionimit të qendrave referuese për viktimat e dhunës seksuale. Rrjeti kombëtar për t'i dhënë fund dhunës ndaj grave dhe dhunës në familje*. E arritshme në: <https://glasprotivnasilstvo.org.mk/wp-content/uploads/2022/11/Analiza-za-upatuvane-na-zhrtvite.pdf>

-
- Të miratohen dhe harmonizohen të gjitha ligjet dhe aktet nënligjore të nevojshme me Ligjin për parandalimin dhe mbrojtjen nga dhuna ndaj grave dhe dhunës në familje dhe Konventën e Stambollit;
 - Të vendosen shërbime të specializuara në përputhje me standardet e Konventës së Stambollit;
 - Institucionet përkatëse të sigurojnë qasje të sigurt në mbrojtje dhe drejtësi për viktimat në të gjitha nivelet, duke përfshirë denoncimin dhe reagimin institucional ndaj dhunës, përmes zbatimit adekuat të ligjeve në këtë fushë;
 - Të sanksionohen në mënyrë përkatëse autorët e dhunës në bazë gjinore, të forcohet efikasiteti i gjyqësorit dhe të respektohet urgjenca e procedurave për mbrojtje nga dhuna në bazë gjinore nga gjykatat;
 - Ngritja e vazhdueshme e kapaciteteve të përfaqësuesve të të gjitha institucioneve përkatëse për njohjen, kualifikimin dhe reagimin e duhur ndaj të gjitha formave të dhunës në bazë gjinore, në përputhje me Ligjin për parandalimin dhe mbrojtjen nga dhuna ndaj grave dhe dhuna në familje dhe kodin penal.

